

Jyotiprasad Medhi — A Memorial

Jyotiprasad Medhi — A Memorial

1 July 1924 - 3 February 2017

compiled by
Deepankar Medhi

November 2017

E-Book version, December 2017.

Acknowledgements:

Cover picture: Labu Senapati.

Most of the initial Assamese typesetting was done by Anjan Sarkar and Hridaya Pankaj Das.

Utpal Hazarika's help in this project is greatly acknowledged.

This book was typeset in \LaTeX using Adib Hasan's \LaTeX bangla package (<http://www.latexbangla.com>) and was compiled using $\text{Xe}\text{\LaTeX}$ by Deepankar Medhi.

This E-Book is for personal use and is limited to non-commercial distributions.

সূচীপত্ৰ

বাতৰি	1
দৈনিক জনমভূমি	1
দৈনিক অসম	2
অসমীয়া প্ৰতিদিন	4
আমাৰ অসম	6
ভাল খবৰ	7
News	9
The Assam Tribune	9
The Sentinel	11
International Contributors	13
Erol Gelenbe	13
Myron Hlynka	15
Krishna B. Athreya	16
Tata Subba Rao	17
Narendra Kumar Govil	22
Mohan L. Chaudhry	24
C.V. Damaraju	25
Howard E. Thompson	26
Stephen Robinson	28
Warren Powell	28
Sri Gopal Mohanty	29
প্ৰবন্ধ: বাতৰিকাকত	30
অমৰজ্যোতি চৌধুৰী	30
ভৱ কুমাৰ শৰ্মা	33
দিলীপ শৰ্মা	35
হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা	40

শ্যামভদ্র মেধি	45
Regional Contributors	49
Gautam Barua	49
Karmeshu	51
Tarini Kumar Dutta	53
Jyotirmay Chakravarty	59
Paban Kumar Borthakur	63
Uttam Kumar Borthakur	64
Hiranya Borah	66
Anuradha Barua	69
ৰাজহুৱা	71
নগেন শইকীয়া	71
ভুবনেশ্বৰ চহৰীয়া	72
বিশ্বজিৎ চক্ৰৱৰ্তী	75
চন্দ্ৰকান্ত চেতিয়া	78
চৈয়দ নুৰুৰ ৰহমান	81
চফিউৰ ৰহমান শইকীয়া	82
সংগীতা পাচৌৱান	85
Academic Degrees	86
Family Pictures	87
পৰিয়াল	91
শুভক্ষৰ মেধি (বাবুলু)	91
যশোধৰা মেধি	92
ৰঞ্জিতা (ৰাণু) মেধি	95
হীৰাকণি মেধি	97
ৰমা প্ৰসাদ মেধি	98

বিনয় কুমাৰ দাস (বেণু)	99
মনোৰমা দাস	100
নিৰ্মালি দাস (বন্দনা)	102
ধ্ৰুৱজ্যোতি দাস (চন্দন)	106
নীভা হাজৰিকা (ভক্তি)	107
গীতালি দাস	107
নিৰঞ্জন শৰ্মা	109

Family 111

Shakuntala Choudhury - 1	111
Shakuntala Choudhury - 2	112
Shakuntala Choudhury - 3	119
Niren Choudhury	124
Deepankar Medhi (Debu)	126
Deepankar Medhi (2)	133
Alakanandaa Deka (Rumjhum / Xorumai)	137
Sasanka Pratim Deka	139
H.P. Medhi	141
Madhobi Medhi	145
Probodh Chandra Medhi (Bhutu)	147
Anjana Borkakati	151
Ruchira (Bubu) Neog	152
Baishalee Das (Maina)	155
Jnanankar Medhi (Picklu)	157
Avantika Medhi Das (Pansy)	159
Dhritiman Borkakoti	161
Pallavi Barooah	164
Namrata Gargee Jain	165
Neiloy Medhi	166
Riddhiman Medhi (Manis)	167

Robby Medhi 171

Abhishek Vikram Choudhury 172

Pooja Dekha ("Poojama") 174

Seemankar Pratim Dekha (Reet) 175

His research publications: sampling 177

দৈনিক জনমভূমি

৪ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

গুৱাহাটীঃ বিশ্ববিঃৰ প্ৰাক্তন উপাচাৰ্য ড॰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ পৰলোক

গুৱাহাটীঃ ষ্টাফ ৰিপৰ্টাৰ, ৩ ফেব্ৰুৱাৰীঃ বিশ্ববৰেণ্য পৰিসংখ্যাবিদ, গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰাক্তন উপাচাৰ্য ড॰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ আজি আবেলি দিশপুৰ হস্পিটেলত বাৰ্ধক্যজনিত কাৰণত মৃত্যু হয়। মধুমেহ ৰোগত ভুগি থকা মেধিক ১৮ জানুৱাৰীত হস্পিটেলত ভৰ্তি কৰোৱা হৈছিল। আজি আবেলি হঠাতে অসুস্থ হৈ পৰাত আই চি ইউত ভৰ্তি কৰিবলৈ লোৱাৰ সময়তে ৯২ বছৰীয়া মেধিৰ মৃত্যু হয়। দীৰ্ঘদিনৰ পৰা গুৱাহাটীৰ শিলপুখুৰীত বাস কৰা মেধিৰ মৃত্যুৰ পাছত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ লগতে তেওঁৰ শু-ভাকাংক্ষীসকল শোকত ভাগি পৰে। উল্লেখযোগ্য যে ১৯২৪ চনত জন্মগ্ৰহণ কৰা মেধিয়ে ১৯৪০ চনত ডিব্ৰুগড় চৰকাৰী বালক বিদ্যালয়ৰ পৰা প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ পাছত কটন কলেজৰ পৰা উচ্চতৰ মাধ্যমিক আৰু স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰে। ১৯৪৭ চনত কলকাতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। ইয়াৰ মাজতে ১৯৪৫ চনত ইংলেণ্ডৰ মাঞ্চেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা মাষ্টাৰ অব্ ষ্টেটিষ্টিক্ছ, ১৯৫৫ চনত পেৰিছত ফৰাচী ভাষাত ডিপ্লমা আৰু ১৯৫৬ চনত পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা পি এইচ ডি ডিগ্ৰী লাভ কৰে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা 'এমেৰিটাছ প্ৰফেছাৰ' সন্মান অৰ্জন কৰে। অতি মেধাৱী মেধিয়ে কৰ্মজীৱনৰ পাতনি মেলে ১৯৪৮ চনত কটন কলেজৰ গণিত বিভাগৰ অধ্যাপক হিচাপে। তাৰ পাছত ১৯৪৯ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিভাগত অধ্যাপক হিচাপে কৰ্মজীৱন আৰম্ভ কৰে। ১৯৭৯ চনত জনসংখ্যা গৱেষণা কেন্দ্ৰৰ প্ৰতিষ্ঠা কৰি সঞ্চালক হিচাপে কাম কৰে। ১৯৮৫-৮৯ চনত ইন্সটিটিউট অব্ এডভান্সড ষ্টাডিজ ইন ছায়েন্স এণ্ড টেকন'লজি (অসম) ৰ সঞ্চালক পদত কাম কৰে। ১৯৮৫-৯০ চনত অসম ৰাজ্যিক শিক্ষক অধ্যক্ষ বাছনী পৰিষদৰ সভাপতি, ১৯৯৩-৯৫ চনত অসম চৰকাৰৰ শিক্ষা সংস্কাৰ আয়োগৰ অধ্যক্ষ পদত থাকে। ইয়াৰ উপৰি মেধি ১৯৬৩ চনৰ পৰা আমেৰিকাৰ মেথমেথিকেল ষ্টেটিষ্টিক্ছৰ সদস্য, ১৯৭৮-৭৯ চনত

ভাৰতীয় বিজ্ঞান মহাসভাৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান শাখাৰ সভাপতি, ১৯৮১ চনত ইণ্ডিয়ান ছচাইটি ফৰ প্ৰেবিলিটী এণ্ড ষ্টেটিছটিক্ছৰ উপ-সভাপতি, পাছলৈ সভাপতি, ১৯৭৯-৮১ চনত অসম বিজ্ঞান সমিতিৰ সভাপতি পদত থাকি বিভিন্ন দিশত বৰঙণি আগবঢ়াই থৈ গৈছে। তদুপৰি বহু ৰাষ্ট্ৰীয়-আন্তৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ গৱেষণামূলক আলোচনী সম্পাদনা কৰাৰ লগতে প্ৰায় ৫০ খন গৱেষণা-পত্ৰ ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। ইয়াৰ লগতে কেইবাখনো দেশত অধ্যাপক আৰু গৱেষক ৰূপে আমন্ত্ৰণ লাভ কৰিছিল। ইয়াৰ ভিতৰত কানাডাৰ মণ্ট্ৰিয়ল বিশ্ববিদ্যালয়, মেকমাষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়, আমেৰিকা উইস্কনচিন বিশ্ববিদ্যালয়, টৰণ্টো বিশ্ববিদ্যালয়টো অন্যতম। মেধিয়ে বহুকেইখন গ্ৰন্থৰে সৃষ্টিৰ ভঁৰাল চহকী কৰি থৈ গৈছে। ১৯৮২ চনত 'ষ্ট'কাচষ্টিক প্ৰচেছ্‌জ', ১৯৮৪ চনত 'ৰিচেন্ট ডেভেলপমেণ্টছ ইন বাস্ক কুৱেনিং মডেলছ', ১৯৯১ চনত 'ষ্ট'কাচষ্টিক মডেলছ ইন কুৱেনিং থিয়ৰী', ১৯৯২ চনত 'ষ্টেটিষ্টিকেল মেথডছ', ১৯৯৪ চনত 'এক-দুই, যোগ-বিয়োগঃ সসীম গণিতৰ আদিপাঠ'।

দৈনিক অসম

৪ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

বিশিষ্ট পৰিসংখ্যাবিদ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি প্ৰয়াত

মহানগৰ বাতৰি সেৱা গুৱাহাটী, ৩ ফেব্ৰুৱাৰীঃ বিশিষ্ট গৱেষক পণ্ডিত, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতিসম্পন্ন পৰিসংখ্যাবিদ তথা গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰফেছৰ এমেৰিটাছ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ আজি সন্ধিয়া ৫-৪০ বজাত গুৱাহাটীৰ দিছপুৰ হাস্পতালত চিকিৎসাধীন অৱস্থাত পৰলোকপ্ৰাপ্তি হয়। মৃত্যুৰ সময়ত মেধিৰ বয়স আছিল ৯৩ বছৰ। যোৱা ১৮ জানুৱাৰীত বাদ্ৰক্যজনিত ৰোগত আক্ৰান্ত মেধিক হাস্পতালত ভৰ্তি কৰোৱা হৈছিল। গুৱাহাটীৰ শিলপুখুৰীৰ গান্ধীবস্তি পথ নিৱাসী মেধিৰ মৃত্যুত অঞ্চলটোত শোকৰ ছাঁ পৰে। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতিসম্পন্ন পৰিসংখ্যাবিদগৰাকীৰ মৃত্যুৱে ৰাজ্যৰ শৈক্ষিক আৰু গৱেষণা জগতৰ অপূৰণীয় ক্ষতি কৰে। মেধিৰ ভাতৃ এইছ পি মেধিয়ে গভীৰ শোক প্ৰকাশ কৰি কয় যে মৃত্যুৰ সময়লৈকে মেধিয়ে অধ্যয়ন আৰু লিখা-মেলা অব্যাহত ৰাখিছিল। তেওঁ জনোৱা মতে, জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিয়ে ৰচনা কৰা 'Stochastic Processes' শীৰ্ষক এখন গৱেষণা গ্ৰন্থ অলপতে নিউ এজ ইণ্টাৰনেচনেল পাৰ্লিকেচনে প্ৰকাশ কৰিছে। মেধিৰ পুত্ৰ শুভংকৰ মেধিয়ে পিতৃৰ সম্পৰ্কত কয়- "দেউতা সদায় পঢ়া-শুনাতে ব্যস্ত

আছিল। মৃত্যুৰ সময়লৈকে দেউতাই লিখা-মেলা অব্যাহত ৰাখিছিল।" মেধি অতি অমায়িক, মৰমিয়াল আৰু প্ৰচাৰ বিমুখ ব্যক্তি আছিল বুলি পুত্ৰ শুভংকৰ মেধিয়ে প্ৰকাশ কৰে। মেধিৰ মৃত্যুৰ বাতৰি পোৱাৰ পিছতে গুণমুগ্ধসকলে মেধিৰ বাসভৱনত ভিৰ কৰে। মৃত্যুৰ সময়ত মেধিয়ে পত্নীসহ দুই পুত্ৰ আৰু দুজনী জীয়াৰী আৰু বোৱাৰীসহ নাতি-নাতিনী, আত্মীয়-স্বজন আদি এৰি থৈ যায়। অবিভক্ত কামৰূপ জিলাৰ ৰামদিয়া গাঁৱত ১৯২৪ চনত জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ জন্ম হৈছিল। আইনৰ স্নাতক ডিগ্ৰীধাৰী বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধি আৰু অসম সাহিত্য সভাৰ প্ৰাক্তন সভাপতি কালিৰাম মেধিৰ কন্যা কাদম্বৰী মেধিৰ সু-পুত্ৰ মেধিয়ে স্কুলীয়া শিক্ষা ডিব্ৰুগড়ত গ্ৰহণ কৰে। মেধিয়ে কটন কলেজৰপৰা গণিত শাস্ত্ৰত সন্মানসহ স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰি দুটা সোণৰ পদক পাইছিল। পিছত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ত বিশুদ্ধ গণিত শাস্ত্ৰত সোণৰ পদক লৈ স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লৈছিল। ১৯৪৮ চনত গুৱাহাটীৰ কটন কলেজত প্ৰবক্তা হিচাপে কৰ্মজীৱন আৰম্ভ কৰে। ১৯৬৩ চনত মেধিয়ে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিভাগৰ প্ৰাধ্যাপক হিচাপে নিযুক্তি লৈ ১৯৮৫ চনত উক্ত পদবীৰপৰাই অৱসৰ লয়। মেধিয়ে ১৯৫৪ চনত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত মানচেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰিছিল। বিশিষ্ট গৱেষক পণ্ডিত গৰাকীয়ে মানচেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত বিশ্ববিখ্যাত প্ৰাধ্যাপক এম এছ বাৰ্টলেটৰ অধীনত আৰু পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ত প্ৰখ্যাত গৱেষক আৰ ফৰ্টে(Fortet)ৰ অধীনত গৱেষণাত ব্ৰতী হৈছিল। মেধিয়ে কানাডাৰ মন্ট্ৰিল বিশ্ববিদ্যালয়, টৰণ্টো বিশ্ববিদ্যালয়, আমেৰিকাৰ উইকনচিন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অতিথি অধ্যাপক হিচাপে কাম কৰিছিল। তেওঁ ভাৰতীয় বিজ্ঞান কংগ্ৰেছৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিষয়ৰ সভাপতি আৰু অসম বিজ্ঞান সমাজৰ সভাপতি পদো অলংকৃত কৰিছিল। ১৯৭৯ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু ১৯৮৭ চনত ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ত উপাচাৰ্য পদবীত যোগদান কৰিবলৈ তেওঁক আমন্ত্ৰণ জনোৱা হৈছিল যদিও মেধিয়ে নিজৰ জ্ঞান সাধনাৰ বাবে এই আমন্ত্ৰণ প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল। মেধিয়ে বিভিন্ন গৱেষণা-পত্ৰৰ উপৰি পাঁচখনকৈ মূল্যবান গ্ৰন্থ ৰচনা কৰিছিল। বিশিষ্ট পৰিসংখ্যাবিদগৰাকীৰ মৃত্যুত মুখ্যমন্ত্ৰী সৰ্বানন্দ সোণোৱালে শোক প্ৰকাশ কৰি শোকসন্তপ্ত পৰিয়ালবৰ্গলৈ সমবেদনা জ্ঞাপন কৰে।

অসমীয়া প্ৰতিদিন

৪ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ 'প্ৰফেছৰ এমেৰিটাছ' বিশ্ববৰেণ্য পৰিসংখ্যাবিদ-গণিতজ্ঞ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ বিয়োগ

প্ৰতিদিন মহানগৰ সেৱা, গুৱাহাটী, ৩ ফেব্ৰুৱাৰীঃ বিশ্ববৰেণ্য গৱেষক পণ্ডিত, পৰিসংখ্যাবিদ, গণিতজ্ঞ গুৱাহাটীৰ শিলপুখুৰী নিবাসী জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ আজি বিয়লি ৫.৪৫ বজাত দেহাৱসান ঘটে। তেওঁ গুৱাহাটীৰ দিছপুৰ হাস্পতালত চিকিৎসানীৰ্বাণ আছিল। মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁৰ বয়স ৯২ বছৰ আছিল। তেওঁৰ ভাৰ্য প্ৰমোদ চন্দ্ৰ মেধিয় জনোৱামতে শ্বাস-প্ৰশ্বাসজনিত ৰোগত আক্ৰান্ত হোৱাত ১৮ জানুৱাৰীত তেওঁক গুৱাহাটীৰ দিছপুৰ হাস্পতালত ভৰ্তি কৰোৱা হৈছিল। শ্বাস-প্ৰশ্বাসজনিত ৰোগৰ উপৰি মধুমেহ আদি ৰোগত আক্ৰান্ত মেধিৰ যোৱা ১ ফেব্ৰুৱাৰীৰ পৰা স্বাস্থ্যৰ অধিক অৱনতি হৈছিল। ১৯২৪ চনত কামৰূপ জিলাৰ ৰামদিয়াত জন্মগ্ৰহণ কৰা জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিয়ে ১৯৪৮ চনত গুৱাহাটীৰ কটন কলেজত প্ৰবক্তা হিচাপে চাকৰিত যোগদান কৰিছিল। ইয়াৰ পিচত তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা আৰু গণিত বিভাগৰ প্ৰবক্তা হিচাপে যোগদান কৰে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ী পৰা শৈক্ষিক ছুটি লৈ ইংলেণ্ডৰ মানচেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত তেওঁ গৱেষণাত ব্ৰতী হয়। ১৯৫৪ চনত বিশ্ববিদ্যালয়খনৰ পৰা পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰা মেধিয়ে অধ্যাপক বাৰ্টলেটৰ সৈতে যুটীয়াভাৱে প্ৰথম গৱেষণাপত্ৰখন প্ৰকাশ কৰে। নিজৰ প্ৰতিভাৰ বলত ফৰাচী চৰকাৰৰ শৈক্ষিক বৃত্তি লাভ কৰি তেওঁ পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপক আৰু ফৰ্টেটৰ অধিনত গৱেষণা আৰম্ভ কৰে। উল্লেখনীয় যে পৰিসংখ্যাবিদগৰাকীয়ে তেওঁৰ প্ৰথম গৱেষণা গ্ৰন্থ ফৰাচী ভাষাত লিখিছে। ১৯৫৬ চনত তেওঁক পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ে সন্মানীয় ডি এছ চি ডিগ্ৰী প্ৰদান কৰে। ১৯৫৬ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়লৈ ঘূৰি আহি পৰিসংখ্যা বিভাগৰ প্ৰাধ্যাপক হিচাপে কামত যোগ দিয়ে। ইয়াৰ পিচত ১৯৬৭ চনত কানাডাৰ মণ্ট্ৰীল বিশ্ববিদ্যালয়তো অতিথি অধ্যাপক হিচাপে দুবছৰ কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে। তদুপৰি কানাডাৰ মেক মাষ্টাৰ টৰেণ্টো বিশ্ববিদ্যালয়তো, আমেৰিকাৰ উইচকনছিন বিশ্ববিদ্যালয়তো তেওঁ অধ্যাপন কৰিছিল। ১৯৭৯ চনত ভাৰতীয় বিজ্ঞান

কংগ্ৰেছৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিষয়ৰ সভাপতিৰ হিচাপে কাৰ্য্যনিৰ্বাহ কৰা মেধি অসম বিজ্ঞান সমাজৰো সভাপতিৰ আসন অলংকৃত কৰিছিল। বিভিন্ন গৱেষণাপত্ৰৰ উপৰি তেওঁ বিশ্বমানৰ পাঁচখনকৈ গ্ৰন্থ ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। তেওঁৰ ৰচিত ষ্ট্ৰকাষ্টিক প্ৰছেছিছ নামৰ গ্ৰন্থখন বৰ্তমান বিশ্বৰ বহু আগশাৰীৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত স্নাতকোত্তৰ আৰু গৱেষণাৰ পাঠ্য-ক্ৰম হিচাপে ব্যৱহৃত হৈ আহিছে। উল্লেখযোগ্য যে এই গ্ৰন্থখনৰ চতুৰ্থ সংস্কৰণ লণ্ডনৰ এটি প্ৰতিষ্ঠিত প্ৰকাশনে প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছে আৰু এই সংস্কৰণৰ এখন গ্ৰন্থ কালি তেওঁৰ হাতত পৰিছে। তেওঁৰ ৰচিত আন কেইখনমান গ্ৰন্থ হৈছে ৰিচেণ্ট ডেভেলপমেণ্টছ ইন কুয়িং মডেলছ, ষ্টেটিছটিকেল মেথড আদি। তেওঁ এক-দুই যোগ-বিয়োগ নামৰ গ্ৰন্থ এখনো ৰচনা কৰি থৈ গৈছে। আমেৰিকাৰ মটৰ'লা কৰ্প'ৰেচনৰ পৰামৰ্শদাতা হিচাপেও কাৰ্য্যনিৰ্বাহ কৰা মেধিয়ে লোকসেৱা আয়োগ, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ আদিৰ সন্মানীয় পদতো অধিষ্ঠিত আছিল। ১৯৭৯ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু ১৯৮৭ চনত ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয় উপাচাৰ্য পদবীত যোগদানৰ বাবে তেওঁক অনুৰোধ জনাইছিল যদিও গৱেষক, পণ্ডিতগৰাকীয়ে এই অনুৰোধ প্ৰত্যাখ্যান কৰিছিল। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় সন্মানীয় প্ৰফেছৰ এমেৰিটাছ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিক তেওঁৰ গৱেষণা কৰ্মৰ বাবে ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, আই আই টি গুৱাহাটী, তেজপুৰ কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়েও ডি এছ চি ডি-গ্ৰী প্ৰদান কৰিছিল। মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁ পত্নী প্ৰীতি মেধি, পুত্ৰ দীপাংকৰ মেধি আৰু শুভাংকৰ মেধি, কন্যা শকুন্তলা চৌধুৰী আৰু অলকানন্দ ডেকাকে ধৰি তিনিজন ভাতৃ-হৰিপ্ৰসাদ মেধি, প্ৰমোদ চন্দ্ৰ মেধি, ডা० ৰমা মেধি, আত্মীয়-স্বজনক ইহসংসাৰত এৰি থৈ যায়। কাইলৈ বিয়লি নৱগ্ৰহ শ্মাশানত তেওঁৰ শেষকৃত্য সম্পন্ন কৰা হ'ব। আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতিসম্পন্ন গণিতজ্ঞ তথা পৰিসংখ্যাবিদ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ মৃত্যুত মুখ্যমন্ত্ৰী সৰ্বানন্দ সোণোৱালে গভিৰ শোক প্ৰকাশ কৰিছে। এক শোকবাৰ্তাত মুখ্যমন্ত্ৰীগৰাকীয়ে কয় যে শিক্ষাবিদগৰাকীয়ে জীৱন কালত গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ ক্ষেত্ৰত যি অৱদান আগবঢ়াই গ'ল সেয়া সদায় স্মৰণীয় হৈ ৰ'ব। শিক্ষাবিদগৰাকীৰ বিদেহ আত্মাৰ চিৰশান্তিৰ বাবে ভগৱানৰ ওচৰত কামনা কৰাৰ লগতে শোকসন্তপ্ত পৰিয়ালবগলৈ সমবেদনা জ্ঞাপন কৰে।

আন্তৰ্জাতিক খ্যাতিসম্পন্ন পৰিসংখ্যাবিদ ড० জ্যোতিপ্ৰসাদ
মেধিৰ বিয়োগ ॥
পৃথিৱীৰ প্ৰায় সকলো বিখ্যাত বিশ্ববিদ্যালয়ত আজিও
পাঠ্যপুথি হিচাপে চলি আছে ড० মেধিৰ গ্ৰন্থ

ষ্টাফ ৰিপ'ৰ্টাৰ, ৩ ফেব্ৰুৱাৰীঃ আন্তৰ্জাতিক খ্যাতিসম্পন্ন পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ অধ্যাপক জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি আৰু নাই। শুকুৰবাৰে বিয়লি ৩ বজাত বাৰ্ধক্যজনিত কাৰণত মহান-গৰীৰ দিছপুৰ হাস্পতালত ৯৩ বছৰ বয়সত মৃত্যু হয় গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত অধ্যাপকজনৰ। ১৯৮৫ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপকৰূপে অৱসৰগ্ৰহণ কৰা অধ্যাপক মেধিৰ মৃত্যুৰ বাতৰিয়ে ৰাজ্যৰ শৈক্ষিক আৰু বৌদ্ধিক মহলক শোকস্তব্ধ কৰি তিলিছে। ১৯২৪ চনত কামৰূপ জিলাৰ ৰামদিয়াৰ প্ৰসিদ্ধ পৰিয়ালত জন্মগ্ৰহণ কৰা প্ৰয়াত মেধিয়ে কলকাতাত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী গ্ৰহণ কৰি ১৯৪৯ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগৰ শিক্ষকৰূপে যোগদান কৰে। ১৯৫৬ চনত তেওঁ পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা পি এইছ ডি ডিগ্ৰী গ্ৰহণ কৰি অসমলৈ উভতি আহে আৰু গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত ৰীডাৰ হিচাপে যোগদান কৰে। ১৯৫৯ চনত তেওঁ পৰিসংখ্যা বিভাগৰ মুৰব্বী হোৱাৰ উপৰি কানাডাৰ মনট্ৰেল বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভিজিটিং প্ৰফেছৰ হয়। ১৯৭২ চনত তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় ফেকাল্টী অৱ ছায়েন্সৰ ডীন হয়। ১৯৭৯ চনত তেওঁক ইউ জি চিয়ে ফ্ৰান্সত ভিজিটিং ফেল' হিচাপে নিযুক্তি দিয়ে। তেওঁৰ বিখ্যাত Stochastic Processesৰ খচৰাখনে পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰত জোকাৰণি তোলাই নহয় সেইখন বিশ্বৰ বহু আগশাৰীৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পাঠ্যপুথি হৈ আহিছে। ১৯৮৫ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা অৱসৰগ্ৰহণ কৰাৰ পিছত তেওঁ আমেৰিকাৰ উইছকনছিন বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভিজিটিং প্ৰফেছৰ হিচাপে যোগদান কৰে। তাৰ পিছত তেওঁ বিশ্বৰ বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয়লৈ আমন্ত্ৰিত হোৱাৰ উপৰি পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ বহু আন্তৰ্জাতিক সন্মিলনত যোগদান কৰে। ১৯৮৭

চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে প্ৰফেছৰ এমিৰিটাছ সন্মানেৰে সন্মানিত কৰা মেধি কিছুদিনৰ বাবে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাচাৰ্যও আছিল। প্ৰয়াত মুখ্য মন্ত্ৰী হতেশ্বৰ শইকীয়াৰ দ্বিতীয় কাৰ্যকালত শৈক্ষিক সংস্কাৰৰ বাবে অসম চৰকাৰে গঠন কৰা আয়োগৰ অধ্যক্ষ আছিল বিশিষ্ট শিক্ষাবিদজন। এই আয়োগৰ শৈক্ষিক সংস্কাৰ প্ৰতিবেদনখন অসমই নহয় দেশৰ আন ৰাজ্যতো গ্ৰহণযোগ্য হোৱাটো উল্লেখনীয়। অধ্যাপক মেধিৰ মৃত্যু অসমৰ শৈক্ষিক জগতৰ অপূৰণীয় ক্ষতি বুলি চিহ্নিত হৈছে।

ডাল খতৰ

১০ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

এজন অসমীয়া বিশ্ব নাগৰিক

তেতিয়া তেওঁৰ বয়স আছিল মাত্ৰ ২১ বছৰ। কলকাতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা এজন অসমৰ ছাত্ৰই সোণৰ পদকসহ উত্তীৰ্ণ হৈছিল স্নাতকোত্তৰ পৰীক্ষাত। তাৰ পাছত তেওঁ উভতি চোৱা নাছিল। ২৪ বছৰ বয়সতে তেওঁ কটন মহাবিদ্যালয়ত অধ্যাপক হিচাপে নিযুক্তি লাভ কৰিছিল। সেয়াই আছিল আৰম্ভণি। দেশে স্বাধীনতা লাভ কৰাৰ ঠিক পাছতেই আৰম্ভ হৈছিল তেওঁৰ অধ্যাপনা। তাৰ পাছত ক্ৰমান্বয়ে তেওঁ আগুৱাই গৈছিল। গৱেষণা আৰু গণিত-পৰিসংখ্যা গৱেষণাৰ বিষয় হিচাপে লৈ তেওঁ সমগ্ৰ বিশ্বৰে পৰিসংখ্যাবিদ-গণিতজ্ঞসকলৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰিছিল। আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ, কানাডা প্ৰভৃতি দেশৰ আগশাৰীৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গৱেষকসকলৰ দৃষ্টিত তেওঁ হৈ পৰিছিল একক, অনন্য। সেই ব্যক্তিজন আজি এইখন অসমত নাই। কিন্তু বিশ্বৰ গণিতজ্ঞ আৰু পৰিসংখ্যাবিদসকলৰ মাজত তেওঁ এতিয়াও অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাৰ সমল হৈ পৰিছে। তেওঁৰ গৱেষণাৰ আঁত ধৰিয়ে এতিয়াও বহু গৱেষকে গৱেষণা কৰ্ম আগবঢ়াই নিছে। তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগৰ একালৰ অধ্যাপক জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি। ১৯৫২ চনৰ পৰা ইংলেণ্ডৰ মানচেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত বিশ্ববিখ্যাত প্ৰাধ্যাপক এম এছ বাৰ্টলেটৰ অধীনত পৰিসংখ্যা বিষয়ত গৱেষণা কৰে। তাৰপিছৰে পৰাই বিভিন্ন আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় গৱেষণা পত্ৰত প্ৰকাশ পায় তেওঁৰ গৱেষণা কৰ্ম। আচলতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰিও যে এজন অসমৰ অধ্যাপকে নিজৰ গৱেষণা কৰ্মক সমগ্ৰ বিশ্বলৈ বিলাই দিব পাৰি, তাৰ উৎকৃষ্ট নিদৰ্শন হ'ল প্ৰয়াত জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা

কৰি থকা সময়তে তেওঁ কানাডা মন্ট্ৰিল বিশ্ববিদ্যালয়, টৰেণ্টো বিশ্ববিদ্যালয়, আমেৰিকাৰ উইকচিন বিশ্ববিদ্যালয় আদিত অতিথি অধ্যাপকৰূপে অধ্যাপনা কৰে। আনহাতে, দেশৰ ভিতৰৰে ডিব্ৰুগড়, দিল্লী, চণ্ডীগড়, কলকাতা, গুজৰাট, পাটনা, কুৰুক্ষেত্ৰ, পুনে, মাদ্ৰাছ, উৎকল, ওচমানিয়া, তিৰোপাট্টি আদি বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰায় আটাইকেইখন আইআটিতে তেওঁ অতিথি অধ্যাপকৰূপে সেৱা আগবঢ়ায়। ইয়াৰ মাজতে বিভিন্ন গৱেষণা পত্ৰত তেওঁৰ গৱেষণাধৰ্মী লেখাৰ প্ৰকাশ হোৱাৰ উপৰিও পাঁচখন মূল্যবান গ্ৰন্থ তেওঁ লিখি উলিয়ায়। আচলতে, কম শব্দত ক'বলৈ গ'লেও জীৱতকৈ বিশাল যাৰ কৰ্মৰাজি, সেই মানুহজনেই জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি। কিন্তু আচলতে, গৱেষক-অধ্যাপক হোৱাৰ উপৰিও তেওঁৰ জীৱনৰ যিকোনো বিপৰ্যয়কে হাঁহিমুখে গ্ৰহণ কৰিব পৰা ক্ষমতাৰ অধিকাৰী আছিল। কাৰণ, ৩২ বছৰ বয়সতে তেওঁ মধুমেহ ৰোগত আক্ৰান্ত হৈও ভাঙি পৰা নাছিল। জীৱনৰ কঠিন সাধনাৰ মাজেদি জীৱনক আগবঢ়াই নি তেওঁ মধুমেহ ৰোগকো জয় কৰিছিল। কাৰণ, ৩২ বছৰ বয়সতে মধুমেহ ৰোগত আক্ৰান্ত হৈও তেওঁ এজন যুৱকৰ দৰেই অসীম কৰ্মস্পৃহা লৈ ৯৩ বছৰ বয়স পৰ্যন্ত চলাই নিছিল সুন্দৰ জীৱন। এয়াই আচলতে জীৱনৰ কঠিন প্ৰত্যাহ্বান একোটাকো হেলাৰঙে আগুৱাই নিয়াৰ সাহস আৰু মূলমন্ত্ৰ। এনে লোকৰ জীৱন চৰ্যাৰ পৰা অন্তত এই ভাঙি নপৰাৰ বিষয়টোকো যদি গ্ৰহণ কৰা যায়, তেনেহ'লে সাধাৰণ মানুহৰ জীৱনকো অসাধাৰণ কৰি তোলাৰ সাহস আৰু প্ৰেৰণা দুইটাই ল'ব পাৰি।

World famous statistician Prof JP Medhi passes away

Staff reporter, GUWAHATI, Feb 3: Internationally acclaimed statistician Prof Jyoti Prasad Medhi, who is regarded to be one of the modern statisticians of the world, died at a city hospital around 5.45 pm today due to old-age ailments. He was 93. He had presided over the statistics section of the 1979 session of the Indian Science Congress and was elected president of the Assam Science Society in 1981.

Medhi has authored five famous books and his Stochastic Processes (John Wiley & Sons, New York, 1982) is accepted as a text book by almost all the universities of the world. His other books include -- Recent Developments in Bulk Queueing Models (Wiley Eastern Ltd New Delhi, 1984); Stochastic Models in Queueing Theory (Academic Press, San Diego, USA, 1991, revised 2003); Statistical Methods (Wiley Eastern Ltd, New Delhi, 1992), etc.

Born in 1924, Prof Medhi obtained his M Sc degree in pure mathematics from Calcutta University and won two gold medals for his best performance among the candidates appearing in the M Sc final examination that year.

He joined the Cotton College in 1948 as a teacher and then joined the Gauhati University as a teacher in 1949 in its mathematics and statistics department. In 1952, he went

to Manchester University, UK for higher studies and obtained an M Sc degree in statistics from that university in 1954.

In 1956, Paris University conferred the D Sc degree on him and that year he returned to GU, which promoted him to the post of reader the same year. In 1985, he retired as a professor.

Between 1967 and 1969, Prof Medhi served the Montreal University, Canada as a visiting professor. During that period, he served the Toronto University in Canada and Wilkinson University in the US, as a visiting professor.

Prof Medhi served Dibrugarh, Delhi, Chandigarh, Calcutta, Gujarat, Patna, Kurukshetra, Pune, Madras, Utkal, Osmania, Tirupati, Ambalay universities and IIT Kanpur, IIT Madras, IIT Bombay, IIM Kolkata, IIT Guwahati, Sardar Vallabhbhai Bidyapeeth etc., as invited professor.

The State government engaged him in preparing a number of reports on various issues concerning developmental activities. He served as member of various commissions like the UPSC, University Grants Commission etc.

He leaves behind his wife, two sons, including Prof Dipankar Medhi of Missouri University, two daughters and a host of relatives. His last rites will be performed at the Navagraha cremation ground here at 3 pm tomorrow.

Dr Jyoti Prasad Medhi breathes his last

BY OUR STAFF REPORTER GUWAHATI, Feb 3: World renowned statistician, Professor Emeritus and former Head of Department of Statistics of Gauhati University, Dr Jyoti Prasad Medhi passed away at a private nursing home in the city on Friday evening. He was 92. He had been admitted on January 18 after developing chest complications. Born in 1924 at Ramdia in the then Kamrup district, JP Medhi graduated with Honours in Mathematics from Cotton College securing gold medals, then moving onto Calcutta University from where he took his masters degree in Pure Mathematics by topping with record marks. He joined Cotton College in 1948 as Lecturer of Mathematics, but soon left to join the Mathematics and Statistics faculty in newly-established Gauhati University. He then took his MS degree in Statistics from Manchester University, following it up with D.Sc degree from Paris University. Professor Medhi retired from the Department of Statistics, gauhati University in 1985. Two years later, he was conferred 'Professor Emeritus' status by Gauhati University; he was also honored with D.Sc degree by Dibrugarh University, IIT Guwahati and Tezpur University. He authored several textbooks which are taught as part of curriculum in several leading varsities and educational institutes around the world. His research papers are amongst

the most cited in the field. He also submitted in-depth reports on education, scientific manpower and other academic issues to the Assam government at various times, and was associated with the UPSC, UGC and other prestigious bodies and panels. Professor Medhi leaves behind two sons, two daughters and a host of relatives. His last rites will be performed at 3 pm on Saturday at Nabagraha crematorium, family members informed.

International Contributors

Professor Jyotiprasad Medhi

–Erol Gelenbe

It is with great sadness, but also with deep gratitude, that I recall the memory of my friend Professor Jyotiprasad MEDHI whom we have recently lost from our midst. As I learned of the sad news from his esteemed son Professor Deep MEDHI, I was just referring - once again - to my friend Jyotiprasad's books as I was writing a paper. My gratitude comes for his great contributions over a long and great career that lasted till these last few days when he passed away. Mathematics, like language, is among the very essential human undertakings. It is used by us all from early childhood to death. Mathematics as Language has deep philosophical and fundamental roots, yet both are practiced empirically with a continuum between theory and practice.

When Professor Jyotiprasad MEDHI was beginning his career, Probability Theory, the branch of Mathematics in which he was an internationally recognized Master, was still viewed by many as being part of Physics because of its links with Measurement and Estimation, and because of the extensive use of Statistics within Physics. Indeed, Professor MEDHI's PhD advisor, the French pioneer of Probability Theory, Professor Robert FORTET, collaborated with the Physicist Andre BLANC-LAPIERRE in their celebrated treatise on Random Processes and Noise. Jyotiprasad MEDHI was among those who built Probability Theory into a branch of Mathematics, without ever forgetting the importance of its applications to other branches of science, as well as to industry and commerce, and indeed to our daily lives.

But my deep gratitude also comes for Jyotiprasad's constant kindness and friendship to me as a junior person at the time of our encounter in France, which went on with regular correspondence until the recent past. His two books from the 1990's and the 2000's are a lasting contribution to the scientific literature, equal or better in quality to any other that I know in similar areas, and with a wide international impact. Beyond his books, his PhD students and other students, with careers that go beyond India and reach into the United Kingdom, demonstrate the influence that he has and which will continue into the foreseeable future. For all these reasons, and for his human generosity, I share the loss with his family. But am very proud and deeply grateful to have known Professor Jyotiprasad MEDHI, and to have counted him as a senior friend.

His legacy continues through his esteemed family, through his scientific contributions and works, and through us all who have benefited from his knowledge, wisdom and kindness.

—

Erol Gelenbe is Professor in the Dennis Gabor Chair at Imperial College, London. He is a Fellow of Institute for Electrical and Electronics Engineers (IEEE), Fellow of Association for Computing Machinery (ACM), Fellow of the Royal Academy of Sciences, Arts and Letters of Belgium, Fellow of the Science Academies of Hungary, Poland and Turkey, Fellow of the National Academy of Technologies of France, and is a Member of Academia Europaea.

J Medhi

—Myron Hlynka

I first "met" Medhi in the 1980's when I encountered a tattered copy of the first edition of his book "Stochastic Processes" in a used bookstore in Toronto. I was surprised by the quality and level of the presentation and somewhat embarrassed by the fact that I had never heard of the book. For years, it became my constant companion in my office.

When I later created my Queueing web page in the 1990's, which included a list of titles of queueing books, I discovered that Medhi had written a small book focused on Bulk Queueing Models, and a larger more encompassing book titled *Stochastic Models in Queueing Theory*. Both books now sit proudly in my library.

I remember Medhi asking me via e-mail for some of my research papers, and I sent him one that involved the Fibonacci numbers and Markov chains. Even though he was in his late 80's at the time, his mind was still amazingly sharp and he quickly discovered some new elegant probability results with the Fibonacci numbers, which he published. I observed how clever his method was, and I could feel his love for mathematics and his ability to present it so beautifully. His generosity with his help and kind words impressed me deeply.

When the third edition of his book *Stochastic Processes* was published, I had the opportunity to review it for *Technometrics*, and at the time I referred to the book as a "masterpiece." I still feel that way and I am proud to pay tribute to a great queueing theorist and a great person.

—
*Myron Hlynka is Professor in the Department of Mathematics
& Statistics, University of Windsor, Canada. His queueing news
site: **htt://me . w . / thh / e eht***

XX

Professor Medhi

—Krishna B. Athreya

Professor Jyotiprasad Medhi was a distinguished professor of probability theory and mathematical statistics at the University of Guwahati, in Assam, India. He was instrumental in making that department well recognized throughout India and many parts of the world. Professor Medhi chose to stay in his home state of Assam for almost all of his academic career and was responsible for the development and flourishing of probability theory and mathematical statistics in all of northeast India.

I have had the good fortune to know Professor Medhi personally and professionally over many decades. When I returned to India after my stay at the University of Wisconsin-Madison right after my PhD, Professor Medhi was the first to invite me to Gauhati to give some lectures as a National Lecturer. This was in early seventies. Both he and his wife have always been most hospitable to me and made me feel like one of their family. I will personally miss him very much.

To Assam, India and the world the contributions of Professor Medhi were very significant. He will be greatly missed.

—
*Krishna B. Athreya is a distinguished professor emeritus of
Mathematics and Statistics at the Iowa State University, USA.*

An Appreciation and A Tribute to Professor Medhi

-Tata Subba Rao

I am writing this small note in appreciation of Prof J.P.Medhi. Only 3 weeks ago, I received an email from him that he and Mrs Medhi are OK. Given their ages, he said they cannot complain of their health. This single word summarises his whole attitude to his life and the way he took everything, say, joy, pain and suffering in his stride. If I have to say briefly about him, I can wholeheartedly say that he was very kind, understanding, sympathetic, and generous.

Let me give a brief count of my first encounter with him which I can never forget. It was in the year 1962 when I was doing an M.Sc. degree (final year) at Karnataka University, Dharwar. I was interested in doing research leading to a Ph.D. in Statistics. I was not aware of many qualified supervisors, and I asked for advice of one of the lecturers in Economics Department who worked at Gauhati University in Prof Medhi's department. Immediately, he said that I should write to Prof Medhi and request him to take me as his Ph D student. He said Prof Medhi is kind and sympathetic to young students. I was only 19 years old and very immature. I think it was May/June 1962 that I wrote him a long letter requesting him to take me as his Ph.D. student and support my application for a UGC scholarship (200 Indian Rupees per month for 3 years) just announced by the Ministry of Education, Govt of India. That was the first time that UGC recognised Statistics as a Science subject. Within 3 weeks of posting of my letter, I received a reply from him informing me that he will be happy to supervise and support my application

for a Ph.D. grant. He suggested that he would like to supervise in the area of Time Series, and he believes that this area is of great interest and useful in future. I must now state that his vision, in fact, was correct and am still working in this great area even after 50 years. I am very grateful to him for introducing me to this area and as a result of this, I have met many distinguished scientists from all over the world. Fortunately, I was invited by many universities/institutions from abroad and still I am getting invitations to visit many universities in Europe, India, Japan etc. I owe a great debt to Prof Medhi for suggesting this topic, which resulted in these invitations and successes.

A friend of mine informed me in August 1962 that I was one of the scholars selected for the UGC scholarship along with two more from other universities. He found an announcement from the Ministry in various local and National newspapers. He sent me paper cuttings where the name of the candidate, along with the name of the university, and the name of the supervisor appeared. I was overjoyed and asked my father what I should do. He advised me to go and see Prof Medhi as soon as possible. Even though my father was seriously ill, his advice was clear and straight and not to miss an opportunity. My father passed away in January 1963. I did not receive any letter from the UGC, neither from the Gauhati University. Even without these, I decided to proceed to Gauhati in Aug/Sept 1962 (Gauhati is a far away place from Andhra, that too for a 19 yr old boy) after exhaustive consultations with my father and brothers. The train journey from Kakinada (Andhra) to Guwahati I can never forget. It was a very long, arduous, very tiring journey. And I remember I changed 3 trains and it took almost 40 hrs. I doubt whether I can survive such a long train journey now. I am sure

things are different now.

I realised as soon as I reached Gauhati, I have to cross the Brahmaputra river at a small railway station by the name Pandu by boat (enormous size) as the Railway Bridge was still under construction. I think the Bridge was opened for train services and for people in late November or October (I am not certain of the date of openings). When I saw the huge boat with people carrying their household possessions including domestic animals, goats, cows, elephants etc, and saw people who looked somewhat different (then I never met people from North East). I felt that I made a wrong decision and I should have stayed back in Andhra. Since I cannot return back immediately as I was tired, I decided to go and stay one night at a hotel and go next day to see Prof Medhi. If things do not get better, return to Andhra-that was my thought. It did not occur to me that he may not be in town as I did not inform him. I was carried away with somewhat adventurous spirit and enthusiasm to do research. On one hand, I was frightened of the new environment and on the other hand, the spirit of adventure and my interest in research and to work with Prof Medhi overtook and I decided that it was not wise to return to Andhra.

Next day, I hired a Rickshaw (not auto) and requested the rickshaw person to take me to the university. Fortunately, when I went to the Mathematics Department (Statistics was a part of the Mathematics department at that time), I was told that he was in his office, which has got swinging doors. I went inside stood there in front of him and declared myself to be his new Ph.D. student. He told me that he does not have any Ph.D. students and did not agree to take any one. I felt like an unwanted child. Then I have reminded him about his letter of support of UGC

application. He remembered and told me that neither he nor the university received any official letter from UGC and as such he cannot accept me and I have to wait until the official letter. I was very upset and told him that the information given in the newspapers cannot be wrong and I have no intention of going back. The fact was that he did not expect that I will get the grant as the UGC gave only 3 scholarships in Statistics for the whole country. Of course I did not too. He was surprised to see me.

He sympathised with my plight and felt sorry that I came all the way and, I think, he realised that I was stubborn too and decided not to return. He realised that he had to help me and immediately asked me whether I know any Andhra students or staff at the university. When I said no, he asked me to contact two Telugu speaking lecturers in other departments and wrote a note and asked me to visit their homes on the campus. Accordingly, I went and met them and they were kind and invited me to come and stay with them. I stayed with them for few days. In the mean time, Professor Medhi arranged one room in one of the Assam Type halls and the accommodation was free. He later told me that he has spoken to the VC, Registrar and Cashier regarding my UGC scholarship, and the University agreed to give me a scholarship of 100 IRS per month if I did not get the UGC grant so that I can carry on my research. Fortunately I got the UGC grant, later CSIR grant which gave me 50 Rs more + 1000 Rs for books and stationery which I accepted.

Without Prof Medhi's support and help I could not have stayed for 3 years in Guwahati. After finishing my Ph.D., he suggested that I should go abroad, preferably to Manchester where he did his M.Sc. under the guidance of Prof M.S. Bartlett, F.R.S., a very distinguished statistician. Even though I left Gauhati and India,

we have been in touch. I see him regularly in India and enjoyed seeing him and talking to him. Many Indians, like myself left India for better future and better prospects and did not contribute to India that much one would expect. Of course, in recent years, we see a small change in the sense that many young Indian scientists are taking time off to return to India and help in its development. I wish this trend should continue.

Professor Medhi decided to stay back in India and help in the development of Statistics in Assam, in the North East and in India, in general, sacrificing many offers he got from several institutes and universities abroad. He was happy that he made a contribution to the society and achieved most of the things he wanted to achieve. He was proud of his wife, his two sons, two daughters, and their spouses and his many grand children.

He had a fruitful, happy and long life.

I miss him very badly and I hope I can visit Guwahati in the future as I promised to him very often to pay my respects to him.

—

Tata Subba Rao retired from The University of Manchester and is now designated an emeritus professor status. He was Professor Medhi's first Ph.D. student at Gauhati University.

Professor Medhi

–Narendra Kumar Govil

I am very sad to learn that Professor Medhi passed away. My association with Professor Medhi goes back to nearly five decades. I met Professor Medhi for the first time in 1968 when he came to the University of Montreal, Canada as a Visiting Professor in the Mathematics Department, where I had just completed my Ph.D. and took a faculty position with Concordia University, also located in Montreal. Although he was quite senior to me both professionally and in age and I always considered him as my mentor, but due to his very friendly nature, he never made me feel that way and treated me just as his friend. As a result, we built up a very close and friendly relationship from then on. In Montreal, we were living very close to each other and so I, with my wife and son, very frequently visited his home and always enjoyed Mrs. Medhi's very generous hospitality. In the weekends, we often went on long drives and when he completed his stay at Montreal and was about to go back to Guwahati, he stayed with us for a few days since his lease at his apartment had expired. During our meetings in Montreal, he encouraged me to return back to India and I am glad that I followed his advice because returning back to India provided me and my family a very good and great learning experience.

In 1970, I moved on to IIT-Delhi to take up a faculty position in the Mathematics Department. While in IIT-Delhi, he often visited us and stayed with us. He was a very learned person and his staying with us provided me and my family opportunity to learn from him. On one occasion, he invited me to Guwahati as an external examiner for one of his Ph.D. students. I remember

giving a talk in his department and fully enjoyed visiting Guwahati, and the generous hospitality of Mrs. Medhi and her two daughters. During my visit to Guwahati, I met several faculty members in Professor Medhi's department and realized that he commanded a great respect from the entire faculty in his department. He was a great soul and his mentorship has althrough been very valuable to me.

After working for several years at IIT-Delhi, I moved to USA to join as Visiting Professor at Auburn University where I stayed on a permanent basis. Besides being a great human being, Professor Medhi was also an excellent mathematician and made great impact in teaching and research. He wrote some excellent books, and I remember that for some time his book on *Stochastic Process* was even followed as a textbook in my department here at Auburn. This shows the depth of his work and the value it provided to academics and students around the world.

When Deepankar contacted me to let me know of his passing away, it made me and my family so sad, and we all in my family will greatly miss him. My deepest condolences to the family and May God rest his soul in peace.

—

Narendra Kumar Govil is a professor of Mathematics at Auburn University, USA.

In memory of Professor Jyotiprasad Medhi

-Mohan L. Chaudhry

Professor Emeritus Jyotiprasad Medhi won several gold medals while he was studying. Besides getting D. Sc. in Probability and Statistics from the Université of Paris, he got several honorary D. Sc. Degrees. He served in several academic appointments including deanship and visiting professorships in Canada, U.K., France, and U. S. A. He was offered vice-chancellorship by a couple of universities, but declined in favour of devoting his time and energies towards advanced research and writings. He served in professional societies in various capacities. Besides, publishing a large number of papers, he also published several books. He was both an excellent teacher and a researcher as well as a thorough gentleman. During his long career, Jyoti collaborated with scholars in many countries and mentored a large number of students, many of whom now teach and conduct their own research all over the world. We all are really going to miss him.

—

Mohan L. Chaudhry is a professor in the Department of Mathematics and Computer Science at Royal Military College of Canada.

Prof. J. Medhi

—C.V. Damaraju

My introduction to Prof. J. Medhi's work began at the Banaras Hindu University with his brilliant book on the Stochastic Processes (1983, first reprint edition). The quote on the very first page "Kalo hi eko nityasca Vyapakah" described his genius in conceptualizing time and its relation to stochastic processes. I cherished every chapter of his book as it taught me the elegant mathematics behind important concepts, methods and applications. Years later, I had the great fortune to meet him in person when he visited the USA on a personal trip. His simplicity and magnificent personality touched me deeply. I was so overwhelmed by his prolific research and continued interest in serving statistics and the larger scientific community. Over the years, I periodically tried to keep up with his latest contributions in the field and took delight in the impact they produced among statisticians all over the world. Prof. Medhi made significant contributions to statistics and was a recognized expert in the field internationally. He was a great teacher and humanitarian and cared for his students very much. Prof. Medhi will be remembered just as the timelessness of the quote in his book.

—

Chandrasekhar Rao V Damaraju, Ph.D., is Director/Leader of Medical Affairs Cardiovascular, Metabolics and Neuroscience Statistics & Decision Sciences Janssen Research & Development

Dr. Jyotiprasad Medhi

-Howard E. Thompson

"A man for all seasons" is defined by The Free Dictionary as "a man who is very successful in many types of activity." It is an apt description of Dr. Medhi as teacher, scholar, scientist, administrator, advisor to the government, father, and grandfather. He chose to take all of these roles in his home state of Assam and excelled at all. He routinely taught, served as department head, produced path breaking scholarship, served the government with surveys and reports related to commerce and industry, and was, for a time, Dean and Vice-Chancellor of Gauhati University. His accomplishments are breathtaking.

I first met Dr. Medhi in Madison, Wisconsin in 1985 while he was visiting at the University of Wisconsin in Milwaukee. The occasion was two fathers meeting to discuss the marriage plans of their children, Deepankar and Karen, who had met as Ph.D students at the University of Wisconsin-Madison. The next time we met was in 1987 at their wedding ceremony in the Hindu Temple of Chicago and a few days later for a second ceremony at Westminster Church in Madison. Although we, as fathers, may have had reservation about a marriage between two different cultures our concerns were soon eased as we welcomed the additions to our respective families as well as two grandsons we came to share. Dr. Medhi was a second father to my daughter Karen. At Karen's memorial service after her death in 2014, Dr. Medhi, via the internet, spoke to those assembled in Kansas City calling Karen "an integral part of our family."

Over the years we exchanged holiday greetings, but our paths never crossed in person until 2016 when we visited the Medhi

family in Guwahati. Dr. Medhi and Mrs. Medhi met us at the airport in Guwahati. I felt honored to be met by such a distinguished scholar as we arrived. Dr. and Mrs. Medhi were so kind, thoughtful and gracious to us during the visit, we felt like we were part of the family.

Two recent pictures catch the essence of Dr. Medhi's love for his grandchildren. While in India in November Dr. Medhi and my grandson Robby (and his also) were at a soccer match where they were pictured together smiling with his arm around Robby's shoulder. The other picture is with his grandson Riddhiman with the same arm around his shoulders, smiling, with their forefingers raised showing that they had voted.

Dr. Medhi was truly "a man for all seasons." May his soul rest in eternal peace.

—

Howard E. Thompson retired as a professor of finance from the University of Wisconsin-Madison. His second daughter, Karen, wedded Professor Medhi's eldest son, Deepankar, in 1987.

(via email: February 5, 2017)

Deep,

I am very sorry to hear of your father's passing. He was evidently a very eminent scholar, who contributed much not only to India but also to many other countries. It is comforting that the world has such people, but hard when we lose them.

Best regards,

Steve

Steve Robinson is a professor emeritus at the University of Wisconsin-Madison. He was Professor Medhi's elder son's doctoral dissertation advisor.

(via email: February 7, 2017)

Deep,

Many thanks for forwarding this. Yes -- we shared a mutual interest in bulk service queues -- his work was inspiring.

He lived a long and productive life. This is what we all aspire for.

Warren

Warren B. Powell

Professor, Department of Operations Research and Financial Engineering

<http://www.castlelab.princeton.edu>

—
Warren Powell, Professor at Princeton University, completed his Ph.D. at MIT in 1981. His doctoral work benefited from Professor Medhi's early work on bulk queues---Powell wrote to him by postal mail back at that time, asking for his papers on bulk queues.

(via email: April 4, 2017)

Dear Lata,

Our heart felt condolences for the loss of a great personal friend and coauthor Professor Medhi. I sent a message in his mail. I got your e-mail address for Prof Manju Agarwal. He was at Hamilton quite a few times. I met him at Guwahati when I went to Kumarikatta a few years back. He insisted to visit his place even for a few moments. He was loving and caring. We miss him dearly.

Best wishes, Sri Gopal Mohanty

Sri Gopal Mohanty
Emeritus Professor
Mathematics and Statistics
McMaster University
Canada

এজন শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া

-অমৰজ্যোতি চৌধুৰী

তেওঁৰ নাম উচ্চাৰন কৰিলেই হ'ল। লগে লগে উজলি উঠে তেওঁৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মুখবোৰ। বয়সীয়া, আদবয়সীয়াৰ পৰা চফল ডেকা-গাভৰুলৈকে বিভিন্ন বয়সৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী আছিল তেওঁৰ। তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেকজনৰে মুখত আঠে ফুটাৰ ফুটে শিক্ষকগৰাকীৰ প্ৰতি অকৃত্ৰিম শ্ৰদ্ধা। চকুৰে-মুখে ফুটি উঠে তেওঁলোকৰ শিক্ষা জীৱনক গতি দিয়াৰ কৃতজ্ঞতা। জিৱনক দিশ দিয়াৰ কৃতজ্ঞতা। মানুহজনে যেতিয়া খোজকাঢ়ি যায় তেতিয়া ভক্তিত মূৰ দোঁ খাই যায় আন পণ্ডিত অথবা সাধাৰণজনৰ। অথচ মানুহজনে কয়— 'কিনো কৰিব পাৰিলো মোৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ কাৰনে? কিন্তু সাঁচকৈয়ে তেওঁলোকৰ ভালৰ কাৰনে বহুত কিবাকিবি কৰাৰ মন বুজিছা।' এই উপলব্ধিৰেই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ভালৰ কাৰনে বাট দেখুৱাবলৈ কাহানিও নেৰিলে মানুহজনে। আজি মই শ্ৰদ্ধাঞ্জলি জনাবলৈ বিচাৰিছো এনে এজন অসনমান্য শিক্ষককে। এজন অধ্যাপক-শিক্ষাবিদক। এৰা, সহজ-সৰল জিৱন আৰু উচ্চ চিন্তাৰ আদৰ্শই এক পৰিপূৰ্ণতা লাভ কৰা সেইজন একাগ্ৰ শিক্ষা-সাধনাৰ প্ৰতীক ড॰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি ডাঙৰীয়াৰ প্ৰতি এয়া মোৰ শ্ৰদ্ধাঞ্জলি যাচিছো।

মানুহজনৰ মুখত অনবৰত কিবা গভিৰ চিন্তাৰ ৰেশ। ছাত্ৰসকলে কয়— শ্ৰেণীত দাৰ্শনিকৰ দৰে কথা কয় তেওঁ। উদাহৰণেৰে সহজ কৰি দিয়ে বিষয়। সেয়ে হেনো কোনেও খতি নকৰে তেওঁৰ পাঠ। অথচ মানুহজনে কয়— 'কিনো কৰিলো মই? দুটামান অংকহে কৰিলো।' নিজেতো কৰিলেই, অজস্ৰজনক গৱেষণাৰ বাটো দেখুৱালে মানুহজনে। অথচ তথাপি ক'লে— 'ভাল গৱেষণা কৰিবলৈ থাকি গ'ল বুজিছা। কিন্তু চেষ্টা কৰি আছো দিয়া।' উত্তমৰ পৰা আৰু উত্তমৰ বাবে চেষ্টা— এয়াইতো এজন প্ৰকৃত শিক্ষাবিদৰ চিন।

১৯৮৬ চন। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষৰূপে মই যোগ দিছো সেই বছৰ। অনেক কৃতবিদ্যা শিক্ষক অধ্যাপকেৰে জিলিকি আছিল সেই সময়ৰ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়। তেওঁলোক আছিল মোৰ দৰে সেই সময়ৰ নবীনজনৰ বাবে একো একো আদৰ্শ। খোজকাঢ়ি যোৱা উজ্জল প্ৰেৰণা। আমি বাটে-পথেও শিকো তেওঁলোকৰ কথা-বতৰা আৰু আচাৰ-ৰায়হাৰৰ পৰা। এদিন দেখিছিলো— দুজন দীৰ্ঘদেহী মানুহে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ মূল পথটোৰ কাষৰ পদপথেৰে খোজকাঢ়ি আহি আছে। তাৰে এজন ড॰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি। আনজন ড॰ মহম্মদ তাহেৰ।

পিন্ধনত সাধাৰন সাজপাৰ। দুয়ো কিবা গভীৰ আলোচনাত মগ্ন। লগে লগে মোৰ অনুভব হ'ল— শিক্ষক দুগৰাকীক দেখি যেন ধন্য হ'ল মোৰ সেই পুৱাটো। মোৰ মুখত চাগে বিয়পি পৰিছিল সেই উপলক্ষিৰে আনন্দ। কাৰন ড০ ৰোহিণী মহন্তই মোক দেখি সুধিয়েই দিলে— 'কিহে ডেকা শিক্ষক-বৰ স্ফৰ্তিত আছা দেখোঁ!' মই মোৰ সেই সময়ৰ উপলক্ষিৰ কথা তেওঁক ক'লো। তেওঁ এইবাৰ মোক টৰপাই সুধিলে— বুজিলো, তেওঁলোকক দেখি তোমাৰ ভাল লাগিছে। কিন্তু কথা হ'ল— কিয়? 'মই উত্তৰ দিলো— কাৰন মোৰ এনে লাগিছে যেন আজি পুৱাতে মোৰ দুজন অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়াক একেলগে দেখাৰ সৌভাগ্য হ'ল।' মোৰ কাষে কাষে খোজকাঢ়ি আহি থকা মহন্ত অলপ সময়ৰ বাবে বৈ গ'ল। কোৱাচোন কোৱা, কিয় অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া বুলি ক'লা এই দুজনক?' মই ক'লো— তেওঁলোক দুয়োজন নিজ নিজ বিষয়ৰ কিমান ভাল শিক্ষক— তেওঁলোকৰ জ্ঞান কিমান গভীৰ সেয়াতো মই এখেত দুজনৰ ছাত-ছাত্ৰীৰ মুখততো সদায় শুনিয়ে আহিছো। অসমিয়া ভাষা আৰু কৃষ্টিৰ প্ৰতিও তেওঁলোক দুয়োৰে কিমান শ্ৰদ্ধা তাকো শুনিছো। মানুহ হিচাপেও কিমান ভাল সেয়াও শুনিছো। ছাত্ৰ ছাত্ৰী আৰু কিমান সহায় কৰে, সেয়াও শুনিছো। ইমান কৃতিত্বৰ পিচতো তেওঁলোক দুয়োজনেই যি বিনয়, যি নীতিনিষ্ঠ সাধাৰন জিৱন যাপনৰ নমুনা, সেয়া মোৰ ভাল অসমীয়া মানুহৰ ধাৰণাৰ সৈতে মিলি যোৱা যেন লাগে একেৰাৰে। সেই কাৰণেই কৈছো— অন্যতম শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া।'থুঁতৰিত হাত দি মানুহজনে অলপ পৰ ভাবিলে। তাৰ পিচত লাহে লাহে ক'লে— 'তোমাৰ কথাত ময়ো একমত বুজিছা।' কৈয়েই খৰখেদাকৈ গুচি গ'ল ড০ ৰোহিণী মহন্ত। আজি লিখিবলৈ লৈ সেই কথাই মনত ভিৰ কৰিছেহি মোৰ। আজি কিন্তু অনুভব হৈছে— এজন সাৰ্থক বিশ্বনাগৰিকো তেওঁ। লাহে লাহে তাকে ক'বলৈ লৈছো।

মই শুনিছিলো— এবাৰ কবি হীৰেন ভট্টাচাৰ্যই মেধি ছাৰৰ ৰাজহুৱা সম্বৰ্ধনাৰ বাবে এটা উদ্যোগ লৈছিল। বিচাৰিছিল ৰাজ্যৰ সকলোৰে সৈতে তেওঁক এবাৰ সম্বৰ্ধনা জনাবলৈ। নয়ন প্ৰসাদ আৰু লাবু সেনাপতিও আছিল সেই উদ্যোগৰে অংশ। মেধি ছাৰৰ কিন্তু এনে সম্বৰ্ধনাৰ প্ৰতি তীব্ৰ অনীহা। কোনোপধ্যেই সন্মত নহয় ছাৰ। তেওঁৰ বক্তব্য— 'নয়ন প্ৰসাদ! সম্বৰ্ধনা পাবলৈ কোনো কৰিছোহে মই?' এদিন দীঘলীয়া আলোচনাৰ অন্তত অনিচ্ছা সত্ত্বেও মেধি ছাৰে সেই সম্বৰ্ধনা ল'বলৈ সন্মত হ'ল। কিন্তু পিচদিনাই ফোন কৰি ছাৰে নয়ন প্ৰসাদক অনুৰোধ কৰিলে— এই অনুষ্ঠান আয়োজন কৰাৰ পৰা বিৰত থাকিবলৈ। যুক্তি একেই— 'কিনো কৰিছোহে যে সম্বৰ্ধনা পাব লাগে?' অসমীয়া কৃষ্টিত বিনয়ৰ যি শিক্ষা আছে, তাৰ যেন মূৰ্ত ৰূপ এই মেধি ছাৰ। হিৰেন ভট্টাচাৰ্যই কৈছিল— কিয়? অসমক বিশ্বৰ আগত আপোনাৰ পাণ্ডিত্যই চিনাকি কৰি দিয়া নাই জানো? আপুনিতো অনায়াসে বাহিৰৰ অনুষ্ঠানত থাকি যাব পাৰিলেহেঁতেন। সেয়াতো আপুনি নকৰিলে।' মেধি ছাৰে হেনো লাজুক হাঁহি এটা

মাৰি কৈছিল— ৰাজ্যখনৰ বাবে আৰু যদি বহুত কৰিব পাৰিলোহেঁতেন তেতিয়া অৱশ্যে কথা সুকিয়া আছিল! কিন্তু কৰাটো নহ'ল।' সেই উদ্দেশ্যেই তেওঁৰ পণ্ডিত্যক অহৰহ শান দিবলৈ এৰা নাছিল মানুহজনে।

১৯৭৭ চন। মই তেতিয়া অক্সফ'ৰ্ড বিশ্ববিদ্যালয়ত গৱেষণা কৰো। এবাৰ তাৰ পৰা পদাৰ্থবিজ্ঞানৰ এখন আলোচনাচক্ৰত যোগ দিবলৈ গৈছো পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়লৈ। তাৰে এজন আলোচক আছিল পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰে। বিৰতিৰ সময়ত কথা-বতৰা হওঁতে তেওঁ গম পালে— মই অসমৰ। লগে লগে তেওঁৰ আচৰণেই সলনি হৈ গ'ল। সেই সময়ৰে পৰা মোৰ দৰে সেই সময়ৰ সাধাৰণ গৱেষক এজনে তেওঁৰ পৰা যি অসাধাৰণ সন্মান পালো, তাৰ কাৰন হ'ল— মই জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি ছাৰৰ দেশৰ। ছাৰৰ গৱেষণাৰ কনিষ্ঠ সহযোগী আছিল হেনো এইগৰাকী অধ্যাপক। তেওঁৰ মুখতে ছাৰৰ কথা শুনিছিলো এইদৰে— 'পৰিসংখ্যাই মানুহজনৰ উশাহ-নিশাহ-বুজিছেনে? যি কথা ভাবিবলৈ আমাৰ এমাহ লাগি যায়, সেই কথা টিলিকিতে কৰিব পাৰে তেওঁ।' সেইদৰে হেৰিয়ট ৱাট বিশ্ববিদ্যালয়তো এবাৰ লগ পাইছিলো তেওঁৰ গুনগ্ৰাহী এজনক। মেধি ছাৰৰ দেশৰ মানুহ বুলি তেওঁৰ পৰাও পাইছিলো বিশেষ সন্মান। এদিন তেওঁ মোক লৈ গৈছিল তাৰে এটা শ্ৰেনীকোঠালৈ। তাৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ হাতে হাতে আছিল এখন কিতাপ। মেধি ছাৰে লিখা— 'Stochastic Processes'। মেধি ছাৰৰ চিন্তা বিশ্বতে কিদৰে সমাদৃত হৈ আছে, তাৰ পৰিস্কাৰ প্ৰমাণ পাইছিলো মই এইদৰেই। অথচ তেওঁৰ মুখত প্ৰায় শুনো— কিনো কৰিলো মই? পৰিসংখ্যাতো একে একে দুই অংক নহয়। পৰিসংখ্যাতো এটা দৰ্শন। সেইখন নৈ পাৰ হোৱাতো দূৰৰে কথা— পাৰতেই থাকিলো বুজিছা।' এনেকুৱা বিনয় মানুহজনৰ! কেৱল বিনয়েই নহয়— সেই নৈৰ প্ৰতিটো ভাঁজ চিনি লোৱাৰ কৌতূহলেই সজীৱ কৰি ৰাখিছিল মানুহজনক।

মোখনি মাৰিবলৈ হ'লে এইজন আছিল পৰিসংখ্যাৰ এজন ওজা। অসমতেই থাকি ইয়াৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে তেওঁ অৰ্পন কৰিলে সমগ্ৰ জীৱন। বাট দেখুৱালে শিক্ষাৰ, গৱেষণাৰ আৰু জীৱনৰ। লগতে নিজৰ পণ্ডিত্যৰে উপকৃত কৰি গ'ল সমগ্ৰ বিশ্বক। ওৰেটো জীৱন তেওঁৰ মাজতে অক্ষুণ্ণ ৰ'ল সততা, বিনয় আৰু ন্যায়নিষ্ঠাৰ আটোমটোকাৰি ৰূপ। সেয়ে অনুভব হয় এজন অনন্য শিক্ষক তেওঁ। এজন শ্ৰেষ্ঠ অসমীয়া। এজন শ্ৰেষ্ঠ অসমবাসী। এজন শ্ৰেষ্ঠ বিশ্বনাগৰিক। আৰু পৰিপূৰ্ণ অৰ্থত এজন আদৰ্শ পুৰুষ।

অমৰজ্যোতি চৌধুৰী এজন উল্লেখযোগ্য পদাৰ্থ বিজ্ঞানী আৰু সাহিত্যিক।

— প্ৰকাশ: অসমীয়া প্ৰতিদিন, ১১ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

জ্যোতি মেধি- এক বিৰল বিনয়ী প্ৰজ্ঞাৰ আকৰ

-ভৱ কুমাৰ শৰ্মা

অসমৰ এগৰাকী সুযোগ্য সন্তান জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি আমাৰ মাজৰ পৰা আঁতৰি গ'ল নিৰলে। নিঃসন্দেহে তেখেত আছিল অসমৰ মাটিত ওপজা সৰ্বোত্তম বিচক্ষণ গণিতজ্ঞ। জ্যোতি মেধি অসমীয়া বিদ্বৎ সমাজৰ এটা নমস্য আৰু আদৰ্শৰ নাম। গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ এনে কোনো বিষয় নাই, য'ত মেধি ছাৰৰ দখল নাছিল। তেখেতৰ কেইবাখনো গৱেষণা-পত্ৰ আছিল বিশ্বজুৰি অসংখ্য পি এইচ ডি থেছিছৰ উৎস। তেখেতে লিখা কেইবাখনো গ্ৰন্থৰ 'ষ্ট'কাষ্টিক প্ৰ'চেছেজ' আৰু 'ষ্ট'কাষ্টিক মডেল ইন কিউয়িং থিয়'ৰী' নপঢ়া পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী নোলাব। কেৱল ভাৰতবৰ্ষই নহয়, পৃথিৱীৰ অনেক বিখ্যাত বিশ্ববিদ্যালয়ত এই দুখন গ্ৰন্থ স্নাতক আৰু স্নাতকোত্তৰ পৰ্যায়ৰ পাঠ্যপুথি হিচাপে অন্তৰ্ভুক্ত।

মেধি ছাৰৰ ব্যক্তিত্বত কিন্তু তেখেতৰ পাণ্ডিত্যক লৈ গৌৰৱ লেশমাত্ৰও নাছিল। ছাৰ যেন আছিল 'বিদ্যা দদাতি বিনয়ম' নীতিমাৰৰ প্ৰকৃষ্ট উদাহৰণ। নকৈৰ ডেওনা পাৰ হৈও ছাৰে নিৰবিচ্ছিন্নভাৱে গণিতৰ সাধনা কৰি আছিল। যোৱা বছৰলৈ ছাৰৰ পৰা সঘনাই ফোন পাইছিলোঁ— 'তোমালোকৰ লাইব্ৰেৰীত বাৰু অমুক নামৰ কিতাপখন আহিছিলে? এবাৰ চাব পাৰিলে ভাল আছিল।' ভাবি আচৰিত লাগে যে এই বয়সতো ছাৰে নতুন প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ আৰু গৱেষণা-পত্ৰৰ খবৰ আৰু নিৰলস অধ্যয়ন আৰু গৱেষণা অব্যাহত ৰাখে। তাকে লৈ ছাৰৰ আগত আমাৰ বিস্ময় প্ৰকাশ কৰিলে তেখেতে কয়— 'আজিকালি চিন্তাশক্তি অলপ কমিছে, বুজিছা?' আমাৰ একো ক'বলৈ বাট নাথাকে। এইহেন স্তোকনম্ৰতাত ছাৰৰ প্ৰতি আপোনা-আপুনি মূৰ দোঁ খাই যায়।

জ্যোতি মেধি ছাৰ মাথোঁ এজন গণিতজ্ঞই নহয়, তেখেত নিজেই আছিল এটা প্ৰতিষ্ঠান। আই আই টি, গুৱাহাটীৰ গণিত বিভাগলৈ পৃথিৱীৰ বিভিন্ন প্ৰান্তৰ পৰা অহা বহু ব্যক্তিয়ে ড॰ জ্যোতি মেধিৰ লগত এবাৰ সাক্ষাতৰ ব্যৱস্থা কৰাৰ বাবে আমাক অনুৰোধ কৰে আৰু আমিও অতি হেঁপাহেৰে আৰু গৌৰৱেৰে তেওঁলোকৰ অনুৰোধ ৰক্ষা কৰাৰ চেষ্টা কৰোঁ। এইসকল ব্যক্তিৰ বহুতেই আকৌ ছাৰক চিনি পায় তেখেতে লিখা গ্ৰন্থ বা গৱেষণা-পত্ৰৰ জৰিয়তেহে। আন কিছুমানে হয়তো কেতিয়াবা আগতে ছাৰক লগ পাইছিল বা আনৰ মুখত তেখেতৰ বিষয়ে শুনিছিল। জীৱনত এবাৰ যিয়ে জ্যোতি মেধিক লগ পাইছে, তেওঁলোকৰ বাবে ছাৰৰ পাণ্ডিত্য আৰু অমায়িক সান্নিধ্য — দুয়োটাই পাহৰিব নোৱাৰা অভিজ্ঞতা। ছাৰ সম্পৰ্কে এটা ব্যক্তিগত অভিজ্ঞতাৰ কথা উনুকিয়াব খুজিছোঁ। আশীৰ দশক। মই তেতিয়া দিল্লী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতক পৰ্যায়ৰ ছাত্ৰ। মই অসমৰ ছাত্ৰ বুলি গম পাই এগৰাকী পৰিসংখ্যা

বিজ্ঞানৰ অধ্যাপকে জ্যোতি মেধিৰ বিষয়ে সুধিছিল। আজিও ভাবি লাজ লাগে যে সেয়া আছিল জ্যোতি মেধি নামটোৰ লগত মোৰ প্ৰথম পৰিচয়। মোৰ পৰা সদুত্তৰ নাপাই সেই অধ্যাপকগৰাকীয়ে মোক মৃদু ভৰ্ৎসনা কৰি বুজাই দিছিল যে জ্যোতি মেধিৰ ৰাজ্যৰ পৰা অহা গণিতৰ ছাত্ৰ বুলি মই গৌৰৱবোধ কৰা উচিত। পৰৱৰ্তী কালত ছাৰক মই এদিন এই অভিজ্ঞতাটোৰ বিষয়ে কওঁতে তেখেতে এটা মিচিকিয়া হাঁহি মাৰি সামৰি থৈছিল।

এদিনাখন ছাৰৰ লগত গণিতৰ প্ৰতি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ধাউতি বঢ়োৱা বিষয়ক আলোচনা কৰি থাকোতে ছাৰে আনি মোৰ হাতত তেখেতৰ এখন অসমীয়া কিতাপ দি ক'লে— '১৯৯৫ চনত লিখা কিতাপ। পিছে মোৰ ঘৰত দুশমান ক'পী পৰিয়েই থাকিল।'

কিতাপখনৰ নাম 'এক দুই যোগ বিয়োগ'। কিতাপখনত চকু ফুৰাই বিস্মিত হৈছিলোঁ। সসীম গণিতৰ বিষয়ে ইমান সহজ আৰু সारলীলভাৱে কোনোবাই লিখিব পাৰে, সেয়াও অসমীয়াত! স্কুলৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে বুজিব পৰা আমোদজনক উদাহৰণেৰে গণিতৰ এটা বিষয়ত সহজে সোমাই পৰিব পৰিব পৰা এখন কিতাপ। অকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়েই নহয়, গণিতৰ জ্ঞান নথকা ব্যক্তিয়েও বুজিব পৰা আৰু আমোদ পাব পৰা কিতাপ। সেয়া আছিল ২০০৫ চনৰ কথা। অসমীয়া শিশু আলোচনী 'সঁফুৰা'ৰ এটা সংখ্যাত ছাৰৰ আৰু কিতাপখনৰ বিষয়ে লিখিছিলোঁ। সঁফুৰা অফিচৰ জৰিয়তে কিতাপখনৰ বাকী থকা কিছু ক'পী বিক্ৰীৰ বাবদ পোৱা ধনখিনি ছাৰক দিবলৈ যাওঁতে ছাৰে সেয়েখিনি 'সঁফুৰা'ৰ বাবে ব্যৱহাৰ কৰিবলৈ কৈছিল হেনো। কিতাপখনৰ পুনৰ প্ৰকাশ কৰিব পৰা হ'লে ছাত্ৰ-ছাত্ৰী উপকৃত হ'ব বুলি বিশ্বাস কৰোঁ। পিছে ভাব হয়— পাঠ্যপুথিৰ বাহিৰেও গণিতৰ চৰ্চা কৰাৰ অভ্যাস গঢ়ি তোলা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সামগ্ৰিক বিকাশৰ বাবে কিমান ফলপ্ৰসূ, সেয়া বুজি পাবলৈ এটিয়াও আমাৰ বহুত বাকী।

জ্যোতি মেধি ছাৰৰ খ্যাতি বিশ্বব্যাপি যদিও তেখেতে কৰ্মক্ষেত্ৰ হিচাপে বাছি লৈছিল ভাৰ-তক, অসমক। নিজৰ ধৰণে পঢ়া-শুনা আৰু গৱেষণা কৰাৰ লগতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিভাগটো জাকতজিলিকা কৰিবলৈ তেখেত ব্ৰতী আছিল। তেখেতৰ প্ৰজ্ঞা গুৱা-হাটী আই আই টি, বিশেষকৈ ইয়াৰ গণিত বিকাশৰ এটা ডাঙৰ সমল আছিল। বিভাগটোৰ জন্মলগ্নৰ পৰাই তেখেতৰ অনুপ্ৰেৰণা আৰু দিহা-পৰামৰ্শই আমাক বাধিত কৰি আহিছে। ২০১৪ চনত আই আই টি, গুৱাহাটীয়ে তেখেতক সন্মানীয় ডি এছ চি ডিগ্ৰী প্ৰদান কৰাত আমি গৌৰৱান্বিত হৈছিলোঁ। গণিত বিভাগে তেখেতৰ প্ৰতি আমাৰ শ্ৰদ্ধা আৰু স্নেহৰ প্ৰতীক হিচাপে অলপতে 'জ্যোতি মেধি স্মাৰক বাৰ্ষিক বক্তৃতা' অনুষ্ঠান পতাৰ সিদ্ধান্ত লৈছে।

আনুষ্ঠানিকভাৱে মেধি ছাৰৰ ছাত্ৰ নহ'লেও তেখেতৰ পৰা শিকাৰ তথা তেখেতৰ বিৰল ব্যক্তিত্বৰ দ্বাৰা অনুপ্ৰাণিত হোৱাৰ সোযোগ পাইছিলোঁ আৰু তাৰ বাবে সদায় ব্যধিত অনুভৱ

কৰোঁ। পিছে মনৰ কোণত এটা বেদনা অনুভৱ কৰোঁ যে অসমৰ নতুন প্ৰজন্মই অসমৰ মাটিত ওপজা এইগৰাকী বিশ্ববন্দিত গণিতৰ প্ৰজ্ঞাৰ সৈতে যিমান পৰিচিত হ'ব লাগে, সিমান নহয়। সেয়ে অসমীয়া সমাজলৈ আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ মাজলৈ কেখেতৰ জ্ঞান বিয়পাই নিয়াৰ প্ৰয়োজনীয়তা সৰ্বান্তঃকৰণে কামনা কৰোঁ।

—

লেখক আই আই টি, গুৱাহাটীৰ গণিত বিভাগৰ অধ্যাপক

— প্ৰকাশ: আমাৰ অসম, ১৩ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

XX

সীমাৰ পৰিধি নেওচি যেন এক আলোকবৰ্তিকা

—দিলীপ শৰ্মা

১৯৭৫ চনৰ নবেম্বৰ মাহৰ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতকোত্তৰ মহলাত (গণিত বিভাগ) আমি নাম লগাওঁ। এদিন মোৰ শ্ৰদ্ধাৰ শিক্ষক (দিবংগত) অৰবিন্দ দেৱ মিশ্ৰ ছাৰে ক'লে যে প্ৰফেছাৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি ছাৰৰ দুই পুত্ৰ দেবু (দীপংকৰ) আৰু বাবলুৰ (শুভংকৰ) পঢ়াখিনি মই অলপ চাই দিব লাগে। মই চৰখৰীয়াত পৰিলো। বিশিষ্ট পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানী মেধি ছাৰৰ পাণ্ডিত্য, বৈদগ্ধ্যৰ কথা শুনিছো। তেওঁৰ পুত্ৰদ্বয়ক মই জানো পঢ়ুৱাব পাৰিম? মিশ্ৰ ছাৰৰ আদেশ উপেক্ষা কৰিব নোৱাৰি মই তেওঁলোকৰ সাধাৰণ গণিত, উচ্চ গণিত আৰু মাজে মাজে অসমীয়াও পঢ়ুৱাবলৈ ল'লো। দেবু দশম শ্ৰেণীত, বাবলু অষ্টম শ্ৰেণীত, কটন কলেজিয়েট স্কুলত।

প্ৰথম দিনা বিশ্ববিদ্যালয় চৌহদৰ ৬০ নম্বৰ আবাসৰ সেই নিৰ্দিষ্ট কোঠাটোত পঢ়ুৱাবলৈ বহি বেৰত ওলমাই থোৱা ফ্ৰেমত বন্ধোৱা কাপোৰ এখন দেখি বিস্ময়াভিভূত হ'লো। এখন কাপোৰত দুখন ভৰিৰ ছাপ দেবুৱে ক'লে যে সেয়া তেওঁলোকৰ ককাদেউতাকৰ (দেউতাকৰ দেউতাক) পদচিহ্ন। ককাদেউতাকৰ মৃত্যু হোৱাৰ লগে লগে জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিয়ে সেন্দূৰত মিঠাতেল মিহলাই সেই সেন্দূৰেৰ মৃত পিতৃৰ ভৰিৰ তলুৱা বোলাই পেলালে আৰু কাপোৰত ভক্তিসহ তাৰ ছাপ ৰাখিলে। আঠ বছৰ আগেয়ে (২৮ আগষ্ট, ২০০৯) ছাৰৰ শিলপুখুৰীৰ ঘৰলৈ যাওঁতে ছাৰে আথে-বাথে সেইখন ভিতৰৰ পৰা আনি মোক দেখুৱাইছিল। ছাৰে আক্ষেপেৰে কৈছিল যে মাকৰ পদচিহ্নহে তেওঁ ৰাখিব নোৱাৰিলে। পিতৃ-মাতৃৰ প্ৰতি জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ আছিল অবিমিশ্ৰ শ্ৰদ্ধা। তেওঁ নিজৰ কীৰ্তিস্তম্ভ Stochastic

Processes খন পিতৃ-মাতৃৰ নামত উচৰ্গা কৰিছে। এক-দুই, যোগ-বিয়োগ কিতাপখনৰ পাতনিত কৈছে যে তেওঁ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে কিতাপ লিখাৰ পৰামৰ্শ আৰু প্ৰেৰণা পাইছিল মাকৰ পৰা।

১৯২৪ চনত কামৰূপ জিলাৰ ৰামদিয়াৰ এটা সম্ভ্ৰান্ত পৰিয়ালত জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ জন্ম হয়। পিতৃৰ নাম বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধি আৰু মাতৃৰ নাম কাদম্বৰী মেধি। কাদম্বৰী মেধিৰ পিতৃ স্বনামধন্য কালিৰাম মেধি। তেওঁ তৃতীয়জন অসমীয়া এম এ (পদাৰ্থ বিজ্ঞান), অসামৰিক সেৱাৰ বিষয়া, বিশিষ্ট ভাষাতাত্ত্বিক, বৈষ্ণৱ সাহিত্যৰ একনিষ্ঠ সেৱক। তেওঁৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ সুৰেন্দ্ৰনাথ মেধি। পদাৰ্থ বিজ্ঞানৰ অধ্যাপক, লেখক সুৰেন্দ্ৰনাথ মেধিৰ আদৰৰ ভাগিন হ'ল জ্যোতিপ্ৰসাদ। মাহীয়েকহঁতৰো আদৰৰ 'ভাগিন'। ছাৰে মোক কৈছিল যে মাহীয়েকহঁতৰ ল'ৰা-ছোৱালীয়ে তেওঁক 'ভাগিন দাদা' বুলিহে মাতিছিল। উল্লেখ কৰিব পাৰি সৌৰভ কুমাৰ চলিহাই অশান্ত ইলেক্ট্ৰনখন 'ভাগিনক' অৰ্পণ কৰিছে। সৌৰভ কুমাৰ চলিহাৰ গভীৰ ভক্ত দেবুৱে মোক কৈছিল যে এবাৰ মাক প্ৰীতি (মীৰা) মেধিৰ সোণৰ আঙঠি এটা হেৰাল। তাকে লৈ সৌৰভ কুমাৰ চলিহাই ৰচনা কৰিলে এটাঅনবদ্য গল্প 'ইৰা' (দুপৰীয়া গল্প সংকলনত সন্নিৱিষ্ট)।

মেধি পৰিয়ালৰ উপৰিপুৰুষৰ দিচাংমুখত বেতৰ ব্যৱসায় আছিল। সেইবাবে বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধিয়ে ডিব্ৰুগড়ত পঢ়া-শুনা কৰে। পিচত ডিব্ৰুগড়তে থানিকা পাতি তেওঁ ওকালতি কৰিবলৈ লয়। জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিয়ে ডিব্ৰুগড়ত শিক্ষা আৰম্ভ কৰে, পোনতে গ্ৰেহেমবজাৰ মজলীয়া বিদ্যালয়ত, পিচত ডিব্ৰুগড় চৰকাৰী হাইস্কুলত। তাৰ পৰা ১৯৪০ চনত কলকাতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অধীনত প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত ষ্টাৰসহ প্ৰথম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হয়। ১৯৪৪ চনত কটন কলেজৰ পৰা গণিতত অনাৰ্ছসহ বি এছ চি পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হয়। বি এছ চি পৰীক্ষাত পাৰদৰ্শিতা দেখুওৱা বাবে দুটাকৈ সোণৰ পদক পায়— এটা ছুডামাৰ্ছন সোণৰ পদক আৰু আনটো ৰজনীকান্ত বৰাট সোণৰ পদক। তাৰ পিচত কলকাতা বিশ্ববিদ্যালয় পৰা মৌলিক গণিত (Pure Mathematics) এম এছ চি ডিগ্ৰী লয়। এম এছ চি পৰীক্ষাতো দেৱেন্দ্ৰনাথ গংগোপাধ্যায় সোণৰ পদক আৰু স্নাতকোত্তৰ সোণৰ পদক লাভ কৰে। ১৯৪৮চনত তেওঁ কটন কলেজৰ গণিত বিভাগত শিক্ষক হিচাপে যোগ দিয়ে। ১৯৪৯ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষক হিচাপে সোমায়।

অসম চৰকাৰৰ পৰা দহ হেজাৰ টকাৰ ঋণ এটা লৈ ১৯৫২ চনত বিলাতলৈ যায়। মাথোঁষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰফেছৰ এম এছ বাৰ্টলেটৰ অধীনত তেওঁ এম এছ ডিগ্ৰীৰ বাবে কোষগ্ৰন্থ প্ৰস্তুত কৰে। তেওঁৰ গৱেষণাৰ বিষয়বস্তু আছিল Time Series Analysis। ১৮৫৪ চনত তেওঁ এম এছ চি ডিগ্ৰী লয়। ফৰাচী চৰকাৰৰ পৰা এটা জলপানি পাই তেওঁ ইংলেণ্ডৰ

পৰা পেৰিছলৈ যায়। মাৰ্কেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত থাকোতেই তেওঁ অলপ-অচৰপ ফৰাচী ভাষা শিকিছিল, পেৰিছলৈ গৈ ফৰাচী ভাষাত এটা ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰম 'mention honorable' সহ সম্পূৰ্ণ কৰে। এই ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰম স্নাতক মহলাৰ পাঠ্যক্ৰমৰ সমপৰ্যায়ৰ। ১৯৫৬ চনত প্ৰফেছৰ ফ'ৰটেটৰ অধীনত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ ডি এছ চি ডিগ্ৰী লয় আৰু সেই বছৰতে তেওঁ অসমলৈ ঘূৰি আহি পুনৰ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত যোগ দিয়ে। উল্লেখ কৰিব পাৰি যে ডি এছ চি ডিগ্ৰীৰ বাবে তেওঁ কোষগ্ৰন্থ ফৰাচী ভাষাত লিখিছিল। আৰম্ভণিতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান একেটা বিভাগ আছিল। পিচলৈ দুটা সুকীয়া বিভাগ হয়। ড০ মেধিৰ নেতৃত্বত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগ এটা জাকতজিলিকা বিভাগত পৰিণত হয়। এই বিভাগৰ প্ৰফেছৰ আৰু মুৰব্বী হিচাপে তেওঁ ১৯৮৫ চনত অৱসৰ লয়। গুৱাহাটীলৈ ঘূৰি আহি তেওঁ শিক্ষণ আৰু গৱেষণাত মনোনিৱেশ কৰে। তেওঁৰ অধীনত ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লোৱা প্ৰথমজন ছাত্ৰ আছিল টি চুব্বা ৰাও। চৰকাৰী জলপানী লৈ দাক্ষিণাত্যৰ পৰা চুব্বা ৰাও গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়লৈ আহিছিল প্ৰফেছৰ মেধিৰ অধীনত গৱেষণা কৰিবলৈ। পিচলৈ ড০ চুব্বা ৰাৱে মাৰ্কেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত আধ্যাপনা কৰিবলৈ লয়। ড০ ৰাওৰ পিচত প্ৰফেছৰ মেধিৰ তত্বাৱধানত কেইবাজনো কৃতবিদ্য লোকে গৱেষণা কৰে।

জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ প্ৰথমখন গৱেষণাপত্ৰ প্ৰকাশ পায় ১৯৫৫ চনৰ Biometrika নামৰ উচ্চ মানবিশিষ্ট জাৰ্নেলখনত। প্ৰফেছৰ বাৰ্টলেটৰ সৈতে যুটীয়াভাৱে এইখন ৰচনা কৰে। তেওঁৰ গৱেষণাপত্ৰৰ সংখ্যা প্ৰায় আঢ়ৈ কুৰি। তেওঁৰ গৱেষণাপত্ৰবোৰ সমগ্ৰ বিশ্বতে সমাদৃত। এইবোৰৰ গহীনা লৈ গৱেষকসকলে নতুন গৱেষণাপত্ৰ প্ৰস্তুত কৰিছে।

ইয়াৰ উপৰি তেওঁ প্ৰণয়ন কৰা পুথিসমূহো সমানেই আদৃত। তেওঁ ইংৰাজী ভাষাত লিখা পুথিকেইখন হ'ল— (১) Stochastic Processes(1982), (২)Recent Developments in bulk Queueing Models(1984), (৩) Stochastic Models in Queueing Theory (1991), (৪) Statistical Methods (1992)। চতুৰ্থখন কিতাপৰ অসমীয়া অনুবাদো প্ৰকাশ পাইছে।

প্ৰথমখন কিতাপ সম্বন্ধে বিশ্বৰ পণ্ডিতসকলে প্ৰশংসাত পঞ্চমুখ। কিতাপখনৰ প্ৰথম সংস্কৰণ প্ৰকাশ পোৱাৰ পিচত The American Mathematical Monthly (December,1982)-এ এনেদৰে মন্তব্য কৰিছিল, '...This is the clear choice amongst a dozen or a more competing texts'। Professor Marcel F Neuts-এ কৈছে— 'Professor Medhi's book belongs on the desk, rather than on the shelf, of every person who uses probability in his or her job'।

দেশ-বিদেশৰ বহু শিকাৰু, গৱেষকে তেওঁৰ গৱেষণাপত্ৰ তথা গ্ৰন্থৰ বহুল প্ৰয়োগ কৰে। Erol Geleube লণ্ডনৰ ইম্পিৰিয়েল কলেজৰ প্ৰফেছৰ। তেওঁ তেওঁৰ কেইবাখনো গৱেষণাপত্ৰত ড০ মেধিৰ কৰ্মৰ উল্লেখ কৰিছে আৰু তাত ভেঁজা দি নতুন তত্ত্ব উপস্থাপন কৰিছে। ২০০৬ চনত প্ৰকাশিত এখন গৱেষণাপত্ৰত (A Diffusion Model for Packet Travel Time in a Random Multi-Hop Medium) আইনষ্টাইন আৰু মেধিৰ প্ৰসংগ একেলগে উত্থাপন কৰিছে। কিউবাৰ Professor E valdes Castro-এ ২০০৮ চনৰ ২৪ নৱেম্বৰত ই-মেইলযোগে প্ৰফেছৰ মেধিক জনাইছিল যে প্ৰফেছৰ মেধিৰ কিতাপ পঢ়িয়ে তেওঁ Queueing System সম্বন্ধে ভাষণ দিছিল। Oklahoma State Universityৰ Allyn Baskerville নামৰ গৱেষিকা এগৰাকীয়ে কিবা কথা বুজায় টান পাইছিল। ড০ মেধিৰ লগত যোগাযোগ কৰিলে। তেওঁ জঁট ভাঙি দিলে।

ড০ মেধিৰ 'এক-দুই যোগ-বিয়োগ' সসীম গণিতৰ আদি কথা (১৯৯৪) গণিত বিষয়ক এখন মনোগ্ৰাহী 'বাহিৰা' কিতাপ। পাতনিত লেখকে কৈছে— 'গণিতৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত কৰাত পাঠ্যপুথিৰ উপৰি গণিতৰ তত্ত্বৰ ধাৰণা দিয়া আন পুথিৰ প্ৰয়োজনীয়তাৰ যথেষ্ট গুৰুত্ব আছে।..তেনে এটা ভাব লৈয়ে আমি এই পুস্তক ৰচনা কৰিবলৈ লৈছিলো।' ৮-৬ পৃষ্ঠাৰ এই কিতাপখনত মুঠ আঠোটা অধ্যায় আছে। গণিতৰ বাবেৰহণীয়া কেইবাটাও দিশ সম্বন্ধে অতি সহজ-সৰল ভাষাত আলোচনা কৰিছে। (হাৰে এই কিতাপখন ইংৰাজীলৈ তৰ্জমা কৰিবলৈ আমাক নিৰ্দেশ দিছিল। আমাৰ দীৰ্ঘসূত্ৰিতাৰ বাবে সম্পূৰ্ণ হোৱা নাই। অচিৰেই সম্পূৰ্ণ কৰিম। নহ'লে পাপে চুব।)

প্ৰফেছৰ মেধিয়ে অকল পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান আৰু গণিতৰ অধ্যয়নতে নিজকে সীমাবদ্ধ কৰি ৰখা নাছিল। ব্যক্তিগতভাৱে আমি জনাত ড০জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি, ড০ বিনয় কুমাৰ তামুলী, অধ্যাপক ৰেৱতী মোহন দত্ত চৌধুৰী আৰু ড০ অমলা বেজবৰুৱা— এই চাৰিগৰাকীৰ অধ্যয়নৰ পৰিসৰ আছিল বিশাল। উদাহৰণস্বৰূপে ড০ মেধিৰ Statistical Method নামৰ কিতাপখনৰ দ্বিতীয় সংস্কৰণৰ (২০০৬) প্ৰতিটো অধ্যায়/ খণ্ড আৰম্ভ কৰা হৈছে একোটা সংগতিপূৰ্ণ উদ্ধৃতিৰে। দ্বাদশ অধ্যায় Time Series Analysis আৰম্ভ কৰা হৈছে T S Eliot-অৰ কবিতাৰে— 'Time present and time past/ Are both perhaps present in time future/ And time future contained in time past'। তেনেদৰে ক'ৰবাত দেখা পাওঁ গীতাৰ উক্তি। তেওঁৰ কেইবাটাও লেখাত ৰবীন্দ্ৰনাথৰ কবিতাৰ উদ্ধৃতি দেখিছো।

প্ৰফেছৰ মেধিৰ এটা ভিন্নসূৰীয়া প্ৰবন্ধ পঢ়িছিলো ড০ হিৰণ্য চন্দ্ৰ ভূঞা স্মৃতিগ্ৰন্থত (অসম বিজ্ঞান সমিতি, ১৯৭৪) প্ৰবন্ধটোৰ শিৰোনাম A layman looks at the

Anthropologist। দৰাচলতে এইটো আছিল Anthropological Society of North-East India-ৰ ত্ৰয়োদশ বাৰ্ষিক অধিৱেশনত মুখ্য অতিথি হিচাপে দিয়া তেওঁৰ ভাষণ। যদিও লেখকে বিনয়েৰে নিজকে 'সাধৰণ লোক (Layman) বুলি অভিহিত কৰিছে, প্ৰবন্ধটো পঢ়ি উঠাৰ পিচত তাক কেতিয়াও 'সাধৰণ লোক'ৰ প্ৰবন্ধ বুলি ক'ব নোৱাৰি। হিৰ'ড'ট'ছৰ দিনৰে পৰা কেনেদৰে নৃত্বৰ অধ্যয়ন আৰম্ভ হৈছিল আৰু বৰ্তমান কেনেদৰে চলি আছে সেই বিষয়ে বঢ়িয়াকৈ কৈছে। উত্তৰ-পূব ভাৰতৰ নৃবিজ্ঞানীসকলৰ কৰণীয়নো কি সেই বিষয়েও লেখকে ক'বলৈ পাহৰা নাই। প্ৰসংগক্ৰমে লেখকে ভাৰতবৰ্ষত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ চিন্তা-চৰ্চাৰ বাটকটীয়া প্ৰশান্ত চন্দ্ৰ মহলানবিশৰ বিষয়ে উল্লেখ কৰিছে। কলকাতাৰ এংল' ইণ্ডিয়ানসকলৰ দেহৰ জোখৰ বিষয়ে বিশ্লেষণ কৰিবলৈ গৈ মহলানবিশে তেওঁৰ বিখ্যাত D2-Statistic-অৰ অৱতাৰণা কৰে। যোৱা ৩ ফেব্ৰুৱাৰীত প্ৰফেছৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ পৰলোকপ্ৰাপ্তি ঘটে 'God's finger touched him, and he slept'। মৃত্যুৰ সময়ত তেওঁ আছিল নৱতিপৰ। ড০ বাণীকান্ত কাকতিৰ মহাপ্ৰয়াণত এজন অসমীয়া সাহিত্যকে (নামটো মনৰ পেলাব পৰা নাই) কৈছিল যে অসমীয়া ভাষাৰ একেটি মাত্ৰ বৈজ্ঞানিক মন আজি অন্তৰ্হিত। তদনুৰূপে ক'ব পাৰি যে পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ একেজন মাত্ৰ আন্তৰ্জাতিক খ্যাতিসম্পন্ন অসমীয়া পণ্ডিত আজি অন্তৰ্হিত। ছাৰৰ মৃত্যুত নিবেদন কৰিছো সশ্ৰদ্ধ প্ৰণাম।

পুনশ্চ: ২০১২ চনৰ কথা। মই তেতিয়া কটন কলেজৰ গণিত বিভাগৰ মুৰব্বী। ৫ ছেপ্টেম্বৰৰ দিনা বিভাগৰ নৱাগত আদৰণী সভা। ছাৰক অনুষ্ঠানলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিলো। প্ৰথমতে অলপ ইতস্তত: কৰিছিল যদিও আমাৰ অনুৰোধ উপেক্ষা নকৰিলে। যিকেইজন ছাত্ৰ-ছাত্ৰী ছাৰৰ ঘৰলৈ নিমন্ত্ৰণ জনাবলৈ গৈছিল, তেওঁলোকক আদৰ-সাদৰ কৰিলে আৰু আহিবৰ পৰত প্ৰত্যেককে একপিকৈ এক দুই যোগ বিয়োগ উপহাৰ দিলে। প্ৰশাসনীয় ভৱনৰ ১১০ নম্বৰ কোঠাত অনুষ্ঠিত সভাত প্ৰায় এঘণ্টা সাৰুৱা ভাষণ দি বিদ্যাৰ্থীসকলক আহ্বাদিত কৰিলে।

লেখক কটন কলেজৰ গণিত বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত মুৰব্বী অধ্যাপক

— প্ৰকাশ: অসমীয়া প্ৰতিদিন, ১৩ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

জ্ঞানযোগী অধ্যাপক জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি

-হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা

'চৰম্ভৈ মধু বিন্দ্ৰতি চৰণস্বাদুমুদুম্বৰম্ সূৰ্য্যস্য পশ্য শ্ৰেমাণং যো ন তদ্ভয়তে চৰন্ চৰৈৱতি চৰৈৱতি'

(ঐতৰেয় ব্ৰাহ্মণৰ উপৰিউক্ত শ্লোকটিৰ অৰ্থ হৈছে— গতিশীলজনেহে মধু লাভ কৰে, গৈ থাকিলেহে সুস্বাদু ফল পায়। চোৱা সূৰ্যৰ শ্ৰেষ্ঠত্ব; অতদ্ৰ, অনলস পৰিক্ৰমাত সেয়ে খন্তেকো নৰৈ গৈ থাকা।)

অধ্যাপক জ্যোতি প্ৰসাদ মেধিৰ সমগ্ৰ জীৱন পৰিক্ৰমা লক্ষ্য কৰিলে ভাব হয়— হয়তো গোটেই জীৱনজুৰি এই মন্ত্ৰকে সাৰোগত কৰি তেখেতে জ্ঞানৰ সাধনা কৰিলে আৰু সেয়ে গণিত আৰু পৰিসংখ্যা শাস্ত্ৰৰ ক্ষেত্ৰত এনে এক আসন লাভ কৰিলে, যিটো তেখেতৰ সমসাময়িক বহু কম ভাৰতীয়ইহে পাবলৈ সক্ষম হৈছে। সদ্যপ্ৰয়াত, নীৰৱ সাধক অধ্যাপক মেধি সম্পৰ্কে ৰাইজক দুই-এযাৰ জনোৱাই এই প্ৰবন্ধটোৰ মূল লক্ষ্য।

১৯২৪ চনত কামৰূপ জিলাৰ ৰামদিয়া গাঁৱত এটা অতি সংস্কৃতিৱান পৰিয়ালত তেখেতে জন্মগ্ৰহণ কৰিছিল। তেখেতৰ ককাক আছিল ৰায় বাহাদুৰ কালিৰাম মেধি (মাতৃৰ পিনৰ পৰা) — যি অসমীয়া সাহিত্য আৰু সংস্কৃতিৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰভূত অৱদান যোগাই গৈছে। তেখেতৰ পিতৃ হৈছে বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধি আৰু মাতৃ কাদম্বৰী মেধি। চাকৰি সূত্ৰে তেখেতৰ পিতৃ ডিব্ৰুগড়লৈ বদলি হোৱাত অধ্যাপক মেধিৰ বাল্যকাল অতিবাহিত হয় ডিব্ৰুগড় চহৰতে। বাল্য অৱস্থাৰ পৰাই তীক্ষ্ণ বুদ্ধিৰ চিনাকি দি তেখেতে সকলোবোৰ পৰীক্ষাতে অতি সুখ্যাতিৰে উত্তীৰ্ণ হয়। ছাত্ৰ জীৱনত শেষ পৰীক্ষা এম এছ চি (গণিত শাস্ত্ৰ)তেখেতে কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা পাছ কৰে দুটা সোণৰ পদকৰ সৈতে। তাৰে এটা হৈছে প্ৰথম হোৱাৰ বাবে, আনটো 'ৰেকৰ্ড' নম্বৰ পোৱাৰ বাবে।

১৯৪৮ চনত ঘূৰি আহি তেখেতে গুৱাহাটী কটন কলেজত প্ৰবক্তা ৰূপে যোগদান কৰে। কিন্তু ইয়াত তেখেতে বেছি দিন কাম কৰিব লগা নহ'ল। ১৯৪৯ চনত তেখেতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰবক্তা হিচাপে যোগদান কৰে আৰু ১৯৫২ চনলৈ কাম কৰাৰ পিছত উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে ইংলেণ্ডৰ মানচেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়লৈ যায়। তাত তেখেতে পুনৰ গণিত শাস্ত্ৰৰ এম এছ ডিগ্ৰী কৰে গৱেষণাৰ জৰিয়তে। তেখেতৰ গৱেষণা চলিছিল অধ্যাপক এম এছ বালেটৰ অধীনত— যি সেই সময়ৰ এজন স্বনামধন্য গণিতজ্ঞ আছিল। ১৯৫৬ চনত অধ্যাপক মেধিয়ে পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে। অধ্যাপক আৰ ফ'ৰ্টেত তেখেতৰ গৱেষণাৰ গুৰু আছিল। ইয়াৰ আগতে পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ নিয়ম অনুসৰি তেখেতে ১৯৫৫ চনত

ফৰাচী ভাষাত ডিপ্ল'মা পাঠ্যক্ৰম সুখ্যাতিৰে উত্তীৰ্ণ হৈছিল। ১৯৫৬ চনতে তেখেতে আকৌ ঘূৰি আহি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত যোগদান কৰে আৰু ১৯৬৩ চনত পৰিসংখ্যা বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপকৰ পদ অলংকৃত কৰে। ১৯৮৫ চনত তেখেতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত থকা কালত তেখেতে বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰায়বোৰ সন্মানীয় পদেই অলংকৃত কৰিছিল। তেখেতে খুব কম সময়ৰ বাবে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ তত্ত্বাৱধায়ক উপাচাৰ্য হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিছিল যদিও গৱেষণাৰ ক্ষেত্ৰত অসুবিধা হব বুলি ভাবি তেখেতক দিব খোজা হোৱা স্থায়ী উপাচাৰ্যৰ পদত অধিস্থিত হবলৈ অমান্তি হয়। তেখেতে বিদেশৰ কেইবাখনো বিশ্ববিদ্যালয় যেনে— ইউনিভাৰ্ছিটি অৱ মণ্ট্ৰিল, কানাডা; মেকমাস্টাৰ ইউনিভাৰ্ছিটি, কানাডা; ইউনিভাৰ্ছিটি অৱ টৰণ্টো, কানাডা; ইউনিভাৰ্ছিটি অৱ উইচ্চকনচিন, ইউ এছ এ আদিত সন্মানীয় নিমন্ত্ৰিত অধ্যাপক হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰিছিল।

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা অৱসৰ গ্ৰহণ কৰাৰ পিছত তেখেতে গুৱাহাটী বড়গাঁৱত থকা বৰ্তমানৰ ইনষ্টিটিউট অৱ এডভান্স ষ্টাডিজ ইন ছায়েন্স এণ্ড টেকন'লজীৰ ডিৰেক্টৰ হিচাবে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰি সেই আনুষ্ঠানটিক বৰ্তমানৰ ৰূপ দিয়াত প্ৰভুত বৰঙণি যোগাইছিল। ইয়াৰ উপৰি অসম চৰকাৰ তথা কেন্দ্ৰীয় চৰকাৰৰ উচ্চ শিক্ষা সম্পৰ্কীয় বহু কমিটীৰ তেখেত সদস্য আছিল।

এইজন বিশ্ববিশ্ৰুত অধ্যাপকক গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ে ১৯৮৭ চনত প্ৰফেছাৰ এমেৰিটাছ সন্মানেৰে বিভূষিত কৰে। ইয়াৰ উপৰি ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, তেজপুৰ কেন্দ্ৰীয় বিশ্ববিদ্যালয়, আৰু গুৱাহাটী আই আই টিয়ে তেখেতক সন্মানীয় ডি এছ চি ডিগ্ৰী প্ৰদান কৰে। উপৰিউক্ত কামবোৰৰ বাহিৰেও যিবোৰ কামে তেখেতক পৃথিৱীৰ এজন আগশাৰীৰ গণিতজ্ঞ তথা পৰিসংখ্যাবিদ হিচাপে স্বীকৃতি প্ৰদান কৰিলে, সেইবোৰ হৈছে— তেখেতে গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান সম্পৰ্কে লিখা পাঁচখন ইংৰাজী ভাষাৰ কিতাপ— যিকেইখন ইংলেণ্ড, কানাডা, ইউ এছ এ আদি দেশত আজিও পাঠ্যপুথি হিচাপে স্বীকৃত আৰু প্ৰায় পঞ্চাছখন গৱেষণা পত্ৰ— যিবোৰ সম্পৰ্কে পৃথিৱীৰ প্ৰায় সকলো দেশৰে আগশাৰীৰ গৱেষকসকলে দিয়া প্ৰশংসাসূচক মন্তব্য। আজিৰ কম্পিউটাৰ আৰু ইণ্টাৰনেটৰ যুগৰ মাপকাঠীত তেখেতৰ গৱেষণা পত্ৰৰ সংখ্যা খুব বেছি নহ'লেও আমি পাহৰি যোৱা উচিত নহয় যে তেখেতে গৱেষণা কৰিছিল আজিৰ এই আধুনিক সুবিধাসমূহ অবিহনে আৰু যিবিলাকৰ গুণগত মান হিচাপে আজিও বহুতে সেই গৱেষণা পত্ৰসমূহ 'অমূল্য' বুলি মত পোষণ কৰে।

গৱেষক হিচাপে অধ্যাপক মেধিয়ে দহজন গৱেষক ছাত্ৰক তেওঁলোকৰ পি এইচ ডি ডিগ্ৰী পোৱাত সহায় কৰে আৰু তেওঁলোকৰ প্ৰত্যেকজনেই পিছৰ জীৱনত একোজন সুপ্ৰতিষ্ঠিত ব্যক্তি হিচাপে সুনাম অৰ্জন কৰে। তেখেতৰ প্ৰথম গৱেষক ছাত্ৰ টি চুৰাৰাও ইংলেণ্ডৰ

মানচেষ্টাৰ ইউনিভাৰ্ছিটিৰ প্ৰফেছাৰ এমেৰিটাছ হিচাপে বৰ্তমানো কৰ্মৰত। অধ্যাপক মেধিয়ে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত থাকি যি গৱেষণা কৰিলে, সিয়েই গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ক এখন আগশাৰীৰ বিশ্ববিদ্যালয় হোৱাত প্ৰভূত বৰঙণি যোগালে বুলি ক'লেও অত্যাক্তি কৰা নহ'ব।

অধ্যাপক মেধি সম্পৰ্কে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশৰ আগশাৰীৰ গৱেষকসকলে দিয়া দুই-এটা মন্তব্য প্ৰকাশ নকৰিলে তেখেতৰ জ্ঞানৰ গভীৰতাৰ আমাৰ সম্যক ধাৰণা নহ'ব। সেয়ে তলত দুই-এটা তেনে মন্তব্য আগবঢ়োৱা হ'ল। অৱশ্যে এনে মন্তব্যবোৰৰ ক্ষেত্ৰত আমি হুবহু অনুদান নকৰি ভাবাৰ্থখিনিহে প্ৰকাশ কৰিছোঁ।

১৯৮২ চনত অধ্যাপক মেধিয়ে লিখা তেখেতৰ প্ৰথম কিতাপ ষ্টকাষ্টিক প্ৰচেছ প্ৰকাশ কৰে আমেৰিকাৰ জন উইলি এণ্ড ছনছ কোম্পানীয়ে, যিখন সম্পৰ্কে আমেৰিকাৰে এৰিজনী ইউনিভাৰ্ছিটিৰ প্ৰখ্যাত অধ্যাপক মাৰ্চেল এফ নিউটছে মন্তব্য দিছিল—

এই কিতাপখনৰ বাবে আমি সকলোৱে অধ্যাপক মেধিক অভিনন্দন জনোৱা উচিত।
পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান সম্পৰ্কে পঢ়া আৰু গৱেষণা কৰা যিকোনো মানুহৰ বাবে এইখন
কিতাপ লগত থকা অতিকৈ জৰুৰী।

প্ৰণিধানযোগ্য যে উপৰিউক্ত কিতাপখন ১৯৮২ চনৰ পৰাই আজিপৰ্যন্ত আমেৰিকাৰ বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয়ত পাঠ্যপুথি হিচাপে স্বীকৃত হৈ আহিছে।

তেখেতৰ দ্বিতীয় কিতাপ বাল্ক কিউইং মডেলছ, যিখিনি ১৯৮৪ চনত উইলি ইষ্টাৰ্ন লিমিটেডে প্ৰকাশ কৰিছিল, সেইখন সম্পৰ্কে মাচাছুচেট ইনষ্টিটিউট অৱ টেকনল'জী (এম আই টি), আমেৰিকাৰ দুজন স্বনামধন্য অধ্যাপকে মন্তব্য কৰিছিল—

বাল্ক কিউইং সম্পৰ্কে অতি সুন্দৰভাৱে সকলোখিনি খৰচি মাৰি লিখা দুখন কিতাপৰ
ভিতৰত অধ্যাপক মেধিৰখনো এখন। আনখন হৈছে অধ্যাপক চৌধুৰী আৰু অধ্যাপক
টেম্পলটনে লিখা কিতাপখন।

তেখেতৰ তৃতীয়খন কিতাপ ষ্টকাষ্টিক মডেলছ কিউইং থিঅ'ৰি প্ৰকাশ হয় ১৯৯১ চনত।
প্ৰকাশক আছিল আমেৰিকাৰ একাডেমিক প্ৰেছ। এই কিতাপখন সম্পৰ্কে আমেৰিকাৰ মটো-
ৰোলা কোম্পানীৰ এজন গৱেষক পেট্ৰিক এল ৰেলিয়ে লিখিছিল—

মই আমাৰ কোম্পানীৰ গৱেষক প্ৰযুক্তিবিদসকলক এই কিতাপখনৰ ওপৰত যুগুত
কৰা এটি পাঠ্যক্ৰম দিয়াৰ আশা পুহি ৰাখিছোঁ।

অধ্যাপক মেধিৰ চতুৰ্থ কিতাপ ষ্টেটিষ্টিকেল মেথডছ: এন ইণ্ট্ৰ'ডাক্টৰি টেক্সট— যিখন
উইলি ইষ্টাৰ্ন লিমিটেডে ১৯৯২ চনত প্ৰকাশ কৰে, সেইখন সম্পৰ্কে ইংলেণ্ডৰ এজন প্ৰখ্যাত
গৱেষক অধ্যাপক ফিলিপ ছেড্‌উইকে মন্তব্য কৰিছিল—

এই কিতাপখন মোৰ আলমাৰীত সদাই থাকে আৰু মই মোৰ ছাত্ৰসকলক এই

কিতাপখন পঢ়িবলৈ প্ৰায়েই উপদেশ দিওঁ।

নিজ মাতৃৰ উপদেশ মৰ্মে অধ্যাপক মেধিয়ে তেখেতৰ পঞ্চমখন কিতাপ মাতৃভাষা অস-
মীয়াত লিখে, যিখনৰ নাম হৈছে— এক, দুই, যোগ, বিয়োগ। কলেজীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে
লিখা এই কিতাপখনত তেখেতে গণিতশাস্ত্ৰৰ বহুতো আধুনিক তত্ত্বৰ মনোগ্ৰাহী বৰ্ণনা আৰু
সেইসমূহৰ উপযোগিতা সম্পৰ্কে সारलील বৰ্ণনা কৰাৰ লগতে গণিত শাস্ত্ৰৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰাচীন
ভাৰতৰ অৱদানৰ এক খতিয়ান দাঙি ধৰিছে। অধ্যাপক মেধিৰ অনুৰোধ মৰ্মে এই প্ৰবন্ধৰ
লেখকে তেওঁৰ বান্ধৱী বীৰজৰা মহাবিদ্যালয়ৰ গণিত শাস্ত্ৰ বিভাগৰ অধ্যাপিকা অৰুন্ধতী ৰাও
মেচৰ সহযোগিতাত কিতাপখন ইংৰাজীলৈ অনুবাদ কৰি যোৱা নৱেম্বৰ মাহত তেখেতৰ হা-
তত অৰ্পন কৰিছিল কিতাপখনৰ শেষ 'প্ৰফ' চোৱাৰ বাবে। ছাৰৰ ইচ্ছা আছিল কিতাপখনৰ
ইংৰাজী অনুবাদ নেচনেল বুক ট্ৰাষ্ট অৱ ইণ্ডিয়াৰ জৰিয়তে প্ৰকাশ কৰাৰ, যাতে ভাৰতৰ
অন্য প্ৰান্তৰ দুই-এক ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰো উপকাৰ হয়। ছাৰৰ শাৰীৰিক অসুস্থতাই হয়তো সেই
কামফেৰা শেষ কৰাত বাধা দিলে।

তেখেতৰ শেষ আৰু ষষ্ঠ কিতাপ ইণ্ট্ৰোডাক্ষন টু কিউইং ছিষ্টেমছ এণ্ড এপ্লিকেচনছ ২০১৪
চনত নিউ এজ ইণ্টাৰনেচনেল প্ৰকাশ কৰে। সেই কিতাপখন সম্পৰ্কে কানাডাৰ উইণ্ডছৰ
ইউনিভাৰ্ছিটিৰ অধ্যাপক মাইৰন হিংকাই মন্তব্য কৰিছে—

এনেকুৱা এখন কিতাপ তেনেকুৱা এজন ব্যক্তিয়েহে লিখব পাৰে, যাৰ বিষয়টো
সম্পৰ্কে গভীৰ জ্ঞান আছে আৰু যি বিষয়টো অতিকৈ ভাল পায়। মোৰ মনত
অধ্যাপক মেধিৰ বাহিৰে দ্বিতীয় এজন যোগ্য ব্যক্তিৰ নাম মনলৈ অহা নাই।

যোৱা ৩ ফেব্ৰুৱাৰী, ২০১৭ ত ৯৩ বছৰ বয়সত ইহলীলা সম্বৰণ কৰা এই জ্ঞানযোগীজনৰ
মস্তিষ্ক মৃত্যুৰ প্ৰায় ২০ দিনমান আগতে হাস্পতালত ভৰ্তি হোৱাৰ আগলৈকে গণিত আৰু
পৰিসংখ্যা সম্পৰ্কীয় কথাকেই আৱৰি ৰাখিছিল। তিনি বছৰমান আগতে তেখেতে লিখা এখন
গৱেষণা পত্ৰ, য'ত তেখেতে সংস্কৃত ভাষাৰ লগত গণিত শাস্ত্ৰৰ প্ৰয়োগ দেখুৱাইছে, সেইখন
আমেৰিকাৰ মিছৌৰী বিশ্ববিদ্যালয়ে প্ৰকাশ কৰিছে। এই পত্ৰখন সম্পৰ্কে কানাডাৰ উইণ্ডছৰ
ইউনিভাৰ্ছিটিৰ অধ্যাপক মাইৰন হিংকাই মন্তব্য কৰিছে—

সৰু আৰু ধুনীয়া এই গৱেষণা পত্ৰখন মুকুতাসদৃশ।

অধ্যাপক মেধিয়ে তেখেতৰ কিতাপ আৰু গৱেষণা পত্ৰৰ দ্বাৰা অকল শৈক্ষিক দিশৰ
লগত সম্পৰ্ক ৰখা ব্যক্তিসকলকহে যে সন্মোহিত কৰিছে তেনে নহয়। পৃথিৱীৰ বিভিন্ন
ব্যৱসায়ভিত্তিক অনুষ্ঠানেও তেখেতৰ গুণানুকীৰ্তন কৰিছে অকুণ্ঠচিত্তে। উনুকিওৱাৰ লোভ
সামৰিব নোৱাৰিলোঁ।

১৯৯৩ চনৰ আগষ্ট মাহত অধ্যাপক মেধিয়ে তেখেতৰ আমেৰিকাত থকা পুত্ৰ আৰু

জীৱীক লগ ধৰিবলৈ গৈছিল সম্পূৰ্ণ এক ব্যক্তিগত ভ্ৰমণত। এই কথা গম পাই আমেৰিকাৰ বিখ্যাত কোম্পানী মটৰোলাই তেখেতক তেওঁলোকৰ কোম্পানীত গৈ কিছুদিন কটাব পাৰে নেকি বুলি জানিব বিচাৰে। অধ্যাপক মেধিয়ে পাৰিম বুলি কোৱাত সেই কোম্পানীটোৱে তেখেতৰ ভিছাৰ ষ্টেটাছ সলনি কৰিবলৈ আমেৰিকাৰ ইউনিথ্ৰেচনছ আৰু নেচাৰেলাইজেচন ছাৰ্ভিচলৈ লিখে—

আমি অতি সৌভাগ্যৱান যে অধ্যাপক মেধিয়ে কিছু ব্যক্তিগত কাৰ্য্যসূচী লৈ আমেৰিকা-লৈ অহা আমি গম পাওঁ আৰু আমাৰ কোম্পানীলৈ আহি আমাৰ প্ৰযুক্তিবিদসকলক কিছু জ্ঞান দিবলৈ তেখেতক মান্তি কৰাবলৈ সক্ষম হওঁ। আমাৰ কোম্পানীত বৰ্তমান চলি থকা ইৰিডিয়াম প্ৰজেক্টৰ সফলতাৰ ক্ষেত্ৰত অধ্যাপক মেধিয়ে তেখেতৰ কিতাপ আৰু গৱেষণা-পত্ৰত আগবঢ়োৱা বিভিন্ন তাত্ত্বিক পৰামৰ্শ অতিকৈ দৰকাৰী। সেয়ে আমি অধ্যাপক মেধিৰ হৈ তেখেতৰ ভিছাৰ ষ্টেটাছ বদলাবলৈ আপোনালোকক অনুৰোধ জনালোঁ।

পৃথিৱীৰ যিকোনো উন্নত দেশত স্থায়ীভাৱে থাকি যাবলৈ সক্ষম আছিল অধ্যাপক মেধি। কেইবাখনো উন্নত দেশে তেওঁক সেই নিমন্ত্ৰণো জনাইছিল। কিন্তু প্ৰত্যেকবাৰেই অধ্যাপক মেধিয়ে তাক বিনয়েৰে প্ৰত্যাখ্যান কৰি নিজৰ মাতৃভূমিলৈ ঘূৰি আহিছিল। আমাৰ দৃষ্টিত এয়া অধ্যাপক মেধিৰ এক অতি ওখ খাপৰ দেশপ্ৰেম। গোটেই জীৱন জ্ঞানৰ সাধনা কৰি জ্ঞানৰ জ্যোতিৰে গোটেই পৃথিৱীক আলোকিত কৰা এই মহান শিক্ষক, গৱেষক, দেশপ্ৰেমিক সদ্যপ্ৰয়াত মনীষীজনালৈ আমি আমাৰ সশ্ৰদ্ধ প্ৰণিপাত জনাই কওঁ—

অজ্ঞানতিমিৰাক্ষস্য জ্ঞানাজ্ঞনশলাকয়া।

চক্ষুৰুন্মীলিতং যেন তস্মৈ শ্ৰীগুৰৱে নমঃ।।

লেখক গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গণিত বিভাগৰ অধ্যাপক

— প্ৰকাশ: নিয়মীয়া বাৰ্তা, ১৪ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

ভগৱতী দাদা (জ্যোতি মেধি)ৰ সোঁৱৰণত

—শ্যামভদ্ৰ মেধি

ভগৱতী দাদাৰ বিষয়ে মোক কে'বাজনেও লিখিবৰ কাৰণে কোৱাত মই কৈছিলো যে অধ্যাপক-ছাত্ৰ হিচাপে তেওঁৰ পাণ্ডিত্যৰ কঠা মই নিলিখো। কাৰণ তেওঁৰ কথা বিশ্ববিদ্যালয়-কলেজসমূহৰ ছাত্ৰ-শিক্ষকসকলে ভালদৰে জানে। কেৱল ব্যক্তিগত কথা কেইটামান মই লিখিম, তাকো দৌৰা-দৌৰিকৈ।

তেওঁ সৰুতে কিছুদিন পানবজাৰত থকা আমাৰ তাত পণ্ডিত কালিৰাম মেধিৰ ঘৰত আছিল আৰু আমি সৰুৰে পৰাই তেওঁক জানিছিলো। তেওঁ মেধি বংশৰ উজ্জল ৰত্ন বুলি চিনাকি লোক সকলে আমাক প্ৰায়ে কৈছিল। আমাৰ নিজৰ ডাঙৰ পেহা ডিব্ৰুগড়ৰ বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধিৰ তেওঁ আছিল ডাঙৰ ল'ৰা। আমাৰ মায়ে তেওঁক সদায় মৰমেৰে 'ভাগিন' বুলি বৰ আদৰ যত্ন লৈছিল। সেয়েহে মাৰ পিণ্ডৰ দিনা তেওঁ আমাৰ লগত গৈ ব্ৰহ্মপুত্ৰ নদীৰ পাৰত থিয় হৈ থাকি সমবেদনা জনোৱা আজিও মোৰ মনত আছে।

তেওঁ মোৰ আই এচ চিৰ মেথেমেটিৰ পৰীক্ষাৰ আগদিনা ৰাতি নিজে আহি মোৰ টেবুলৰ ওচৰত বহি মোক কিবাকিবি বুজাইছিল। পাছত মই 'কটনিয়ান'ৰ সম্পাদক হৈ থাকোতে 'প্ৰবেলিটি'ৰ ওপৰত লিখা তেওঁৰ এটা প্ৰবন্ধ তাত প্ৰকাশ কৰি উলিয়াইছিলো। তাত ছাৰ চি ভি ৰমনৰ প্ৰবন্ধ এটাও আছিল। সকলোৱে প্ৰবন্ধ দুটা খুব ভাল পাইছিল। মই কলেজত থাকোতে তেওঁ মোক প্লেটোৰ ডাইলগ আৰু ইণ্ডিয়ান কনষ্টিটিউছনখন দেখুৱাই বহুত কথা কৈছিল। কটন কলেজত মোৰ অন্যতম প্ৰিয় অধ্যাপক (ড০) প্ৰফেছাৰ বিনয় তামুলীৰ দৰেই তেওঁ বিভিন্ন বিষয়ৰ বহুত ইংৰাজী কিতাপ পঢ়া এজন ব্যক্তি বুলিয়েই মোৰ ধাৰণা হৈছিল। তেওঁৰ সহপাঠী একে বছৰতে অংকশাস্ত্ৰত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰথম শ্ৰেণী পোৱা শৈলেন হাজৰিকাৰ লগত তেওঁৰ খুব ভাল সম্বন্ধ আছিল। জ্যোতি মেধিৰ খুলশালীয়েক নীলিময় চৌধুৰী ঢুকাবৰ দিনা শৈলেন হাজৰিকা নিজে আহি তেওঁক লগ ধৰি বহু সময় ঘৰত বৈ সমবেদনা জনাইছিল। হাজৰিকাৰ জীৱনত টকা-পইচাৰ অভাব নহ'ল। কিন্তু ভগৱতী দাদাৰ অৱসৰৰ লগে লগে কিছু কষ্ট হৈছিল— যিহেতু বিশ্ববিদ্যালয়ত পেঞ্চন আৰু চিকিৎসা আদি নাছিল বুলি কৈছিল।

এবাৰ তেওঁ তেওঁৰ পত্নী মীৰা বৌৰ লগত হঠাতে মোৰ ঘৰত খবৰ নিদিয়াকৈ আহি সোমাল। মই সেইদিনা সপৰিয়ালে ল'ৰা ছোৱালীক লৈ তেতিয়া বাকচ পত্ৰ গাড়ীত তুলি আছিলো অসমৰ বাহিৰলৈ যাবৰ কাৰণে। মোৰ দুখ লাগে; তেওঁ দুয়োজনকে আমাৰ ঘৰত

বহুৱাই চাহ-ভাত খুৱাই কথা পতাৰ সৌভাগ্য নহ'ল। ভগৱতী দাদাই সদায় আবেলি শিল্পখুৰীৰ নামঘৰৰ আগেদি খোজ কাঢ়িছিল— ব্যায়াম হিচাপে। মোক হঠাতে ৰাস্তাত লগ পাই তেওঁ এদিন ক'লে যে তোমাৰ নামটো হেনো গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভি চি পদৰ বাবে তালিকাভুক্ত হৈছিল। শিক্ষা আৰু প্ৰশাসন দুয়োটাতে আগ্ৰহী আৰু অভিজ্ঞ বুলিয়েই তোমাৰ নামটো তালিকাভুক্ত হৈছিল। গুৱাহাটীয়েই নহয়, ডিব্ৰুগড় আৰু তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ ভি চি পদৰ বাবেও মোৰ নামটো তালিকাভুক্ত হৈছিল। ময়ো তেওঁক কৈছিলো যে আপুনিও এতিয়ালৈকে কোনো পদ্ম সন্মান নাপালে যদিও আমি খুবেই আশা কৰিছিলো। তেওঁ কিন্তু কথাটো শুনি কোনো উত্তৰ দিয়া নাছিল, মাথোঁ মনে মনে আছিল। আচল কথা ৰাজনৈতিক সম্বন্ধ কোনো কামেই নহয়। মোক ক'লে যে তুমি ৰাজনীতি কৰিব নাজানা। এবাৰ এজন আগশাৰীৰ লেখক আৰু শিক্ষাবিদে পাঠশালাৰ পৰা আহি মোক ক'লে যে জ্যোতি মেধিক লগ ধৰিব খোজে। মই তেওঁক তেওঁৰ ওচৰলৈ লৈ গৈ কথা আৰম্ভ কৰোঁতে জ্যোতি মেধিয়ে পাঠশালাৰ বিখ্যাত আৱাহন আলোচনীখনৰ লগতে দীননাথ শৰ্মাৰ সাহিত্য-চৰ্চা আৰু পাঠশালা ঠাইখনৰ বহু কথাই ক'লে। পাঠশালাৰ শিক্ষাবিদ জনে তেওঁ ইমান কথা জনাৰ বাবে আচৰিত হ'ল— কাৰণ পাঠশালা এখন সৰু ঠাই। পাছত তেওঁ অভাগতজনৰ আগ্ৰহৰ বাবেই বিদেশত প্ৰকাশ হোৱা তেওঁৰ কিতাপ কেইখন আমাক দেখুৱালে। লগতে তেওঁৰ এগৰাকী ছাত্ৰই লিখা তেওঁৰ জীৱনী এখনো আমাক দিলে। যোৱা বছৰ মোৰ ল'ৰা আৰু বোৱাৰীয়ে তেওঁক সেৱা কৰিবলৈ যাওঁতে তেওঁৰ সৰু কোঠাটো আৰু কিতাপবোৰ দেখুৱাত আমি উৎসাহিত হৈ তেওঁক কৈছিলো— এইবোৰে আমাক ভৱিষ্যৎ অনুপ্ৰেৰণা দিব। তেওঁ অসুস্থ যদিও মোৰ ল'ৰাৰ বিয়াৰ দিনা দিনতে আগবেলা আমাৰ পাহাৰৰ ওপৰত থকা ঘৰলৈ আহি প্ৰায় ডেৰ ঘণ্টামান বহি আশীৰ্বাদ দি গৈছিল আৰু আমি তেওঁৰ ফটো লৈছিলো। দৃষ্টিভংগীৰ গভীৰতাৰ কাৰণেই হওক বা তেওঁৰ ব্যক্তিত্বৰ কাৰণেই হওক বহু সময় যে তেওঁৰ লগত কথা পাতি থাকিব পাৰি সেয়া আমি প্ৰায়ে অনুভৱ কৰিছিলো। তেওঁ আমাক কথাৰ মাজতে কৈছিল যে পৃথিৱীৰ বহুত বিশ্ববিদ্যালয়লৈ যাওঁতে আমেৰিকাৰ কেনোবা এটা লাইব্ৰেৰীত 'MEDHI' শব্দটো কম্পিউটাৰৰ বুটামত টিপি বিভিন্ন তথ্যৰ সন্ধান কৰোঁতে তাত তিনিজন MEDHIৰ কিতাপৰ নাম আছে: Kaliram Medhi, J.P. Medhi আৰু S.B. Medhi। তেওঁ আচৰিত হৈ মোক এই কথা কৈছিল। সুখৰ কথা তেওঁৰ এইটো বছৰত নতুনকৈ প্ৰকাশ হোৱা Stochastic Processes নামৰ কিতাপখনৰ চতুৰ্থ সংস্কৰণটো তেওঁৰ মৃত্যুৰ চাৰি-পাঁচ দিনমানৰ আগতে দেখি গৈছে।

মই যোৱা বছৰ ডিচেম্বৰত হায়দৰাবাদৰ এখন হোটেলত TAJ KRISHNA HOTEL শিক্ষা বিষয়ক বহল আলোচনা চক্ৰ এটাত ভাগ লৈছিলো। আলোচনাচক্ৰখনত তেলেংগনাৰ

উপ-মুখ্যমন্ত্রী, শিক্ষা মন্ত্রী আৰু বহুসংখ্যক অধ্যাপকেও ভাগ লৈছিল। প্ৰায় ডেৰশজনমান লোক হ'ব। সেই সময়ত মোৰ এটা অতি আচৰিত অভিজ্ঞতা হৈছিল যে মই মেধি কাৰনে জ্যোতি মেধিৰ মই কিবা হওঁ নেকি বুলি বহুকেইগৰাকী ব্যক্তিয়ে সুধিলে। কাৰণটো আছিল এনে ধৰণৰ যে তেলেংগনা অন্ধ্ৰপ্ৰদেশত জ্যোতি মেধিৰ কিতাপকেইখন টেক্সট বুকৰ দৰেই ব্যৱহাৰ হৈছিল। মই তাৰ পৰাই ফোন কৰি লগে লগে দাদাক কথাটো জনোৱাত তেওঁ আনন্দিত হৈছিল।

কেইমাহমান আগতে তেওঁ দেউতাকৰ নামত হোৱা ৰামদিয়াৰ বি চি মেধি কলেজৰ এটা ডাঙৰ উৎসৱত তেওঁক পতাকা উত্তোলন কৰি মুখ্য অতিথি হিচাপে অংশগ্ৰহণ কৰিবলৈ মতাৰ পাছত তেওঁ দুবাৰ ফোন কৰি মোক ক'লে যে মোৰ পৰিবৰ্তে তুমিয়ে কামটো কৰা— কাৰণ তোমাৰ শিক্ষা আৰু প্ৰশাসন আদিত এই ধৰণে সভা সমিতিত ভাগ লোৱাৰ যথেষ্ট অভিজ্ঞতা আছে।

তেওঁ যদিও প্ৰায় ৩০ বছৰমান বয়সতে ডায়েৰেটিছত ভুগিছিল, তথাপি disciplined life styleৰ কাৰণে চাৰিকুৰি বাৰ বছৰ বয়সলৈকে জীয়াই থাকি তেওঁ অত্যন্ত জটিল বিষয়ৰ কিতাপ পত্ৰ, গৱেষণা পত্ৰাদি লিখি এটা আদৰ্শনীয় জীৱন কটাই গ'ল। তেওঁক মই এবাৰ উত্তৰ গুৱাহাটীৰ দৌলগোবিন্দ মন্দিৰৰ বাহিৰত হঠাতে লগ পাইছিলো। মই চাৰি বছৰমান আগতে গাড়ীত তুলি তেওঁক পানবজাৰৰ আতাৰ ঘৰলৈ লৈ গৈছিলো যাতে মেধি পৰিয়ালৰ পানবজাৰৰ ঘৰটো সংৰক্ষন কৰিব পাৰি। তেওঁ আগ্ৰহী আৰু আনন্দিত আছিল। কিন্তু সেই ঘৰটো আৰু তাত নাই। কেবা বছৰ আগতে গুৱাহাটীৰ বিবেকানন্দ কেন্দ্ৰত অনুষ্ঠিত এখন সভাত তেওঁক সন্মান জনোৱা অনুষ্ঠান এটা দূৰদৰ্শনত দেখা পাইছিলো, সেইদিনা মই এটা চৰকাৰী কামত পশ্চিমবংগৰ দিনাজপুৰ জিলাৰ বাংলাদেশ সীমান্তত আছিলো। অনুষ্ঠানৰ কিয়দাংশই মোৰ মনত বহুত প্ৰশ্নৰ সৃষ্টি কৰে। আমি বাৰু তেওঁক যথাযথ সম্বৰ্ধনা জনাব পাৰিলোনে?

মই অতি দুখিত যে আজি প্ৰায় তিনি মাহমান অসমৰ বাহিৰত থকাৰ কাৰণে তেওঁক শেষ মুহূৰ্তত হাস্পতালত লগ ধৰা নহ'ল। যদিও তেওঁক মোৰ সুধিব লগা কে'বাটাও কথা আছিল, তথাপি শেষ মুহূৰ্তত তেওঁৰ স'তে কথা পতা নহ'ল। আমি অৱশ্যে তেওঁৰ মৃত্যু হ'ব বুলি ভবা নাছিলো, কাৰণ শেষ সময়লৈকে তেওঁৰ কনচিয়াছনেছ আছিল। ভৱিষ্যতে তেওঁৰ কাৰণে কিবা এটা কৰাৰ কথা আমি ইতিমধ্যে পাৰোঁ। অসমত গুণীজনক উপযুক্ত সন্মান জনোৱাৰ পৰিবেশ এটা গঢ়ি তুলিব পাৰিলে "ভগৱতী দাদা"ৰ দৰে ব্যক্তিসকলক অধিক অনুপ্রাণিত কৰিব পৰা যাব বুলি আশা কৰিব পাৰি।

শ্যামভদ্ৰ মেধি এজন অৱসৰপ্ৰাপ্ত আই এ এচ বিষয়া। তেওঁ হ'ল মেধিৰ ডাঙৰ
মামাকৰ ডাঙৰ পুত্ৰ।

— প্ৰকাশ: অগ্ৰদূত, ১৫ ফেব্ৰুৱাৰী ২০১৭

Regional Contributors

Professor Medhi

-Gautam Barua

Professor Jyoti Medhi will be missed by many of us. That his time was approaching, we all knew, but when the end came, the loss was nevertheless there. I have had the good fortune to have interacted with this wonderful person for a number of years. He was a true scholar, and a dedicated teacher. His early achievements could have enabled him to build a career anywhere in the world, but he chose to come back to Guwahati and stayed. In spite of the relatively small Mathematics community here, he worked to build the Department of Statistics at the University and he helped a number of its faculty to get PhD degrees under his guidance. He showed everyone how you can continue to do research at the global level even if you are not at a leading institution of the world. For much of his life there was no Internet and so many of the things we take for granted today were not available to him.

What made him a global academician? He did a lot of commendable work and published his work in leading journals of the world. He had over forty publications and he had a h-index of 15 which is very high for the number of publications he had. The number is even more impressive when we consider that many of his publications are from the pre-Internet era, when access to information was not so good. But he also wrote a number of books. Two of his books, "Stochastic Models in Queueing Theory" (Academic Press) and "Stochastic Processes"

(New Age) are known all over the world. This is borne by the large number of citations these books have had (646 and 495 respectively, according to Google Scholar). The second book has seen a lot of success in classrooms too. It has gone into a 4th edition. In fact, the 4th edition was released shortly before his death and a copy of which he got to see.

Prof Medhi was involved with IIT Guwahati right from the beginning of the Institute in 1995. He had visited a number of the other IITs earlier and he knew that in an IIT he would find fellow researchers. He sought us and we were glad to have the support and help of such an expert. He sat in many faculty selection committees. He was a member of our Senate for a term. He took part in the activities of the Mathematics Department of the Institute. In the early years, most faculty at IITG were young and he, as a father figure, guided many of them who are now themselves doing so well on the global scale. He was a frequent visitor to the central library of the Institute as long as his health allowed him to do so. The Institute has honoured him with a *Honoris Causa* Doctorate.

As I was involved in IITG administration for quite a while, my interactions with him were many and our interactions grew further closer once his son Deep Medhi started interacting with me, as we work in overlapping fields. In later years he leaned on me and I leaned on him for support. Even then I was surprised to find that at a time when we were worried about his weakening health, the every hungry researcher in him was able to publish a short article in a *University of Missouri Journal* in 2013. He was 85 when he wrote the article and 88 when it got published! This showed how dedicated he was to the quest for knowledge. May his soul rest in peace.

—
Gauta Barua was a former Director of IIT-Guwahati and is the current Director of IIIT-Guwahati.

XX

Medhi Uncle

—Karmeshu

I have a long association spanning almost five decades with Prof. J. Medhi whom I addressed as *uncle*. Uncle Medhi and my father (late Prof. H.C. Gupta) were together at the University of Manchester, U.K. in 1954 and subsequently uncle Medhi returned to University of Gauhati and my father joined University of Delhi. I had the good fortune of meeting uncle and his family when they visited us in Delhi in the 1960s. I was a student pursuing B.Sc.(Hons.) Physics at University of Delhi and have fond memories of his affection towards me and interest in my academic pursuits.

After my Ph.D. on "Diffusion of Brownian particles and Langevin equation," I was a visiting Assistant Professor at University of Waterloo in the Department of Systems Design. There I became familiar and got interested in uncle's research work on queueing theory and studied the excellent book authored by him on *Stochastic Processes*, Wiley 1982. I was extremely happy to find *American Mathematical Monthly* 1982 mentioned the book to be a masterpiece, which had found its way into syllabi of graduate course in Probability and Statistics in various universities and R&D centers across the world. Many generations learnt stochastic processes and their applications

from this book. After joining School of Computer and Systems Sciences, Jawaharlal Nehru University in 1986, I followed his book on *Stochastic Models in Queueing Theory*, Academic Press. Many of my M. Tech/Ph.D. students learnt queueing theory for performance studies of communication networks from these two books, which have been remarkable addition to the knowledge base in these areas.

I am highly appreciative of the fact that Prof. Medhi had the unique ability, though rare, to have expertise in both theoretical and applied aspects of statistical methodology. What was remarkable about Prof. Medhi was that he decided to continue to remain at Gauhati and spread the culture of mathematical sciences not only North-East region but across the whole country. Prof. Medhi made outstanding contributions to the field of time-series, queueing theory and application of sample surveys methodology to applied problems. He published extensively in research journals of great repute, both in service as well as post-retirement period. In view of his vast contributions to the cause of science, in particular mathematical sciences, Vigyan Prasar (An autonomous organization under DST, Government of India) brought out a book "Glimpses into the Life and Works of J Medhi" authored by Dr. C. K. Chetia. Prof. Medhi was Honorary Professor at Institute of Advanced Study in Science and Technology, Guwahati.

During last five years of my frequent visits to Guwahati, I always made it a point to visit uncle Medhi and his family. As usual, he was warm and affectionate and appreciated my visit. Even at the age of ninety, he was full of enthusiasm and would discuss research problems with me. Every time I visited, he would encourage me to continue to be active in

research and blessed me. This was a wonderful feeling. He was a very affable person and because of his disposition, he was widely respected. Prof. Medhi was totally devoted to his research and deeply interested in dissemination of mathematical sciences. He dedicated to the cause of research in statistical sciences and produce outstanding scholars. Prof. Medhi was a great and complete human being.

—
Karmeshu is a Professor in the School of Computer and Systems Sciences at Jawaharlal Nehru University, New Delhi.

XX

Professor JyotiPrasad Medhi Sir: A Visionary Par Excellence

—Tarini Kumar Dutta

Ever respected 'Professor JyotiPrasad Medhi Sir': a brilliant academician, a world-famous scholar, a person of towering personality, leadership and multi- faceted ideology, outstanding teacher and creator of highly dignified and progressive family and strong believer of rich Indian Philosophy, passed away on 3 February, 2017 in Guwahati due to his old age ailment, leaving behind two highly educated sons and two daughters and a host of relatives. While I got admission into the mathematics department of Gauhati university in 1972, I learnt about his idealism in perfect teaching, and since then I was in frequent touch with him for various academic discussion including his extra-ordinary zeal of performing deep-rooted research work with innovative and original ideas of evolution.

Prof. Medhi Sir was born in 1924 in a culturally rich family of Ramdia village in the district of Kamrup, Assam State. With exceptional devotion and academic enthusiasm, he had built up a very brilliant academic career from school level to Master degree. He obtained his Master Degree in Pure Mathematics from Calcutta University with two Gold- Medals: one for securing first position and the second for securing record marks. He joined the Cotton College in 1948 as a Lecturer in Mathematics for a short period and then he joined the department of Mathematics & Statistics of Gauhati University in 1949 and worked in the Independent Statistics Department till his retirement in 1985.

Being engrossed in the mission of his research career, Prof. Medhi Sir went to Manchester University in UK in 1952 in order to pursue MS degree in Statistics (by Thesis) under the supervision of Prof. M.S. Barlett on Time Series Analysis. After successful completion of his MS degree, he joined the university of Paris for a Doctorate degree under the guidance of Prof. R. Fortet. In 1956, the university of Paris awarded him the degree of Dr-es-Sc (D.Sc.) on him with special honour "Tres-Honorable." During this time, he studied a diploma course in French language and obtained the "Diplome de Langue Francaise" with 'honorable' in 1955. His initial research paper jointly with Prof. Barlett "On the efficiency of procedures for smoothing periodogram from time series with continuous spectra" was published in *Biometrika* (London) in 1955 with far reaching consequences. Prof. T. Subba Rao, the first Ph.D. scholar of Medhi Sir at Gauhati University and at present an Emeritus Professor at the University of Manchester described in a special issue of Assam Statistical Review, a Research Journal in Statistics published by Dibrugarh University as a mark of respect to Medhi Sir in 1991

as follows:

"... when I discussed with Prof. Medhi for a possible topic for research, he suggested to me that I should look into spectral analysis of time series to which he introduced me and which was considered at that time (during 1960) to be the most advanced and useful research field (with potential applications for engineering and meteorology etc.). In fact, many of the chapters of my Ph.D. thesis submitted to the University of Gauhati (1966) were on spectral estimation: a subject on which I am still working nearly for 30 years. I chose this topic as a tribute to Professor Medhi ... "

During the period of 1956 to 1985, Prof. Medhi Sir produced ten Ph.D. scholars in diverse fields like Time Series Analysis, Univariate and Multivariate distributions, Stochastic Processes, Econometrics, Demography, Operations Research, Optimization Theory and Mathematical Logic. He published more than 50 research papers most of which are thought provoking prominent papers published in high standard research journals. To speak honestly, his prominent publication placed Gauhati University on the "Academic World Map" of research in different branches of Statistics. Prof. K.R. Parthasarathy, an Emeritus Distinguished Scientist of ISI Delhi, in one of his papers entitled "Some highlights on the work in probability theory in India during 1980-2008: A Report" published in *Current Trends in Science* wrote:

"A considerable amount of research in Applied Probability has been going on in the universities and IITs. ... Some major centres of such activity have been in groups around Professor J. Medhi in Guwahati ..."

His other research fields, viz. Estimation of spectral density

function of time series, Probability Distribution, Stochastic Process in Queueing, Meteorology and Hydrology, Econometrics, etc. are of immense practical importance in computer, communication system, transportation and industrial processes. His illuminating research works attracted many outstanding scholars of many prestigious universities abroad. The doctoral thesis of a scholar from MIT and another from University of Toronto leaned heavily on his works.. In the research paper "A Diffusion Model for Packet Travel Time in a Random MultiHop Medium" published in *ACM Transactions on Sensor Networks*, vol. 2, no. 3, pp. 111-128, 2006, Prof. Erol Gelenbe of Imperial College, London wrote:

"... We represent the distance of the packet to the destination by a Brownian motion [Einstein 1926; Medhi 1991]."

Citation of Prof. Medhi's name in the same bracket along with Einstein indeed highlights Prof. Medhi Sir as an outstanding contributor in the scientific research field. In another research paper, "The Bulk service queue with a General Control Strategy: Theoretical Analysis and a New Computational Procedure" written by Prof. W.B. Powell of Princeton university and Prof. P. Humblet of MIT, USA, the authors cited 5 papers of Prof. Medhi and his co-workers out of a total of 16 papers in the reference section. And many more examples may be described in this direction. Prof. Medhi Sir's creative brain still worked till his death. Probably his last research paper "Success runs in Symmetric Bernouli Process" was published in *Missouri Journal of Mathematical Sciences*, vol. 25, no. 2, pp. 215-219, 2013. He published this paper at the age of around 90, a marvelous work in world history of science. Prof. Myron Hlynka of University of

Windsor, Canada commented:

"It is a gem- small and beautiful ... and Prof. Medhi connected his work with some Indian linguistic history, Wonderful!"

In addition, Medhi Sir wrote six books, five of which are in English and one in his mother tongue Assamese. His first book, *Stochastic Processes*, was published in 1982 has been widely used as a text book for graduate, post-graduate and research level courses in many countries all over the world. In a review in *American Mathematical Monthly* in 1982, Prof. Theodore A. Vessey, an expert in Probability Theory and Stochastic Processes from the USA, wrote:

"... Of the dozen or more texts published in the last five years aimed at the students with the background of first course of probability and statistics but not yet to measure theory, this is the clear choice. An extremely well organized, lucidly written text with numerous problems, examples and references. The emphasis is on Markov process with applications ..."

Similar comments on his different books are found in different reviews of world scientific publications.

For many academic programs as a Visiting Professor Medhi Sir visited University of Montreal, Canada (1967-1969); McMaster university, Canada (1984, 1993); University of Wisconsin, USA (1985) and University of Toronto, Canada (1982, 1987). Moreover, he served with dedication Dibrugarh, Delhi, Chandigarh, Calcutta, Gujarat, Patna, Kurukhetra, Pune, Madras, Utkal, Osmania, Tirupati Ambalay universities and IIT Kanpur, IIT Madras, IIT Bombay, IIM Kolkata, IIT Guwahati, Sardar Vallabhbhai Bidyapeeth and so many, as invited speakers. Gauhati University

conferred on him the title of Emeritus Professor in 1987, and Dibrugarh University awarded D.Sc. degree (Honoris Causa) in 1997.

Prof. Medhi Sir contributions are not only in the academic world, but also in the big Corporate houses all over the Globe. In August 1993, Prof. Medhi Sir, after completion of an assignment in Canada was on a private visit to USA with a tourist visa. Motorola Inc (Satelite Communications Division, Chandler, AZ, USA) on their own initiative, requested the Immigration and Naturalization Service of USA to grant him non-immigrant VISA classification that would allow him to render scientific consultation. Finally it was done, and thus Medhi Sir offered significant helping hands to many Corporate sectors.

After his retirement in 1985 from Gauhati University, he became the Director of Institute of Advanced Study in Science and Technology (1985-1987). As the Director he laid a strong academic and research foundation with solid towers and pinnacles for which it has become today as one of leading research institutes in India. Further he was the Chairman, Assam State Selection Board (1985-1990), Chairman, Education Reforms Commission, Assam (1993-1995).

Prof. Medhi Sir was a versatile genius and was closely associated with different socio- academic organizations. He fully understood the precious value of time and was a dedicated lover of reading different news papers, various books, magazines, journals in order to keep a breast of day- to- day knowledge all over the world. He was steadfast in decision, determination, uncompromising and unyielding with ideology and everyone bowed down to his dynamic and towering personality. Physically, though he is no more, the art of maintaining his family and social

life, his helping ideology to all section of people, his voice and advice, etc. still haunt our memory and his immortal soul still survives with us to inspire and stimulate us all the time. Lastly, I pray to the Almighty to grant eternal peace to his noble soul, and that sufficient strength is given to the family members to bear this irreparable loss.

—

Tarini Kumar Dutta is a Consulting Professor, Mathematics Science Division at Institute of Advanced Study in Science and Technology. He retired as a professor of Mathematics from Gauhati University.

_____ XX _____

Glimpses of A Great Teacher and Human Being

-Jyotirmay Chakravarty

He did not teach me in college or university. I did not meet him frequently. But I always carried in my mind his image as what an ideal teacher ought to be.

When I joined Cotton College as a pre-university student in 1976, I met Deepankar (Debu) who became my close friend. I came to know that he was the son of Prof. Jyoti Prasad Medhi about whose scholarship I was beginning to learn. Students used to talk about the text books he wrote, and about his research work. But my first meeting with him took place at what was a rather unlikely place - Jadabpur University, Kolkata, in the year 1977. I was called for an interview for the National Science Talent Search Scholarship conducted by the NCERT. When I

was waiting outside the interview room, I came to know from some of my predecessors that Prof. Medhi was there as one of the Board members. As I entered the room and wished the Chairman, I threw a quick glance at the other members, and could immediately place Prof. Medhi as the second member on the right of where I was to sit. As I saw him, the image of a very pleasant, gentle and peaceful countenance got imprinted in my mind, whose smiling eyes were continuously pouring out affection and goodwill. This was the first ever interview I faced. The first question to me from the Chairman was what my hobby was, and there my answer landed on the wrong court. My answer was - listening to cricket commentaries! The Chairman stared at me for a few seconds and remarked almost jeeringly, "You just tune into the radio and sit listening to the commentary?" I realized that I should have said something like "reading scientific journals" or "doing scientific projects." But making a shift at that time could be even worse. Involuntarily, I glanced towards my right, and saw a pair of kindly, reassuring eyes saying that nothing has been lost yet. My confidence came back to me. After one or two questions on cricket, the Chairman asked me what the length of the cricket pitch was, and then asked me to convert the length to light years. I did not remember the numerical value of the light year, and therefore wrote down the entire mathematical expression on a piece of paper and presented it to the Chairman saying that if we carry out the calculations, we will get the value. The Chairman looked carefully at what I wrote, said "Good!" and handed me over to the next member. The other members asked me some questions on Physics and Chemistry, which I could answer. Finally Prof. Medhi was to take his turn. I became a little tense because I had no idea what

questions could be asked on Statistics or Mathematics. But when he asked, it was much less like asking a question and more like inviting me or helping me to solve an interesting problem. He wrote out a numeric polynomial of degree five or seven and asked if that was divisible by four. It struck me quickly that the expression could be factorized, and indeed, four came out as one of the factors. As soon as he sensed that I was proceeding in the right direction, he said "Ok, that is fine," and my interview was over. Just for the sake of completeness, I did receive the scholarship that year.

A few years later, Debu joined me at St. Stephen's in the Post-Graduate classes. Prof. Medhi during those years used to visit Universities all over India as well as abroad as a visiting Professor or as a member of various Boards. He used to make short transit halts in Delhi and come down to our college to see Debu. I remember a couple of such visits during which I met him closely. I initially felt a little awkward while going out to meet him, not knowing what to talk about or what to ask, as I felt very small in front of his stature and scholarship. But his unassuming manners and pleasant and affectionate disposition soon put me completely at ease. It was amazing how such a simple person could actually be doing the kind of work he was doing on his subject, which were highly acclaimed and received with great respect worldwide by scholars and researchers. One such day, just before he was to leave from Delhi, I was sitting with him in Debu's hostel room. Suddenly, Parag (Late Parag Kumar Das) appeared at the door and asked Debu in his typical loud and clear voice, "Has Jyotida gone?" From where he was standing, he could not see Prof. Medhi. As Parag walked into the room, Debu, with an upward tilt of his face turned towards Prof.

Medhi coolly indicating to Parag that he was still there. Parag was mortified, and dumbly rephrased the question, "Jyotirmoyda has not gone?" Prof. Medhi understood, smiled quietly and did not say anything. This was the only occasion when Parag, who was one year junior to me in college, ever addressed me as "dada"!

After joining the Police service, I never had a posting in Guwahati until the year 2000. Before I went out to Delhi on Central deputation sometime in the year 2004, I went to his residence a couple of times when Debu was in Guwahati. I met him after a lapse of almost twenty years. But he recognized me and placed me immediately, and also recalled a lot of things about me. I felt extremely honored and privileged. I did not have the fortune of being his student. But he was a teacher wherever he was, and in every moment of his life. Teachings of a great teacher travel far beyond the confines of class rooms and campuses and come straight into our life in many forms. More than the inputs delivered on a particular subject or topic, great teachers are remembered for their ability to inspire the souls and enlighten the minds of people who come into contact with them. Great lessons are learnt from their character, their conduct, their sense of dedication, their humility and selfless interest in students who come to learn from them, and above all, the limitless goodwill and affection that they constantly shower on the entire humanity. And I think it does not require a very erudite mind to spot such greatness, because even the ordinary mind can easily see and feel it, like I have probably done.

—

Jyotirmay Chakravarty, IPS, is an officer in the Indian Police Service in the Assam Cadre, which he joined in 1986.

J P Khura

–Paban Kumar Borthakur

One is fortunate to get the company of a great man. He is more fortunate to get such a company in a simple, homely environment. Such is my case of association with Prof. (Dr.) J P Medhi, whom I addressed with respect as 'Khura'.

'Debuda' was my senior in St. Stephen's College. He was in 5th year of M. Sc. Mathematics, when I joined the college in 1st year B. Sc. (hons) course in 1982. He was different in many ways from others --- in his talking and his silence, walking or waiting, writing or lecturing. He was like my elder brother and guide in the college. I often wondered about these rare qualities about 'Debuda'. The day I met 'J P Khura' in their residence at Guwahati, my mind was clear as to how so many of the personalities of Khura was reflected in Debuda's personae. Cool, composed, intellectually radiating ...

I found Khura very very affectionate and encouraging. He not only encouraged me every time I had the occasion or opportunity to meet him, he also encouraged our two sons, whom I took to him to receive his blessings. There are many simple persons in every place. There are also some intellectual persons of high calibre in many places. What I observed is that generally a kind of arrogance is attached with the high level of intellect. But it was completely missing in the case of J P Khura. He was simple to the core of his heart; Always with a smiling face and listening ears.

I consider myself lucky to come into association with such a great Professor and fatherly figure. Let him shine wherever his is today. Let him reside in a peaceful abode. Om Shanti!

—
Paban Kumar Borthakur is a member of the Indian Administrative Service (IAS) in the Assam Cadre.

XX

My impressions

—Uttam Kumar Borthakur

It was sometime in the year of 1976 or 1977 that each of the science students of the pre-university classes had been asked by the Departments of Physics and Chemistry of Cotton College to name a partner for the practical lessons. I was not prepared for this. I did not know who I should ask to be my partner. I knew that after everyone had chosen his or hers, someone would fall into my lot, and so I decided to wait.

I was pleasantly surprised when Deepankar Medhi (Debu, as he was popularly known) asked me whether I would like to team up with him. At that time, I was wondering if I should give up mathematics, while Debu and a few others would solve the sums with alacrity. I thought my goose was cooked, when ' dy/dx ' of differential calculus turned out to be something other than division of ' dy by dx '. So when he had chosen me as his practical partner, I was pretty vexed as to why he had picked me up! I have never asked him though.

Occasionally, I visited Debu's home at Jalukbari. I was introduced to Dr. Jyotiprasad Medhi, Debu's father. He smiled and he looked genial to me. But I, like most hostellers, was more interested in what Bor Ma cooked for us! I called her Bor Ma from the very beginning, as I got to know from my mother

that she was senior to her in studies. By association, Debu's father became my Bor Deuta. I did not have much to do with a scholarly looking professor and only knew that he was head of the Statistics Department of Gauhati University. Bor Ma was closer.

Though in my mind my friendship with Debu was never interrupted, yet as it happened in my case with most of my classmates, I had lost contact with him also for almost fifteen years or so. Internet brought us closer again in the mid part of the nineties of the last century. One evening, I had been briefing a senior colleague about a case, when discussions somehow took us to Dr. Jyotiprasad Medhi. Advocate Kamrul Hussain Choudhury (a.k.a. Selim) had told me with great respect about the giant of an academician that Bor Deuta was. I simply had no idea that he was an internationally acclaimed authority in statistics. May be a few years later, I had attended a meeting with Debu, where I was in awe to listen to a very learned man saying that Professor Medhi was possibly the eldest living scientist in India who was still active in research. The Internet brought to me more information about this illustrious son of Assam but I never felt any unease talking to him about mundane things of this world. But then, that was my best. And it was quite mortifying to me when he would introduce me to others saying that I was pretty bright!

One day I was reading something about his contributions to Queuing Theory. I had earlier read a write-up by one of his students about a practical problem he had solved regarding movement of vehicles through a terminus. Then I realized that Debu, who is an author in routing and networking, must be using similar methods for achieving optimality in traffic in the

Net. My guess was right. I could find the references. Earlier I had considered that my friend was a very learned man. From then on, I began to consider Bor Deuta lot smarter than Debu ever was!

When in his confusion, Bor Deuta was reading the newspaper upside down in the hospital bed one morning, I realized for the second time in my life the kind of havoc that infection plays even in the minds of a man with immense mental abilities. Next time I met him, he was finding the oxygen mask annoying. He vaguely smiled once and gripped my hands firmly with his. I was sick for a few days in between and I was getting better news from Bablu (his younger son) and my friend Dr. Sanjeev Kumar Bhuyan. Like everyone else, I began to think that this resilient man had made another comeback. But that was not supposed to be.

It was almost ritualistic for me to visit him on first day of July each year. If I could not, I would call. The third day of July was my father's birthday. It was apposite that Bor Deuta had his birthday two days ahead of Deuta. This first day of July and henceforth, he shall be missed.

—

Uttam Kumar Borthakur is his elder son's life-long friend.

_____ XX _____

A Tribute to a Great Motivator, Medhi Sir

-Hiranya Borah

Dr. Jyotiprasad Medhi, popularly known as Medhi sir, is one of doyen of statistical fraternity of the entire country and one of the

most popular statisticians of the world. He is one of the pioneers of stochastic process in India. As a student of statistics, I know how much he was respected among the students and teachers of statistics in India. Due to my official position, I am blessed to travel all over the world to attend a few official and un-official meetings and seminars on official statistics. In most of the places, the participants are aware of three Indian statisticians: Professor Mahalnobis, Professor Rao, and Professor Medhi, if not more. That is the stature of Medhi sir in the eyes of the statisticians' world over.

I am very fortunate to interact with this mega star of statistics due to my friendship with his elder son Debu (Dr. Deepankar Medhi) and also, equally unfortunate not to be a student of Medhi sir.

At personal level, I was indebted to sir on many accounts. He was a referee on all of my applications for jobs during my student cum un-employed days.

During 1979-81, I had to stay at Medhi sir's residential quarter at Jalukbari many times due to thrust-upon holidays by the college authority. During my stay at his residence in Jalukbari, I seldom opened my mouth before sir fearing he might ask me something on statistics. As a student of statistics, I never been a student who had the audacity to interact with sir. Perhaps he also understood my mental condition as soon as I used to appear before him. He always asked me questions on many things except statistics. I used to give answers in one or two words only. Debu usually teased me for that.

But when the question of career building of mine came to his court, he helped me like a true guardian. He advised me on how to appear before an interview, what should be studied for

competitive examinations etc. Even when we reached Delhi for our masters, he took personal interest so that we were not sent back by Delhi University for not having our result out at the time of admission. It is because of his personal intervention, we were able to get admission in Delhi University. Most probably, without that help, I would not be where I am at at this juncture of my life.

When I was selected for Indian Statistical Service in 1985, I went to his residence (Debu was in the USA at that time) to tell him about my selection, he hugged me like a father which I shall never forget. That was the last time I met him at his University quarters in Jalukbari. After that, when I was posted in Guwahati as the Regional Head of NSSO, I used to call sir to inaugurate our training programmes to motivate our officers and officials. In most of the times, he was gracious enough to honour our invitations. During my stay in Guwahati, I was a regular visitor at his Silpukhuri residence.

I am sure many of the brilliant students of sir will write on his statistical statesmanship, his extra-ordinary knowledge on the subject, but I am avoiding that simply because, being a dwarf in statistics, I cannot measure the height of the statistical giant. Therefore, I want to share something I learnt from sir which is completely non-statistical in nature.

I learnt from him what modesty is. I learnt from him, how to bring up children to be good citizens. I learnt from him how to motivate students/ children for higher studies without uttering a single sentence to study further, how to motivate an elderly person to work even after retirement. I learnt from him how to motivate a subordinate to work beyond his/ her potential without using a single harsh word. He motivated me how to

live a disciplined life. He motivated me, how to beat diabetes to live a long and extremely fruitful life. I am sure he motivated many of his students and colleagues through his actions, not by words.

His demise will definitely create a void in the statistical fraternity which will probably never be filled in near future. In my opinion, his loss will not be limited to the statistical fraternity only, it is a great loss for Assam as he was the only professional known in any professional discipline outside the country.

I am happy in way that Sir was active till his last days, which is normally not so common at the age of 90 plus. Further, his sons and daughters are well placed in the society, which many successful people cannot boast of. I wish Baidew a healthy life and further success to his offsprings.

At last, thank you Medhi Sir for your contribution to my life.

—

Hiranya Borah is a member of the Indian Statistical Service (ISS) and is a life-long friend of his elder son.

_____ XX _____

A tribute to Medhi Uncle

-Anuradha Barua

It came as a shock to me when Rumjhum, my dear friend of over 40 years, called to inform me that her father (Medhi Uncle to me) had passed away.

I had the good fortune of knowing Medhi Uncle since the mid 1980's. Being a frequent visitor to Rumjhum's house in Silpukhuri, I would almost always find Uncle sitting in the living

room or out on the verandah of their house, absorbed in a book or reading the newspaper. He would always greet me with a smile and ask about my progress in studies. In those days, maybe I never really realized how much he was revered as an academician across the world. Rumjhum would frequently tell me about his trips abroad as a visiting professor and I gradually came to realize how fortunate I was to know him from such close quarters. His greatness lay in the fact that he was so very simple in his way of life and so humble that I never had to think twice before requesting him to explain something I had found difficult to understand in class. He made it sound so simple and interesting that things would immediately become crystal clear.

The last time I met him (in November last year), he looked at me with his characteristic smile, gave me a firm handshake and thanked me for visiting him. Little did I know that it would be the last time I would meet him.

I think there is one way someone can live on, and it is through those you leave behind. I see Uncle in his children and sweet loving Aunty, who even in her hour of grief still remembered to offer me a cup of tea.

Goodbye, Uncle and may you be in peace, wherever you are. I will miss you.

—

Anuradha Barua is his youger daughter's life-long friend.

এগৰাকী জ্ঞান-তপস্বীৰ সোঁৱৰণত

-নগেন শইকীয়া

গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ আন্তৰ্জাতিক জগতত অধ্যাপক ডক্টৰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ ব্যক্তিত্ব এটি অনুষ্ঠান-স্বৰূপ হৈ উঠিছিল। আনহাতে, শিক্ষার্থী আৰু সহকৰ্মীকে ধৰি পাৰি-বাৰিক তথা পৰিচিত সামাজিক জীৱনত তেখেত আছিল সংবেদনশীল, প্ৰেৰণাদায়ক বন্ধুৰ দৰে। 'গভীৰ জল-সঞ্চাৰী বোঁ মাছৰ'ৰ দৰে গৰ্বহীন এইগৰাকী ব্যক্তি আছিল জ্ঞানৰ তপস্বীৰ দৰে। সেইবাবেই দেশ আৰু বিদেশৰ বিভিন্ন উচ্চস্তৰীয় শিক্ষানুষ্ঠানে আগবঢ়োৱা সন্মানজনক পদ আৰু পদবী বিনয়েৰে প্ৰত্যাখ্যান কৰি এই আত্মপ্ৰচাৰ বিমুখ পণ্ডিত গৰাকীয়ে তিৰানবৈ বছৰ বয়সলৈকে জ্ঞানৰ সাধনা কৰি গ'ল। সকলোৰে প্ৰতি সমদৃষ্টিসম্পন্ন এইগৰাকী পণ্ডিতৰ আছিল মানুহৰ প্ৰতি গভীৰ সহৃদয়তা আৰু সমাজৰ প্ৰতিও দায়বদ্ধতা।

কামৰূপৰ ৰামদিয়াত ১৯২৪ খ্ৰীষ্টাব্দতে জন্মলাভ কৰিলেও নিচেই শৈশৱৰে পৰা তেখেতৰ পিতৃ-মাতৃৰ সৈতে পৰিয়ালটি ডিব্ৰুগড়ৰ বাসিন্দা হ'ল। ডিব্ৰুগড়তে স্কুলীয়া শিক্ষা গ্ৰহণ কৰা প্ৰতিভাৱান ছাত্ৰ মেধিয়ে বিদ্যায়তনিক জীৱনৰ শেষ স্তৰলৈকে সমান কৃতিত্বৰে জ্ঞানৰ সাধন কৰি গ'ল-ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ বাবে হৈ থাকিল আৰু এতিয়াও হৈ থাকিব প্ৰেৰণাৰ সেউজীয়া উৎস।

ধীৰ, স্থিৰ, অত্যন্ত পৰিশীলিত ব্যৱহাৰৰ এই শালপ্ৰাংশু পণ্ডিতগৰাকীৰ চকুৰে-মুখে বিয়পি পৰা কোমল সহৃদয়তাৰ পোহৰে সকলোকে সমানে আকৰ্ষণ কৰি আহিছিল। মই ব্যক্তিগত-ভাৱে যেতিয়াই তেখেতক লগ পাইছিলোঁ তেখেতৰ ব্যক্তিত্বৰ এই মোহনীয়তাৰ প্ৰতি আকৰ্ষণ অনুভৱ কৰিছিলোঁ। মই তেখেতৰ ছাত্ৰ হোৱাৰ সৌভাগ্য লাভ কৰা নাছিলোঁ যদিও মোৰ এগৰাকী শিক্ষাগুৰু স্বৰূপেই শ্ৰদ্ধা কৰি আহিছিলোঁ। তেখেতৰ পাৰ্থিৱ শৰীৰী ৰূপ অগ্নিয়ে গ্ৰহণ কৰিলেও তেখেতে থৈ যোৱা বিদ্যায়তনিক সম্পদৰ মাজত তেখেত সদায় জীৱন্ত হৈ থাকিব। তেখেতৰ স্মৃতিত মই মোৰ গভীৰ শ্ৰদ্ধাঞ্জলি নিবেদন কৰিলোঁ।

৯-২-১৭

অধ্যাপক জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিঃ সশ্ৰদ্ধ স্মৰণ

—ভুবনেশ্বৰ চহৰীয়া

কৰ্মকেই প্ৰকৃতাৰ্থত ধৰ্ম বুলি জ্ঞান কৰা এজন কৰ্মযোগীৰ জীৱনৰ সফল পৰিসমাপ্তি ঘটিল। গণিত জগতৰ এগৰাকী মহীৰূপ অধ্যাপক জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি আমাৰ মাজৰপৰা চিৰদিনৰ বাবে গুচি গ'ল। এগৰাকী নিষ্ণাত গণিতজ্ঞৰ এক গাণিতিক জীৱনৰ অৱসান হ'ল।

সাম্প্ৰতিক কালৰ যি কেইগৰাকী ভাৰতীয় পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানীয়ে তেখেতসকলৰ বিচক্ষণ কৰ্মৰাজিৰ জৰিয়তে আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি অৰ্জন কৰিবলৈ সক্ষম হৈছে জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি সেই সকলৰ মাজৰ অন্যতম অসম মাতৃৰ কৃতী সন্তান জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিয়ে নিৰন্তৰ সাধনা আৰু অধ্যৱসায়ৰ জৰিয়তে আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি লাভ কৰি অকল নিজকে নহয় দেশ মাতৃকো বিশ্বৰ শুদ্ধ আৰু প্ৰায়োগিক বিজ্ঞানৰ মানচিত্ৰত প্ৰতিষ্ঠিত কৰি থৈ গ'ল।

বাল্যকালৰপৰাই এগৰাকী তীক্ষ্ণধী ছাত্ৰ হিচাপে পৰিচয় দিয়া জ্যোতি মেধিয়ে ১৯৪১ চনত ব্ৰহ্মপুত্ৰ উপত্যকাৰ ভিতৰত স্থান দখল কৰি ষ্টাৰ নম্বৰ সহ প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষা পাছ কৰে। ছুদমাৰ্ছন স্বৰ্ণ পদক লাভ কৰি কটন কলেজৰপৰা স্নাতক ডিগ্ৰী লাভ কৰে। স্নাতকোত্তৰ শিক্ষা লাভৰ বাবে তেখেত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ত ভৰ্তি হয় আৰু সুখ্যাতিৰে শুদ্ধ গণিতত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। উল্লেখযোগ্য যে স্নাতক আৰু স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰা সময় ছোৱাত তেখেতে চাৰিটা সোণৰ পদকেৰে পুৰস্কৃত হৈছিল।

১৯৪৮ চনত কটন কলেজৰ প্ৰবক্তা হিচাপে যোগদান কৰি তেখেতে কৰ্মজীৱনৰ পাতনি মেলে। ১৯৪৯ চনত তেখেতে কটন কলেজ এৰি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গণিত বিভাগত যোগদান কৰে। তাৰপৰা তেখেত উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে পেৰিছলৈ যায় আৰু পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিখ্যাত সম্ভাৱিতাবিদ আৰ ফৰটে'ৰ তত্ত্বাৱধানত গৱেষণা কৰি ১৯৫৬ চনত সম্ভাৱিতা আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে। ১৯৬৩ চনৰপৰা ১৯৮৫ চনত চাকৰিৰপৰা অৱসৰ লোৱা দিনলৈকে তেখেতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগৰ অধ্যাপক আৰু মুৰব্বী হিচাপে কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰে। এই কালছোৱাৰ ভিতৰতে তেখেতে ১৯৭৯ চনৰপৰা জনসংখ্যা গৱেষণা কেন্দ্ৰৰ পৰিচালনাৰ দায়িত্বও বহন কৰে। ইয়াৰ উপৰিও ১৯৭২-৭৫ কালছোৱাত তেখেতে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ বিজ্ঞান গুৰু (Dean, School of Science) হিচাপে আৰু ১৯৮৫ চনৰ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অস্থায়ী উপাচাৰ্য হিচাপে কাৰ্য্য নিৰ্বাহ কৰে। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰপৰা অৱসৰ লোৱাৰ পাছত ১৯৮৫ চনৰপৰা ১৯৮৭ চনলৈ তেখেতে গুৱাহাটীৰ Institute of Advanced Studies in Science

and Technologyৰ পৰিচালন সঞ্চালক হিচাপে, ১৯৮৫ চনৰপৰা ১৯৯০ চনলৈ অসম চৰকাৰৰ ৰাজ্যিক বাছনি ব'ৰ্ডৰ অধ্যক্ষ হিচাপে আৰু ১৯৯৩ চনৰপৰা ১৯৯৫ চনলৈ অসম চৰকাৰৰ শিক্ষা সংস্কাৰ আয়োগৰ অধ্যক্ষ হিচাপে কাৰ্য্য নিৰ্বাহ কৰে।

১৯৯৩ চনত তেখেত যেতিয়া কানাডাত আছিল তেতিয়া আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ বিখ্যাত বহুদেশীয় নিগম মটৰলাৰ গৱেষণা বিভাগ এটাই তেখেতক বৈজ্ঞানিক পৰামৰ্শদাতা হিচাপে আমন্ত্ৰণ জনায়। তেখেতে এই আমন্ত্ৰণ গ্ৰহণ কৰে আৰু নিগমৰ গৱেষণা আৰু বিকাশ বিভাগে সন্মুখীন হোৱা কেতবোৰ সমস্যাৰ সমাধান-সূত্ৰ আগবঢ়ায়। ভাৰতত থকা ভাৰতীয় গৱেষক বিজ্ঞানলৈ আগবঢ়োৱা এনে সন্মানৰ উদাহৰণ অতি বিৰল। এই অৱদানৰ শলাগ লৈ অধ্যাপক মেধিক অবহিৰাগতৰ মৰ্যাদা প্ৰদান কৰিবৰ বাবে অনুৰোধ জনাই আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰ চৰকাৰলৈ নিগমটোৱে লিখা আবেদনপত্ৰখনৰ একাংশৰ উদ্ধৃতি তলত দিয়া হ'ল:

"Dr. Medhi is a recognised worldwide expert in the queueing theory His publications and papers on the subject have been presented to the brightest scientific minds in the world. Dr. Medhi has authored the text book 'Stochastic Models in Queueing Theory.' His participation is of enormous benefit to the.....project's success..."

প্ৰসস্তাৱ্য প্ৰক্ৰম (Stochastic Processes) বিষয়ত অধ্যাপক মেধিৰ গৱেষণাই বিশ্বৰ পৰিসংখ্যা জগতত অতি উচ্চ স্থান অধিকাৰ কৰি আছে। তেখেতৰ দুকুৰিৰো অধিক গৱেষণা পত্ৰ আন্তৰ্জাতিক আলোচনীত প্ৰকাশ পাইছে আৰু সেই গৱেষণাৰ আঁত ধৰি এম আই টি, প্ৰিন্সটন, টৰণ্ট' আদিৰ দৰে পৃথিৱীৰ বিভিন্ন মৰ্যাদাসম্পন্ন বিশ্ববিদ্যালয়ত গৱেষণা চলি আছে। ইতিপূৰ্বে প্ৰকাশিত তেখেতৰ গ্ৰন্থৰ ভিতৰত যিদৰে প্ৰসস্তাৱ্য প্ৰক্ৰম, পংক্তি তত্ত্ব (Queueing Theory) দৰে বিষয়ৰ উচ্চ পৰ্যায়ৰ গ্ৰন্থ আছে, সেইদৰে পৰিসাংখ্যিকীয় পদ্ধতিৰদৰে গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ স্নাতক শ্ৰেণীৰ উপযোগী পুস্তক আছে আৰু সৰ্বসাধাৰণ পঢ়ুৱৈৰ বাবে প্ৰস্তুত কৰা গণিতৰ আমোদজনক গ্ৰন্থও আছে। American Mathematical Monthly ত তেখেতৰ প্ৰকাশিত গ্ৰন্থ Stochastic Processes(John Wiley & Sons) সম্পৰ্কে দিয়া মন্তব্য এই ধৰণৰ, "of the dozen books published in the last five years aimed at students with a background of a first course in probability and statistics but not yet to measure theory this is the clear choice. An extremely well organized and lucidly written text with numerous problems,

examples and references." Stochastic Models in Queueing Theory (1991, Academic Press, Boston and San Diego) নামৰ উচ্চ পৰ্যায়ৰ পাঠ্য পুথিখন Mathematical Review, Siam Review, The Statistician আদি ঠাইত বহুলভাৱে প্ৰশংসিত হৈছে। মূলতঃ স্নাতক মহলাৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ বাবে প্ৰণীত যদিও তেখেতৰ Statistical Methods (1992, John Wiley & Sons, New York and Wiley Eastern Ltd, New Delhi) নামৰ পুস্তকখন মাধ্যমিক, স্নাতক আৰু স্নাতকোত্তৰ পৰ্যায়ৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ বাণিজ্য আৰু অৰ্থনীতিৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ লগতে অন্যান্য বিষয়ৰ গৱেষণাকাৰী সকলৰ পৰাও সমানে সমাদৰ পাইছে। গণিত যে সঁচাকৈয়ে আনন্দদায়ক আৰু কৌতুহলোদ্দীপক সেইটো তেখেতৰ 'এক, দুই যোগ-বিয়োগ' নামৰ কিতাপখন পঢ়ি উপলব্ধি কৰা যায়।

অধ্যাপক মেধিৰ তত্ত্বাবধানত মুঠ দহজন গৱেষকে ডক্তৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে--- ইয়াৰ ভিতৰত পাঁচজন গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগৰ জ্যেষ্ঠ শিক্ষক আৰু বাকী পাঁচজন দেশ আৰু বিদেশৰ অগ্ৰহী প্ৰতিষ্ঠানত কাৰ্যনিৰ্বাহ কৰি থকা বিশিষ্ট বিজ্ঞানী। গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ দৰে তেখেতে ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয় আৰু তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰো বুনিয়াদ নিৰ্মাণত পত্নীৰ অৰিহণা যোগাইছিল।

অধ্যাপনা আৰু গৱেষণাৰ উপৰিও অধ্যাপক মেধিয়ে কেইবাটাও পৰিসাংখ্যিকীয় সমীক্ষা আৰু অধ্যয়ন পৰিচালনা কৰিছে। তদুপৰি ভাৰত চৰকাৰ, অসম চৰকাৰ, কেইবাখনো বিশ্ববিদ্যালয়, বিশ্ববিদ্যালয় অনুদান আয়োগ, লোকসেৱা আয়োগ, বিজ্ঞান আৰু প্ৰযুক্তি গৱেষণা পৰিষদ ইত্যাদিলৈও তেখেতে সেৱা আগবঢ়াইছে।

জীৱনৰ বিয়লি পৰতো এজন চফল ডেকাৰ দৰে কৰ্মব্যস্ত হৈ থকা এইগৰাকী অসাধাৰণ ব্যক্তিক গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগত সম্বৰ্দ্ধনা জনাবৰ বাবে (৭ জানুৱাৰী, ১৯৯৬) আয়োজন কৰা ৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ৰ এখন আলোচনা চক্ৰত দেশ-বিদেশৰ অসংখ্য গুণমুগ্ধ লোক সমৱেত হৈছিল। সেই সভাৰ অধ্যাপক জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিক বিশ্বৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ তাত্ত্বিকসকলৰ মাজত উল্লেখযোগ্য বুলি অভিহিত কৰিছিল।

প্ৰচাৰ বিমুখ এইগৰাকী বিশ্ববৰেণ্য পণ্ডিতে বিশ্বৰ মানচিত্ৰত অসমৰ পৰিচয় পতিষ্ঠা কৰি নিৰৱে বিদায় মাগিলে। অসমৰ মাটিত জন্ম গ্ৰহণ কৰি, ইয়াতেই শিক্ষা গ্ৰহণ কৰি, ইয়াতেই অধ্যাপনা কৰি, ওৰেওৰি জীৱন ইয়াতেই কটাই তেখেতৰ কৰ্মৰ ৰাষ্ট্ৰীয় দুৱাৰদলি পাৰ কৰি আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় পৰ্যায়ত প্ৰতিষ্ঠা কৰিলে, কিন্তু এই কথা ৰাজ্যখনৰ কিমানৰ অৱগত সেই বিষয়ে সন্দেহৰ অৱকাশ আছে। 'কৰ্মণ্যেৱাধিকাৰন্তে মা ফলেষু কদাচন'ত মনে-প্ৰাণে বিশ্বাস কৰা এই গৰাকী কৰ্মযোগীয়ে কোনো দিনে বাঁটা-বাহনৰ আশা কৰা নাছিল। কিন্তু তেখেতৰ গুণমুগ্ধ

হিচাপে আমি তেখেতৰ জীৱনৰ বিয়লি পৰত হ'লেও দেশমাতালৈ তেখেতে আগবঢ়োৱা সেৱাৰ স্বীকৃতি স্বৰূপে কিবা এটা চৰকাৰী সন্মান পাব বুলি আশাৰে বাট চাই আছিলোঁ। আমি আশা কৰা ধৰণে তেনেকুৱা কোনো স্বীকৃতি নোপোৱাকৈয়ে মানুহজন আমাৰপৰা চিৰদিনৰবাবে আতৰি গ'ল। কিন্তু তেখেতৰ কৰ্মৰাজিৰ জৰিয়তে তেখেতে সদায় আমাৰ লগতে থাকিব। আজি তেখেতৰ আদ্যশ্ৰদ্ধা দিনা এই স্মৃতিচাৰণেৰেই তেখেতলৈ আমাৰ আন্তৰিক শ্ৰদ্ধাঞ্জলি জ্ঞাপন কৰিলোঁ। তেখেতৰ বিদেহ আত্মা চিৰশান্তি লাভ কৰক।

—

ভুবনেশ্বৰ চহৰীয়া তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কন্সলাৰ অৰ্ এক্সজামিনেচ্যন। তেওঁ মেধিৰ
প্ৰাক্তন ছাত্ৰ।

XX

জ্যোতি মেধি ছাৰৰ সোঁৱৰণতঃ কিছু ব্যক্তিগত অনুভৱ

—বিশ্বজিৎ চক্ৰৱৰ্তী

১৯৬৭ চন। আজিৰ পৰা ঠিক পঞ্চাছ বছৰ আগত। জ্যোতি মেধি ছাৰক মই জীৱনত প্ৰথম লগ পাইছিলোঁ মোৰ বি. এছ.চি পৰীক্ষাত প্ৰেক্টিকেলৰ এক্সটৰ্নাল পৰীক্ষক হিচাপে। ছাত্ৰ হিচাপে মই আছিলোঁ ভীৰু প্ৰকৃতিৰ আৰু লাজকুৰীয়া, তাতে আমাৰ চূড়ান্ত বছৰৰ দুদিনীয়া প্ৰেক্টিকেল পৰীক্ষা হৈছিল গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিভাগত। স্বাভাৱিকতে মনত এটা ভয়ভাব লৈয়েই পৰীক্ষা দিবলৈ গৈছিলোঁ। কিন্তু পৰীক্ষা হৈ থাকোঁতে পৰীক্ষক হিচাপে ছাৰক ছাত্ৰৰ প্ৰতি মৰমীয়াল আৰু সহানুভূতিশীল বুলি অনুভৱ কৰিছিলোঁ। আৰু সেই অনুভৱ আজিকোপতি মোৰ মনত জীয়াই আছে।

সেই চনতেই পৰিসংখ্যাবিজ্ঞানত সান্নানিক বিষয় হিচাপে লৈ স্নাতক পৰীক্ষাত প্ৰথম শ্ৰেণীত উত্তীৰ্ণ হৈ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ স্নাতকোত্তৰ শ্ৰেণীত নাম লগাওঁ। এইবাৰ মেধি ছাৰক লগ পালোঁ বিভাগৰ মুৰব্বী অধ্যাপক হিচাপে। প্ৰাৰম্ভিক বৰ্ষত ছাৰে আমাৰ ক্লাছ লবলৈ নোহওঁতেই ছাৰ ভিজিটিং প্ৰফেছাৰ হিচাপে বিদেশলৈ গুচি গৈছিল। ঘূৰি আহিছিল আমাৰ চূড়ান্ত বছৰৰ আৰম্ভণিতে। আৰু ছাৰে সেই বছৰতেই আৰম্ভ কৰিছিল পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ এটা নতুন ঐচ্ছিক বিষয় অপাৰেছনছ ৰিছাৰ্চ। শ্ৰেণীকোঠাত ছাৰক দেখিছিলোঁ এজন অত্যন্ত সাৱলীল, সপ্ৰতিভ আৰু আত্মপ্ৰত্যয়ী শিক্ষক হিচাপে। অন্ততঃ তেনেকুৱা এটা অনুভৱ ছাৰৰ

ছাত্রসকলৰ মনলৈ আহিছিল। ছাৰৰ স্পষ্ট উচ্চাৰণ, সুন্দৰ হস্তাক্ষৰ, ছাত্রই সহজে বুজিব পৰা ধৰণৰ পাঠদান আমাক আশ্বস্ত কৰিছিল। তেনেকৈয়ে ১৯৬৯ চনত ছাৰৰ ছাত্র হিচাপে আমি স্নাতকোত্তৰ পৰীক্ষাত প্ৰথম শ্ৰেণীত উত্তীৰ্ণ হওঁ। স্থানীয় কলেজত শিক্ষকতাৰ সুযোগও লগে লগে পাপু, এনে অৱস্থাত এদিন ছাৰক লগ পাবলৈ বিশ্ববিদ্যালয়লৈ গৈছিলোঁ, উদ্দেশ্য ছাৰৰ অধীনত গৱেষণাৰ কাম আৰম্ভ কৰা। ছাৰে কিন্তু উপদেশ দিলে, বিদেশলৈ যোৱাৰ চেষ্টা কৰাৰ, আশ্বাস দিলে সহায় কৰাৰ। ছাৰৰ কথা আছিল, দৰমহাৰ পইছাখিনি সাঁচিব লাগে, যাতে অৰ্থনৈতিকভাবে কোনো অসুবিধাৰ সন্মুখীন হব নালাগে ছাৰৰ পৰামৰ্শ মতে জি. আৰ. ই ইত্যাদি পৰীক্ষাৰ বাবে প্ৰস্তুতিও আৰম্ভ কৰিছিলোঁ, কিন্তু সেই বছৰতেই ১৯৭০ চনৰ শেষৰ পিনে মই ৰাজনীতিৰ সৈতে জড়িত হৈ উচ্চশিক্ষাৰ আঁচনি বাদ দি দিছিলোঁ। ছাৰে কথাটো গম পাই বেয়া পাইছিল, ময়ো সেই কাৰণে ছাৰক এৰাই ফুৰিছিলোঁ।

কিন্তু মোৰ এনে সৌভাগ্য যে ছাৰৰ প্ৰথমগৰাকী সন্তান শকুন্তলা পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানক সাম্প্ৰতিক বিষয় হিচাপে লৈ কটন কলেজত আমাৰ ছাত্রী হিচাপে পঢ়িবলৈ আহিছিল। শকুন্তলাৰ মোৰ প্ৰতি চেনেহ দেখি আশ্বস্ত হৈছিলোঁ যে ছাৰে আমাৰ শিক্ষকতাক লৈ অসন্তুষ্ট নহয়। কথাটো ভাবি মনত আনন্দ অনুভব কৰিছিলোঁ। শকুন্তলাও কৃতকাৰ্য্যতাৰে স্নাতক পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈছিল।

ইয়াৰে কিছু বছৰৰ পিছত ছাৰৰ পুত্ৰ দীপাক্ষৰ কটন কলেজত পঢ়িবলৈ আহিছিল গণিতক সাম্প্ৰতিক বিষয় হিচাপে লৈ। জৰুৰী অবস্থাৰ পৰাভবৰ পিছত সেই সময়ছোৱাত অসমৰ ৰাজনীতিৰ জগতত এটা আলোড়নৰ সৃষ্টি হৈছিল, আৰু কটন কলেজৰ পৰিবেশক সেই আলোড়নে ছুই গৈছিল। কিবা প্ৰকাৰে দীপাক্ষৰ আমাৰ ৰাজনীতিৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈ পৰিছিল। কথাটো ছাৰে সমৰ্থন কৰিব পৰা নাছিল, আৰু মই মনত ভাবি লৈছিলোঁ ইয়াৰ বাবে ছাৰে নিশ্চয় মোক বেয়া পাইছে। ছাৰৰ পৰা আঁতৰি থকাৰ আৰু এটা কাৰণ সেইদৰে মই নিজেই সৃষ্টি কৰি লৈছিলোঁ। সেয়া ১৯৭০-৮০ চনৰ কথা। কিন্তু যেতিয়া আশীৰ দশকৰ শেষৰ ফালে মই গান্ধীবন্তি, শিলপুখুৰী অঞ্চলত থাকিবলৈ লৈছিলোঁ, মোৰ ভুল ভাঙি গৈছিল। ছাৰক বাটে পথে যেতিয়াই লগ পাইছিলোঁ ছাৰেই প্ৰথমে মাত লগাইছিল। ময়ো মাজে সময়ে ছাৰৰ ঘৰলৈও গৈছিলোঁ। কেতিয়াও ছাৰক মোৰ প্ৰতি বিৰূপ যেন লগা নাই বৰঞ্চ মাজে সময়ে প্ৰতিযোগিতামূলক পৰীক্ষাত কোনোবাই বাংলা ভাষাত উত্তৰপত্ৰ লিখিলে ছাৰে মোক সেই বহীবোৰ এবাৰ চকু ফৰাই দিবলৈ দিছিল।

ইতিমধ্যে ছাৰৰ চতুৰ্থ সন্তান অলকানন্দাইও পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানক সাম্প্ৰতিক বিষয় হিচাপে লৈ কটন কলেজত আমাৰ ছাত্রী হৈছিল। সি যি কি নহওক ছাৰক এজন স্বভাবদৰদী মৰমীয়াল মানুহ হিচাপে পাই মই মোৰ ভাগ্যৰ শলাগ লৈছিলোঁ।

ইয়াৰ পিছত ছাৰৰ লগত যোগাযোগ হৈছিল কটন কলেজ অৱসৰপ্ৰাপ্ত শিক্ষক চ'ৰাৰ বিভিন্ন কামকাজৰ সংক্ৰান্তত। মনত আছে প্ৰথমবাৰৰ পঞ্চগুৰু অনুষ্ঠানত ছাৰক আমি মাতি নিছিলোঁ স্মৃতিগ্ৰন্থ উন্মোচনৰ বাবে, আৰু ছাৰৰ লগত যোগাযোগ ৰখাৰ দায়িত্ব আছিল আমাৰ ওপৰত, ছাৰক মই ঘৰৰ পৰা লৈ গৈছিলোঁ আৰু আকৌ ঘৰলৈ গৈ থৈ আহিছিলোঁ। ছাৰে সেই সময়ত শতবৰ্ষ গৰকা অতীতৰ শিক্ষাগুৰুসকলৰ স্মৰণৰ বাবে আয়োজন কৰা 'পঞ্চগুৰু' অনুষ্ঠানৰ বাবে আমাক শলাগ যাচিছিল। কটন কলেজৰ অতীতৰ শিক্ষকসকলৰ তথ্য সম্বলিত এখনি ডিৰেক্টৰী গ্ৰন্থৰ বাবে ছাৰক যেতিয়া লগ ধৰি তেওঁৰ নিজৰ জীৱনৰ কৃতি লিখি দিবলৈ কৈছিলোঁ, ছাৰে অত্যন্ত বিনয়ৰ সৈতে কৈছিল যে তেখেতে নিজে নিজৰ সম্বন্ধে লিখিবলৈ অসমৰ্থ। তেতিয়া দীপাঙ্কৰৰ সৈতে যোগাযোগ কৰিহে আমি ছাৰৰ সম্পৰ্কে এটা লিখনি গোটাইছিলোঁ। তাৰো পাছত ২০১৩ চনত আমি যেতিয়া দ্বিতীয় বিশ্বযুদ্ধৰ কালত কটন কলেজৰ অস্তিত্বৰ বিৰুদ্ধে নামি অহা দুৰ্যোগ আৰু তাৰ পৰা উত্তৰণৰ ইতিহাসক সুৱৰি এটা অনুষ্ঠানৰ আয়োজন কৰিছিলোঁ, ছাৰে তেতিয়া স্মৃতিগ্ৰন্থখনৰ বাবে এটা লিখা লিখি দিছিল।

এইবোৰ অভিজ্ঞতাৰ পৰা দেখিছিলোঁ, ছাৰ এজন অত্যন্ত সহজ সৰল মানুহ, সাধাৰণতে আমাৰ অনুৰোধ কেতিয়াও নাকচ নকৰে। শাৰীৰিক অসমৰ্থন হলে অন্য কথা।

ছাৰৰ লগত কথা পাতি থাকোতা এদিন ছাৰক কৈছিলোঁ, আপুনি দেখোন আমেৰিকাত গৈ থাকিব পাৰে, তাতে চিকিৎসা ইত্যাদিও উচ্চখাপৰ। ছাৰে অলপ মিচিকিয়াই হাঁহি কৈছিল, বিদেশত গৈ থাকিবলৈ হ'লে দেখোন বহু আগতেই গৈ তাৰে স্থায়ী বাসিন্দা হব পাৰিলোহেঁ-তেন, নাই মই ইয়াতেই অসমতেই থাকিম শেষ নিঃশ্বাসলৈকে। আন্তৰ্জাতিক খ্যাতি সম্পন্ন এজন অধ্যাপক, যাৰ লিখা কিতাপ পৃথিবীৰ প্ৰায়বোৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পাঠ্যপুথি, যি গৰাকীয়ে ৯২ বছৰ বয়সতো আন্তৰ্জাতিক জৰ্ণালসমূহত গৱেষণামূলক নিবন্ধ লিখি আছিল, তেখেতৰ নিজৰ দেশৰ প্ৰতি, মাতৃভূমিৰ প্ৰতি কি গভীৰ অনুৰাগ, ভাবিলে বিস্মিত হব লগা হয়।

ছাৰ যে কিমান সৰল জীৱনযাপন অভ্যস্ত আছিল, যিয়েই ছাৰক ছাৰৰ ঘৰলৈ গৈ লগ পাইছে তেৱেঁই অনুভব কৰিছে নিশ্চয়। মই এইখিনিতে এটা সৰু ঘটনাৰ কথা উল্লেখ কৰাৰ ইচ্ছাক দমন কৰিব পৰা নাই। আজিৰ পৰা দহ বছৰ মান আগতে মই গাড়ীৰে কিবা এটা কাৰ্য্যোপলক্ষে ডেণ্টাল কলেজলৈ গৈছিলোঁ এজনক লৈ। ব্যক্তিগৰাকীক ভিতৰলৈ পঠিয়াই মই বাহিৰত বৈ আছিলোঁ। এনেতে দেখা পালোঁ ছাৰ আৰু বাইদেউ ডেণ্টাল কলেজৰ পৰা ওলাই আহিছে। মই আগ বাঢ়ি গৈ মাত লগোৱাত ছাৰে মোক এখন অটোৰিস্ক্ৰা মাতি দিবলৈ ক'লে ঘৰলৈ যোৱাৰ বাবে। মই আপত্তি কৰি ক'লোঁ যে মই নিজেই ছাৰক ঘৰত থৈ আহিম। ছাৰ কোনোমতেই মান্তি নহ'ল, অগত্যা ছাৰক ৰাজী কৰালো অস্ততঃপক্ষে ভঙাগড়ৰ জি এছ ৰোডলৈ ছাৰক গাড়ীত লৈ যাম তাৰ পিছত ছাৰক এখন অটোৰিস্ক্ৰা বন্দোবস্ত কৰি দিম।

এয়েই হ'ল ছাৰ আৰু ছাৰৰ অভ্যন্তৰ সৰল জীৱন যাপন।

লেখক কটন কলেজৰ পৰিসংখ্যা বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত অধ্যাপক আৰু মেধিৰ প্ৰাক্তন
ছাত্ৰ।

XX

প্ৰথিতযশা পৰিসংখ্যাবিদ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ সোঁৱৰণত এপাহি শ্ৰদ্ধাৰ্থ্য

—চন্দ্ৰকান্ত চেতিয়া

আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় খ্যাতিসম্পন্ন পৰিসংখ্যাবিদ তথা গণিতজ্ঞ পণ্ডিত জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি এটি উজ্জল নক্ষত্ৰ হিচাপে জিলিকি আছিল। ২০১৭ চনৰ ৩ ফেব্ৰুৱাৰী তাৰিখে আবেলি ৫:৪৫ বজাত এই উজ্জল নক্ষত্ৰস্বৰূপ পণ্ডিতজনাৰ দেহাৱসান ঘটে। এওঁৰ মৃত্যুত অসমী আইৰ বুকু সুদা হৈ পৰে আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত এক অপূৰণীয় ক্ষতি হয়।

১৯২৪ চনৰ ১ জুলাই তাৰিখে কামৰূপ জিলাৰ ৰামদিয়া গাঁৱত জন্ম গ্ৰহন কৰা ক্ষণজন্মা জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি ডিব্ৰুগড় খলিহামাৰীত প্ৰাথমিক আৰু স্কুলীয়া শিক্ষা সুখ্যাতিৰে গ্ৰহন কৰি চল্লিশৰ দশকত কটন মহাবিদ্যালয়ৰ পৰা স্নাতক আৰু কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা শুদ্ধ গণিতত কেবাটাও স্বৰ্ণপদক লাভ কৰি সুখ্যাতিৰে স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী লাভ কৰে। ইয়াৰ পিছতে মাত্ৰ অলপ সময়ৰ কাৰণে কটন মহাবিদ্যালয়ত শিক্ষক হিচাপে যোগদান কৰিলেও সেই সময়ত প্ৰতিষ্ঠিত হোৱা গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়লৈ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগটো খুলিবৰ বাবে তেওঁক লৈ যোৱা হয়। নৱপ্ৰতিষ্ঠিত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উপাচাৰ্য্য পণ্ডিত প্ৰৱৰ কৃষ্ণকান্ত সন্দিকৈয়ে অভিমত প্ৰকাশ কৰিছিল যে থলুৱা, প্ৰজ্ঞা আৰু মেধাৰ সৃষ্টি অবিহনে এখন বিশ্ব মানদন্দৰ বিশ্ববিদ্যালয় স্থাপন সম্ভৱ নহয়। তেওঁৰ এই বাণী মেধিয়ে মৰ্মে মৰ্মে উপলব্ধি কৰে আৰু পঞ্চাছৰ দশকৰ প্ৰাৰম্ভিকতে পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিষয়টো অধ্যয়ন আৰু গৱেষণাৰ বাবে সুদূৰ যুক্তৰাজ্য (UK) লৈ ৰাওনা হয় আৰু তেওঁ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত সুখ্যাতিৰে স্নাতকোত্তৰ লাভ কৰে। এই সময়তে তেওঁ যুগুত কৰা গৱেষণা ফলবিলাক এখন গৱেষণা জাৰ্ণেলত প্ৰকাশ কৰে আৰু তেতিয়াই তেওঁ বিশ্ব পণ্ডিতসমাজৰ দৃষ্টি আকৰ্ষণ কৰে। ইয়াৰ পৰা তেওঁ ফ্ৰান্সৰ পেৰিছ বিশ্ববিদ্যালয়ত ভৰ্তি হয় আৰু ইয়াৰ পৰা প্ৰথমে ফৰাছী ভাষাত

ডিগ্ৰী আৰু সসন্মান মন্তব্য লৈ ডক্টৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰে। বিদেশৰ পৰা আহি তেওঁ পোনে পোনে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগত কৰ্মজীৱন আৰম্ভ কৰে।

তেওঁৰ সুদীৰ্ঘ জীৱনীৰ পৰা দেখা যায় যে তেওঁ কেৱল গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় আৰু অসমী আইৰ মুখ উজলাবৰ বাবে আজীৱন ব্ৰতী হয়। সময়ৰ অগ্ৰগতিত দেখা যায় যে তেওঁ দেশ বিদেশত ভালেমান লোভনীয় উচ্চ পদবী লাভ কৰিছিল যদিও কেৱল দেশমাতৃৰ সেৱা তথা অধ্যয়ন, গৱেষণা বৰ্তাই ৰাখিবৰ বাবেই সেইবোৰ গ্ৰহণ নকৰিলে। তেওঁ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত গৱেষণাত চৰম বুৎপত্তি লাভ কৰি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ক বিশ্বমানৰ বিশ্ববিদ্যালয়লৈ উন্নিত কৰিছিল। ডিব্ৰুগড় আৰু তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয় দুখনো তেনে পৰ্যায়লৈ নিবলৈ তেওঁ উদ্যোগ লৈছিল।

পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত বহুত আধুনিক আৰু নতুন বিষয় খোলাৰ উপৰিও জনসংখ্যা অধ্যয়ন কেন্দ্ৰ, Institute of Advanced Study of Science and Technology প্ৰতিষ্ঠান আদি গঢ় দি ইবিলাকৰ সম্বলক পদত অধিষ্ঠিত হয়। অসমীয়া বিজ্ঞানী ড॰ হিৰেণ্য চন্দ্ৰ ভূঞাৰ লগ হৈ তেওঁ অসমৰ শিক্ষা জগতৰ জাউতিযুগীয়া প্ৰতিষ্ঠান অসম বিজ্ঞান সমিতি প্ৰতিষ্ঠা কৰাৰ লগতে অসমৰ আগশাৰীৰ মহাবিদ্যালয়সমূহত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগ খুলিবৰ বাবে উদ্যোগ লয়। পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিষয়টোত গভীৰ জ্ঞান আৰু বুৎপত্তি থকাৰ বাবে তেওঁ এজন বিশিষ্ট লেখক আৰু বক্তা হিচাপে বিশ্ববিশ্ৰুত পণ্ডিত হিচাপে পৰিচয় পাইছিল।

তেওঁ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ সম্ভাৱিতা তত্ত্ব আৰু Stochastic Processes ৰ অতি জটিল আৰু কঠিন সূত্ৰ, প্ৰমেয় আদি অতি সহজ সৰল আৰু সুন্দৰ ভাষাৰে প্ৰকাশ কৰাৰ বাবেই বিশ্বৰ উন্নত তথা শ্ৰেষ্ঠ বিশ্ববিদ্যালয়, কাৰিকৰী শিক্ষানুষ্ঠান গৱেষণা কেন্দ্ৰ আদিত তেওঁ লিখা গ্ৰন্থকেইখন অতি সমাদৃত আৰু জনপ্ৰিয় হৈ পৰে। সেই একে কাৰণতে, তেওঁৰ বক্তৃতাবোৰ ছাত্ৰ, গৱেষক আৰু শিক্ষকৰ মাজত অতি আকৰ্ষণীয় আৰু জনপ্ৰিয় হৈ পৰিছিল। সেইবোৰ অনুষ্ঠানত নিমন্ত্ৰিত বক্তৃতাৰ বাবে জোৰ দাবী উঠা দেখা গৈছিল। এনে হোৱাৰ মূলতে আছিল তেওঁৰ ইংৰাজী ভাষাত থকা বিস্তৃত দখল আৰু অধ্যয়ন। ড॰ মেধিয়ে নিজে কোৱা কথা যে তেওঁৰ দেউতাকে তেওঁক হেনো ইংৰাজীত শিক্ষা দি ভাৰতীয় প্ৰশাসনীয় সেৱাত নিয়োজিত হোৱা বিচাৰিছিল। এই চিন্তাই মেধিৰ শিক্ষা জীৱনত ইংৰাজী ভাষাত ৰাপ আৰু দখলৰ বাবেই এনে হোৱা বুলি ক'ব পাৰি।

মেধিৰ কৃতিত্ব আৰু পাৰদৰ্শিতাৰ গুৰিতে আছিল তেওঁৰ পিতৃ-মাতৃ। বিশেষকৈ মেধিৰ মাতৃ কাদম্বৰী মেধি এগৰাকী লখিমী তথা সৰল নাৰী হিচাপে আমি দেখা পাওঁ। তেওঁ নটা ল'ৰা-ছোৱালী জন্ম দি লালন পালন কৰি আটাইকেইটাকে উচ্চশিক্ষিত কৰি সুনাগৰিক হিচাপে গঢ়ি তোলে। তেওঁক মই আইতা বুলি মাতিছিলো। অৱশ্যে নিজ মাতৃক আইতা বুলি কোৱাৰ

আহোমৰ নিয়ম। এইদৰে মাতৃস্থানীয় লোকক আমি বৰআইতা, মাজু আইতা, সৰু আইতা আৰু পিতৃ-মাতৃৰ মাকস্থানীয় লোকক বুঢ়ীআইতা বোলা হয়। সামাজিক মতেও, আইতা আছিল এগৰাকী বিদ্যুৎসাহী সাহসী নাৰী। তেওঁ ডিব্ৰুগড় খলিহামাৰী নামঘৰৰ প্ৰতিষ্ঠাতা প্ৰথম আই। এই নামঘৰৰ আইসকলৰ নাম লগোৱাত তেওঁ আছিল অগ্ৰণী আৰু আগৰণুৱা। তেওঁৰ দিনত মহিলা শিক্ষা অভিজাত্য পৰিয়ালত মানা আছিল যদিও তেওঁ অসমীয়া, বঙালী বাতৰিকাকত, আলোচনী কিতাপ নিয়মীয়াকৈ পঢ়িছিল। সেই অনুসৰি বৃদ্ধ কাললৈকে পুত্ৰ-জীসকলৰ যতন লোৱা দেখা গৈছিল।

১৯৮৫ চনত জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ সম্বৰ্দ্ধনা জনোৱা সভাত দেশ-বিদেশৰ পণ্ডিত সকল সমবেত হৈছিল। সেই সভাত কাদম্বৰী আইতাও উপস্থিত আছিল। সভাখনত প্ৰৱেশ কৰোতে মোৰ যথেষ্ট পলম হয়। তেনেতে আইতাই মোৰা মোৰাকে সভাঘৰৰ পৰা ওলাই আহি বাহিৰত সুখে আমাৰ ডিব্ৰুগড়ৰ চেতিয়া বোলা ল'ৰাটো আহি পোৱা নাই নেকি। মই থিয়হৈ আইতাক "আহিছে, আহিছে" বুলি কৈ তেওঁক আসনত বহুৱাই দিলোঁগৈ। এনেবোৰ স্মৃতিয়ে এই লিখকক এতিয়াও অভিভূত কৰি তোলে।

জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ মৃত্যুত আমি অন্তৰত বহুত দুখ পাইছোঁ আৰু তেওঁক বহুদিন আমাৰ মাজত পাবলৈ ইচ্ছা কৰিছিলোঁ। কিন্তু নিয়তিৰ নিষ্ঠুৰ পৰিহাস --- আমি তেওঁক হেৰুৱালোঁ। বৰ্তমান আমি এই কীৰ্তিৱন্ত পণ্ডিতজনক আমাৰ মাজত জীয়াই ৰখাৰ অৱকাশ আমাৰ এৰি থৈ গৈছে। শাস্ত্ৰত কৈছে কীৰ্তিযশ্য স্বঃজীৱতি। মেধিক জীয়াই ৰাখিবৰ বাবে তেওঁ আমাক অফুৰন্ত কীৰ্তি এই পৃথিৱীত এৰি থৈ গৈছে। তেওঁৰ এই কীৰ্তিবোৰকেই চৰ্চা কৰিবৰ বাবে তেওঁৰ জন্মদিন ১ জুলাই তাৰিখটো " অসম পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান দিৱস " হিচাপে পালন কৰিবলৈ উদ্যোগ লোৱা হ'ব। আমি ভগৱন্তৰ ওচৰত প্ৰৰ্থনা জনাইছোঁ মেধিৰ বিদেহী আত্মাই সদগতি লাভ কৰে যেন আৰু ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰৰ্থনা কৰোঁ যে মেধিৰ বৈকুণ্ঠগামী আত্মাই যৈতে আছে তৈৰে পৰা ইহসংসাৰত থকা মেধিৰ পৰিয়াল আৰু আমক আশীৰ্বাদ কৰে যাতে আমি যেন আমাৰ লক্ষ্যত কৃতকাৰ্যতা লাভ কৰোঁ।

ওঁম শান্তি, ওঁম শান্তি, ওঁম শান্তি

লেখক ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিভাগৰ অৱসৰপ্ৰাপ্ত অধ্যাপক।

শব্দেয় প্ৰয়াত ড০ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি ছাৰলৈ মোৰ প্ৰণাম: তেওঁৰ স্মৃতিৰ সোঁৱৰণত মোৰ দুআষাৰ

-চৈয়দ নুৰুৰ ৰহমান

গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰাক্তন শিক্ষাবিদ ড০ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি ছাৰৰ বিষয়ে লিখিবলৈ যোৱাটো মোৰ নিছিনা এজন নগণ্য মানুহৰ বাবে এক দুঃসাহস প্ৰচেষ্টা। মেধি ছাৰক গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ অধ্যাপক হিচাপে কাম কৰি থাকোঁতে মই বিশ্ববিদ্যালয়ত ইংৰাজী বিভাগত অধ্যয়ন কৰি থকাৰ সময়তে ছাৰৰ অধীনত দুই বছৰ সহায়ক হিচাপে কাম কৰি আছিলো। সেই সময়ত ছাৰৰ পৰা যি পৰামৰ্শ আৰু মৰম পাইছিলো এই লিখনিৰ দ্বাৰা ছাৰৰ গুণাৱলী বৰ্ণনা কৰি শেষ কৰিব নোৱাৰি। ছাৰ আছিল দেৱতুল্য ব্যক্তি। যি ছাৰৰ সান্নিধ্যত অহা নাই সেই কথা এই লিখনিৰে বুজাব নোৱাৰিম।

আজি মই যিটো পদত অধিষ্ঠিত হ'লো তাৰ বাবে ছাৰৰ অনবদ্য সহায় সহযোগিতা অন্যতম। বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষাৰ পৰা ন্যায় বিভাগৰ পদবী পোৱালৈকে তেওঁ মোক যি অনুপ্ৰাণিত কৰিলে সেয়া উল্লেখ নকৰিলে এই লিখা আধৰুৱা হৈ ৰ'ব।

ছাৰৰ মৃত্যু খবৰ পাই চাৰি ফেব্ৰুৱাৰী শনিবাৰ, ২০১৭ চন ছাৰৰ বাসভৱনলৈ গৈ শোকত ম্ৰিয়মান হৈ তেখেতক সেৱা কৰি মই চকুৰ পানী ৰখাব নোৱাৰিলো। ছাৰ আছিল অতি অমায়িক। তেওঁৰ সৈতে ওতঃপ্ৰোতভাৱে জড়িত থকা দুবছৰ সময়ত কোনো দিনে ছাৰে কাকো খং কৰা নেদেখিলো। যিজন ব্যক্তিয়ে ছাৰৰ ওচৰলৈ কিবা সমস্যা লৈ আহিছিল সেইজন মানুহে কোনো দিনে হতাশ মনেৰে ঘূৰি যাব লগা হোৱা নাছিল। তেওঁ এজন নীৰৱ সাধক আছিল নীৰৱে অসমৰ শিক্ষা জগতলৈ অপূৰ্ব বৰঙনি যোগাই অসমৰ শিক্ষা জগতক শূণ্য কৰি আঁতৰি গ'ল।

অতি পৰিতাপৰ কথা এজন বিশ্ববৰ্ণ্য পণ্ডিত যাৰ পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ কিতাপ (Stochastic Process John Wiley and Sons, New York, 1982) পাঠ্যপুথি হিচাপে বিশ্বৰ বিভিন্ন বিশ্ববিদ্যালয়ত প্ৰচলিত হৈ আছে সেইজনা ব্যক্তিয়ে কিন্তু চৰকাৰী পেন্সন পোৱা নাছিল। মই গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয় এৰি অহাৰ বহুত পিছত জানিছিলো বিশ্ববিদ্যালয়ৰ শিক্ষকসকলে পেন্সন নাপায়। মাত্ৰ কিছুদিন আগতেহে পেন্সন ব্যৱস্থা কৰা হৈছে। যিসকল মুখা ফুটা শিক্ষকে বিশ্ববিদ্যালয়তে শিক্ষকতা কৰি আহিছে তেওঁলোকে পেঞ্চন নোপোৱাটো অতি দুখৰ বিষয়। এই শ্ৰদ্ধাঞ্জলি বাৰ্তা যোগে ছাৰৰ আত্মাই যাতে চিৰশান্তি লাভ কৰে, সৃষ্টিকৰ্তাৰ ওচৰত কাতৰ প্ৰাৰ্থনা জনালো।

— — —
গুৱাহাটী পাৰিবাৰিক আদালতৰ প্ৰাক্তন প্ৰধান বিচাৰপতি। অসম ন্যায়িক সত্ৰাৰ
প্ৰাক্তন সম্পাদক আৰু সভাপতি।

XX

ড০ জ্যোতি মেধি দাদাৰ লগত মোৰ প্ৰথম পৰিচয়ক

—চফিউৰ ৰহমান শইকীয়া

অসমৰে নহয়, আন্তৰ্জাতিক পৰিসংখ্যা বিষয়ৰ জগতখনত নিজৰ প্ৰতিভা আৰু অৱদানেৰে উজলি উঠা ড০ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ নশ্বৰ দেহত সন্মান প্ৰদৰ্শন কৰি এটি সেৱা জনোৱাৰ পিছত মোৰ মনটো বহুদিন আগৰ ১৯৫৩ চনৰ এটি দিনলৈ উভতি গৈছিল। তেতিয়া মই এজন সৰু ল'ৰা, পঞ্চম শ্ৰেণীৰ ছাত্ৰ। সেইদিনা মই ৰামদিয়াৰ কাজী-পৰিয়ালৰ জেঠাইতৰ ঘৰলৈ গৈছিলো। মোৰ উদ্দেশ্য আছিল ৰামদিয়াত হোৱা ভঠেলী উৎসৱ আৰু তাত আয়োজন কৰা মেলা চোৱা। আমাৰ ঘৰ দামপুৰত যদিও ৰামদিয়ালৈ প্ৰায় চাৰি কিলোমিটাৰ দূৰত্ব। মই আতাৰ লগত পথাৰৰ মাজেৰে খোজ কাঢ়ি গৈছিলো। তেতিয়া আজিৰ দৰে বাট-পথ উল্লত নাছিল, গাড়ী-মটৰৰো প্ৰচলন তেনেকৈ নাছিল। ভঠেলী চোৱাৰ হেঁপাহত এইখিনি পথ খোজ কাঢ়ি যোৱাত বিশেষ একো অসুবিধা হোৱা নাছিল।

ৰামদিয়াৰ জেঠাইতৰ তিনি ভায়েক। তেওঁলোকৰ মাক মোৰ আতাৰ বাইদেউ অৰ্থাৎ আমাৰ আই। আয়ে আমাক যথেষ্ট মৰম কৰে আৰু ভঠেলীৰ সময়ত আমি যাম বুলি তেওঁলোকৰ ঘৰত এটা উৎসৱমুখৰ পৰিৱেশৰ সৃষ্টি হয় আৰু বিভিন্ন ধৰণৰ খোৱা লোৱাৰ আয়োজন হয়। তেওঁলোকৰ ঘৰৰ পৰা ভঠেলী খোলালৈ মাত্ৰ চাৰি মিনিটৰ বাস্তা। জেঠাইতৰ ঘৰত খোৱা-লোৱা শেষ কৰি আমি ভঠেলী খোলালৈ ওলাই আহোঁতে ঘৰৰ সন্মুখত এজন সুন্দৰ, ওখ-পাখ, ধুনীয়া ডেকা মানুহক দেখা পালোঁ। তেওঁ কাটি খোৱা গছৰ কুন্দা এটাত এখন ভৰি থৈ ঠিয় হৈ আছিল। মোক দেখা পাই তেওঁ সুধিলে— ভাইটি, তেখেতসকল অৰ্থাৎ আই জেঠাইত ঘৰত আছেনে? জেঠাইতৰ ডাঙৰজন ফৰেষ্টাৰ চাকৰি কৰিছিল; তেওঁ তেতিয়া ঘৰত নাছিল। মাজুজন অৰ্থাৎ হুমা কাজী আৰু সৰু জেঠা ঘৰতে আছিল। তেওঁলোকে খেতি-বাতি চলোৱা কাম-কাজ চাই ৰামদিয়াৰ ঘৰতে আছিল। ডেকা মানুহজনে ক'লে— বিনন্দী মেধিৰ ল'ৰা জ্যোতি মেধি তেওঁলোকক লগ পাবলৈ আহিছে বুলি তুমি কবা। মই ভিতৰলৈ গৈ হুমা জেঠাক কথাটো ক'লো, তেওঁ দৌৰাদৌৰিকৈ ওলাই আহি মানুহজনক আথে-বেথে

ঘৰৰ ভিতৰলৈ লৈ গ'ল। তেখেতে জেঠা আৰু আইৰ ভৰিত ধৰি সেৱা জনাই তেওঁ ক'লে মোক আশীৰ্বাদ কৰিব, মই ইংলেণ্ডলৈ উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে পঢ়িবলৈ যাবলৈ ওলাইছোঁ, মই যাতে সফল হৈ সু-স্বাস্থ্যৰে উভতি আহিব পাৰো। ৰামদিয়াৰ অতি পুৰণি কাজী-পৰিয়ালৰ লগত মেধি-পৰিয়ালৰ এটা সুন্দৰ সম্বন্ধ বহুদিনৰ পৰা অটুট আছে। যিকোনো শুভ কামত তেওঁলোকৰ আশীষ বিচৰা এটা পৰম্পৰা হৈ পৰিছে। বহু কথা-বতৰা আৰু চাহ জলপানেৰে আপ্যায়িত কৰাৰ পিছত তেখেতে তেওঁলোকক নমস্কাৰ জনাই ওলাই গ'ল। এই সকলোবোৰ প্ৰত্যক্ষ কৰি মই অতি অভিভূত হ'লো আৰু তেখেত কিমান উচ্চ মানৰ মেধাৱী ব্যক্তি তাক অনুভৱ কৰিলো। তেওঁ চৰকাৰী জলপানীৰে লগুনলৈ পঢ়িব যাব, ই এটা সাধাৰণ কথা নহয়। মই নিজকে প্ৰশ্ন কৰিলোঁ আমাৰ ভাগ্যত কেতিয়াবা এনেকুৱা ক্ষণ আহিবনে? উভতি যোৱাৰ সময়ত ময়ো তেওঁক নমস্কাৰ জনালো। তেখেতে মোৰ মূৰত হাতখন থৈ ক'লে— "যাওঁ দেই ভাইটি।" আজি মই অনুভৱ কৰিছোঁ তেওঁ যেন মোকো সেইদিনা মনে মনে কৈ গৈছিল— "মন দি পঢ়িবা, তুমিও বিলাতলৈ যাব পাৰিবা।" তেওঁৰ হাতৰ স্পৰ্শ পাই হয়তো ১৯৬৮ চনত ময়ো উচ্চ শিক্ষাৰ বাবে লগুনলৈ যাবলৈ সক্ষম হৈছিলো। জ্যোতি মেধি দাদাৰ লগত সেয়ে আছিল মোৰ প্ৰথম পৰিচয়। সেই সময়ত তেওঁ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ গণিত বিষয়ত এজন প্ৰবক্তা আছিল।

আমি দামপুৰত থাকোতে আতাৰ পৰা জানিছিলো ৰামদিয়াৰ কালিৰাম মেধিৰ দেউতাকৰ দিনৰে পৰা আমাৰ তেওঁলোকৰ পৰিয়ালৰ মাজত সুন্দৰ সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠিছিল। প্ৰয়াত বিনন্দী মেধি কালিৰাম মেধিৰ জোৱাই আৰু জ্যোতি মেধি তেওঁৰ সুযোগ্য জ্যেষ্ঠ পুত্ৰ। আমি যেতিয়া ধুবুৰীলৈ গ'লো তাত গৈ লগ পালো বিনন্দী মেধি ডাঙৰীয়াক, তেতিয়া তেওঁ ধুবুৰীৰ নেতাই ধুবুৰীৰ ঘাটৰ নদীৰ পাৰৰ ৰাস্তাৰে মৰ্ণি-ৱাক কৰা দৃশ্যটো এতিয়াও মোৰ চকুত ভাহি উঠে। মোৰ দেউতা তেতিয়া ধুবুৰী চৰকাৰী হাইস্কুলৰ শিক্ষক। ৰমা মেধি দাদা মোৰ ওপৰৰ দাদা আবেদুৰৰ লগত একে শ্ৰেণীতে ধুবুৰী চৰকাৰী হাইস্কুলত পঢ়িছিল। ইঞ্জিনিয়াৰিং কলেজত আহি মোৰ ডাঙৰ দাদা মফিজুৰৰ সহপাঠী হ'ল হৰি মেধি দাদা। প্ৰবোধ দাদাৰ লগতো মোৰ ৰটাৰী ক্লাবৰ জৰিয়তে এটা সুন্দৰ সম্বন্ধ গঢ়ি মোৰ প্ৰয়াত পত্নী নিলুফাৰ (পাৰা)ৰ অতি ঘনিষ্ঠ আছিল। এনেকৈ পিছলৈ আমাৰ শইকীয়া পৰিয়াল আৰু মেধি পৰিয়ালৰ মাজত এটা বেলেগ ধৰনৰ আত্মীয়তা গঢ়ি উঠে, আমি যেন সকলোৱে এটা পৰিয়ালৰহে মানুহ।

আজি জ্যোতি দাদাৰ মৃত্যুত আমাৰ পৰিয়ালৰ মৰ্মাহত হৈছে। আমাৰ দৰে অসমৰ সহস্ৰ লোকেও তেওঁক হেৰুৱাৰ বেদনা অনুভৱ কৰিছে। তেখেত সমগ্ৰ হাজো অঞ্চলৰে প্ৰথম ডক্তৰেট হৈ অসমৰ আটায়েকে পৌৰাশ্বিত কৰি তুলিলে। তেওঁৰ মৃত্যুত অসমৰ আকাশৰ পৰা এটা উজ্জল নক্ষত্ৰ খহি পৰিল। মই নিজকে প্ৰশ্ন কৰোঁ— জ্যোতি দাদাৰ দৰে এজন

প্ৰতিভাশালী বিজ্ঞানীয়ে যিখিনি সন্মান পাব লাগিছিল সেইখিনি অসম চৰকাৰা পৰা পালে জানো? অসমৰ বাহিৰত তথা আন্তৰ্জাতিক ক্ষেত্ৰখনত তেখেতৰ প্ৰতিভা বিয়পি পৰাৰ বিপৰীতে অসমৰ বৌদ্ধিক জগতখনত তেওঁৰ প্ৰাপ্য সন্মানৰ প্ৰকৃত মূল্যাংকন নহ'ব বুলি আমাৰ সন্দেহ হয়। তেখেত ৰচনা কৰা কিতাপ আজি পঁথিৰিৰ বিভিন্ন শিক্ষানুষ্ঠানৰ পাঠ্যপুথি, ইয়াতকৈ গৌৰৱৰ কথা কি হ'ব পাৰে। তেখেত যোগ্য ব্যক্তি বুলিয়ে কানাডা, আমেৰিকা আদি দেশৰ শিক্ষানুষ্ঠানত ভিজিটিং প্ৰফেচাৰ হিচাপে আমন্ত্ৰিত হৈছিল। ভাৰতৰ UPSC, University grant commission আদিৰ সদস্য হিচাপেও তেখেত অসমক প্ৰতিনিধিত্ব কৰি অসমলৈ সন্মান কাঢ়িয়াই আনিছিল।

আজিৰন গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত শিক্ষকতা কৰাৰ উপৰিও ভাৰতৰ কেবাখনো আই আই টি আৰু শিক্ষানুষ্ঠানৰ লগতে তেওঁ জড়িত আছিল আৰু অৱশেষত ১৯৮৫ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা তেখেতে অৱসৰ গ্ৰহন কৰে। ১৯৮১ চনত অসম বিজ্ঞান সমিতিৰ সন্মানীয় সভাপতি পদ গ্ৰহন কৰি বিজ্ঞান সমিতিৰ যথেষ্ট উন্নতি সাধন কৰিবলৈ তেওঁ সক্ষম হৈছিল।

বহুমুখী প্ৰতিভাৰ জ্যোতি দাদাৰ মৃত্যুত আমি এজন সুযোগ্য বিজ্ঞানীক হেৰুৱালোঁ সচাঁ, কিন্তু তেওঁ থৈ যোৱা অৱদান বিশ্বৰ শৈক্ষিক জগতখনত চিৰদিন বিৰাজিত হৈ থাকিব আৰু তাৰ মাজতে জ্যোতি দাদা সদায় জ্যোতিস্মান হৈ থাকিব। পুনৰবাৰ মোৰ হিয়াভৰা শ্ৰদ্ধা তেওঁলৈ জ্ঞাপন কৰিলো আৰু বিদেহী আত্মাৰ চিৰশান্তি কামনা কৰিলো।

ৰেল লাইনৰ ককা

—সংগীতা পাচোৱান

ৰেল লাইনৰ ককা
ডাঢ়ি চুলি পকা
সদায় যাওঁতে স্কুললৈ
মাতো ককা ককা।
ককাই হাঁহে, হাত দাঙে
মনটো ভাল লাগে।।
ককা বৰ ডাঙৰ মানুহে
আমাৰ ককাই কয়,
মোৰ দেখোন ভালেই লাগে
অকণো নালাগে ভয়।।
ককা গৈছে নৱগ্ৰহলৈ
আৰুবা ক'লৈ যায়,
মই নাজানো, কোনেও নাজানে
ভগৱানে লৈ যায়।।

সংগীতা পাচোৱান, অসম জাতীয় বিদ্যালয়, পঞ্চম শ্ৰেণী, গান্ধীৰস্তি, গুৱাহাটী-৩

Academic Degrees

- 1944 B. Sc. (Hons). Mathematics, Cotton College (affiliated to Calcutta University), awarded Sudmerson Gold Medal and Rajani Kanta Barat Gold Medal.
- 1947 M. Sc., Pure Mathematics, Calcutta University, secured first position in first class (with record marks), awarded gold medal for obtaining first position, and Devendra Nath Gangopadhyay Gold Medal for obtaining record marks.
- 1954 M.S. (thesis), Statistics, University of Manchester, U.K.
- 1955 Diplome de Langue Francais (mention 'Honorable'), Paris, France
- 1956 D.Sc. in Probability and Statistics, Dissertation title: 'Problemes d'estimation Statistique relatifs a certains processus stationnaires de second ordre', Universite of Paris, France, mention 'Tres Honorable'.

Family Pictures

With five of his siblings

With his mother

With his children and wife

With his mother and one of his grandchildren (Robby)

With his wife, two sons, their wives and children

With a section of his family and Niranjana, his trusted right hand man

At the wedding of his eldest daughter, Shakuntala (Moonmoon)

At the wedding of his youngest son Shubhankar (Bablu)

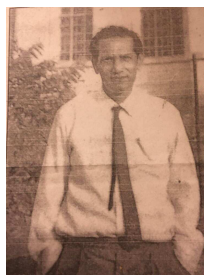
At his eldest granddaughter Gargee's wedding

With his extended family (1)

With his extended family (2)

A young Jyotiprasad Medhi

At the wedding of his eldest son Deepankar (Debu)

At his youngest daughter Alakanandaa (Rumjhum)'s wedding

দেউতা

— শুভঙ্কৰ মেধি (বাবুলু)

সৰুৰে পৰা এতিয়া সিদিনালৈ— এইটো এটা বৰ দীঘল সময়। সৰুতে দেউতাক বেলেগ ধৰণেৰে পাইছিলো আৰু শেষত এই অলপ কিছু বছৰ অলপ বেলেগ ধৰণেৰে পালো।

সৰুতে দেউতাক আমি বৰ ভয় কৰিছিলো। কৰিবই লাগিব কাৰণ, পঢ়া-শুনা বা অন্য কথাত সকলো ঠিকে ঠিকে আছেনে নাই— সেই সকলো কথাত দেউতাই খুব মন দিছিল।

এবাৰ জালুকবাৰীত ঘৰত দেউতা নথকাত কৰবাৰ পৰা ঘূৰি আহি drawing roomত বহি কথা-বতৰা পাতি আছিলো। অলপ পাছত দেউতাক গেটৰ মুখত দেখা পাই চিধাই পঢ়া টেবুললৈ দৌৰ মাৰিলো। দেউতা আহি drawing room পালে আৰু অলপ পাছত মাতিলে— "এই চাবিটো লৈ যা" — আৰু একো নক'লে। মই যে চাইকেলৰ চাবিটো দৌৰা-দৌৰিতে drawing roomতে থৈ আহিলো, ক'বই নোৱাৰিলো। দেউতাই বুজি পোৱা বুলি গম পালো আৰু বৰ লাজ পালো।

দেউতা ইমান পঢ়া-শুনা কৰা মানুহ হিচাবে, ঘৰৰ সকলো কথাতে সমান মন দিছিল। মালিগাৱৰ পৰা বজাৰ আনিবলৈ প্ৰায়ে মোক লগত লৈ গৈছিল।

দেউতাই নিজৰ স্বাস্থ্যৰ যতন আগৰ পৰাই লৈছিল। জালুকবাৰীত থাকোতে ৰাতিপুৱা শৰাইঘাটৰ দলঙলৈ সদায় খোজ কাঢ়িব গৈছিল।

দেইতাৰ এটা বৰ ডাঙৰ গুন আছিল যে দেউতা কোনো কথাতে perturb নহৈছিল। যিকোনো সমস্যা আহিলেও— তাক ভাবি-চিন্তি লাহে-ধীৰে তাৰ এটা সমাধান ওলিয়াইছিল।

আমি বৰ সৌভাগ্যবান যে ২০০২ চনত সৌদি আৰবৰ পৰা ঘূৰি আহি আমি একেলগে গুৱাহাটীত থাকিবলৈ ললোঁ। দেউতাক এই কেই বছৰ বৰ ওচৰৰ পৰা পালো। আগতে ভয় কৰা মানুহজন একেবাৰে বন্ধু হিচাবে লব পৰা হৈ গ'ল। মোক প্ৰথম গুৱাহাটীলৈ ঘূৰি আহি নিজাকৈ কাম আৰম্ভ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত বহুত উৎসাহ দিছিল। ইয়াৰ মাজতে দেউতাৰ দুটা major operation হৈ গৈছিল— এটা ২০০৪ চনত আৰু এটা ২০০৯ চনত। দেউতাই কিন্তু দুয়োবাৰেই বিচনাত থাকিও মোক/আমাক instructions দি থাকিব পাৰিছিল।

দেবুদাই ১৯৯৭ চন মানত এটা কম্পিউটাৰ দেউতাক উপহাৰ দিছিল। (সেই সময়তেই কম্পিউটাৰৰ দাম প্ৰায় ৭৫০০০/- টকা আছিল।) দেউতাৰ বয়স তেতিয়া ৭০ পাৰ হোৱা স্বত্তেও কম্পিউটাৰ শিকিবলৈ আৰম্ভ কৰিলে। সেইটো বৰ ভাল কথা হৈছিল। যাৰ কাৰণে দেউতাই সকলোলৈকে নিজে ই-মেইল কৰিব পৰা হৈ গ'ল। দেউতাক শেষলৈকে কম্পিউটাৰে ব্যস্ত কৰি ৰাখিলে।

দেউতা ঢুকুৱাৰ পিচত দেউতাৰ আৰু বহু গুন মানুহৰ মুখত শুনিছো। খুব ভাল লাগে। বিভিন্ন জনে দেউতাৰ "অমায়িক" স্বভাবটোৰ বিষয়ে প্ৰায়ে উল্লেখ কৰে।

কেইদিনমান আগতে দেউতাৰ এজন একালৰ সহকৰ্মীয়ে কৈ গ'ল— "এক কথাত ক'বলৈ গ'লে, he was a legend."

আন এজনে এখন meetingত ক'লে যে ঢুকুৱাৰ পাচত দেউতাৰ মুখখনত এটা যেন বিশেষ সন্তুষ্টিৰ ভাৱ দেখা গৈছিল। তেওঁ যেন বৰ শান্তিৰে এই পৃথিৱী এৰিব পাৰিছে।

আৰু এজনে ক'লে— "দুটা কথা কব পাৰি তেখেতৰ ক্ষেত্ৰত: নিজৰ বিষয়টোত এনেকুৱা নিমগ্ন মানুহ মই বেছি দেখা নাই, অথচ একে সময়তে সাধাৰণ দৈনন্দিন জীৱনতো তেখেতে সকলোৰে লগত মিলিজুলি ভালকৈ থকা মানুহ আছিল, দুইখন ৱৰ্ল্ড তেখেতৰ চেপাৰেট নাছিল।"

মুঠতে আমি কৰ লাগিব যে আমি অতি ভাগ্যবানযে আমি এনেকুৱা এজন দেউতা পাইছিলো। দেউতা নোহোৱাৰ কথাটোৱে এতিয়াও বৰ বেজাৰ দিয়ে।

—

তেওঁ মেধিৰ কনিষ্ঠ পুত্ৰ।

_____ XX _____

Have a Good Day!

—যশোধৰা মেধি

১৯৮৯ চনত বাবলুৰ লগত বিয়া হৈ আহি শিলপুখুৰীৰ ঘৰত থাকিবলৈ লোৱাৰ পৰাই চৌদি আৰৱত থকা আঢ়ৈ বছৰ বাদ দি যোৱা ২৮ বছৰৰ প্ৰায় গোটেইখিনি সময় দেউতাক

অতি ওচৰৰ পৰা পাই আহিছো। ইমান দীঘলীয়া সময়ৰ সৰু-ডঙৰ বহু কথা মনলৈ আহিছে। তথাপিও দেউতাৰ কিছুমান বিশেষ কথা হয়তো সদায় মনত পৰিব।

খোৱা-বোৱাৰ ক্ষেত্ৰত দেউতা অত্যন্ত সংযমী আছিল। কিন্তু কোনোদিনেই খোৱাবস্তুক লৈ সামান্যতমো আপত্তি কৰা নেদেখিলো। কেতিয়াও নিমখ কম বা বেছি হৈছে বা ডাঠ পাতল হৈছে, আধা সিজা বা বেছি সিজা হৈছে... কোনো ধৰণৰ অসন্তোষ্টি নাছিল। একেবাৰে শেষৰফালে হস্পিতালত থকা সময়তো কষ্ট হ'লেও বা মন ন'গলেও "হব আৰু নাখাও" বুলি কৈছিল বা বুজাইছিল। কিন্তু ভাবিলে আচৰিত লাগে যে খোৱাবস্তু সম্পৰ্কে কোনো ধৰণৰ আপত্তি কৰা মোৰ কেতিয়াও মনত নপৰে।

দেউতাই বেছিভাগ সময় পঢ়া-শুনা আদিত ব্যস্ত আছিল আৰু কথাও কম কৈছিল। স্বাভাৱিকতে পৰিয়ালৰ সকলোৱেই দেউতাক ভয় আৰু সমীহ কৰিছিল। খুব বিশেষ প্ৰয়োজন নাথাকিলে খুড়াকেইজন, পেহী আৰু মাহী কেইগৰাকীক বাদে আন সকলোৱে সৌজন্য সূচক দুই একাষাৰ মাত দিয়াৰ বাদে বিশেষ কথা নাপাতিছিল। কিন্তু সেই দেউতাকে আমাৰ ঋদ্ধিমান (মানিচ)ৰ লগত আবেলি সময়ত চাদৰ ওপৰত ক্ৰিকেট খেলে। মানিচৰ লগৰে সমনীয়া হৈ পৰিছিল। সাত-আঠ বছৰীয়া মানিচ আৰু দেউতাই যেন আবেলিৰ সেই বিশেষ সময়খিনিলৈ বৰ আগ্ৰহেৰে বাট চাইছিল।

দেউতাই মানিচক লগত লৈ প্ৰত্যেকটো স্বাধীনতা দিৱস আৰু গণতন্ত্ৰ দিৱসত ঘৰৰ চাদত সৰু হলেও এখন পতাকা লগাইছিল। এতিয়াৰ পৰা এই কাম বাবলুৱেহে কৰিব লাগিব (মানিচৰ অনুপস্থিতিত)।

দেউতাই সদায় নিজৰ দৰৱ-পাতিখিনিৰ হিচাপ নিজেই ৰাখিছিল আৰু সময়মতে নিজৰ শৰীৰৰ অৱস্থা বুজি পৰিমান কম বা বেছি কৰি দৰৱ খাইছিল। আনকি হস্পিতালত থকা সময়বোৰতো কি দৰৱ কিয় দিছে সুধি পুছি জানি ল'বলৈ পাহৰা নাছিল। ২০০৪ ত চেম্বাইত প্ৰোষ্টেটৰ অপাৰেচন কৰাৰ আগদিনাও বাবলুক কৈছিল— "হস্পিতালৰ বাহিৰলৈ ওলাই বাওঁফালেই এখন দোকান আছে, চকলেট দুটামান আনি দিবি। ক'ৰবাত চুগাৰ কমি গ'লে দৰকাৰ হ'ব পৰে।"

দেউতাৰ ভাললগা কথাটো হ'ল দেউতাই সৰু ল'ৰাৰ দৰে কথা শুনিছিল। হয়তো মই দেউতাৰ পিছৰ বয়সৰ, যোৱা কেইবছৰমানৰ কথা বিশেষকৈ মনত পেলাইছো। তথাপিও দেউতাক যদি কিবা এটা খাব নালাগে বুলি কৈছিলো একান্ত বাধ্যৰ দৰে কথাটো মানি লৈছিল। দেউতাই যোৱা কিছুদিনৰ পৰা বাহিৰলৈ ওলাই যোৱা বন্ধ কৰিছিল যদিও চৌহদৰ ভিতৰতে কেইবাপাকো মাৰি খোজ কাঢ়িছিল। মাজে মাজে গাটো বোধহয় বেয়া হৈছিল; খোজ কঢ়াৰ উৎসাহ কমি যাব খোজা যেন হৈছিল। "দেউতা আজি খোজ নাকাঢ়িলে? দুদিন

খোজ নাকাঢ়িলে মন নোযোৱা হ'ব আৰু লাহে লাহে একেবাৰে নোৱাৰা হ'ব। ঘৰৰ ভিতৰতে কেইপাকমান খোজ কাঢ়িব দেই" — বুলি ক'লত শলাগি থ'লে। আৰু পিছদিনা কলেজৰ পৰা ঘূৰি আহোতেই দৰজা খুলি দিবলৈ বৈ থকা দেউতাই ক'লে— "তুমি কোৱাৰ দৰে ঘৰৰ ভিতৰতে খোজ কাঢ়িছো দেই। বৰ ভাল কথা ক'লা খোজ কাঢ়িহে ভাল লাগিছে, গাটো ভাল যেন লাগিছে।"

পৰীক্ষাৰ ডিউটি থাকিলে বা বাটত বৰকৈ যান-জট হ'লে ঘূৰি আহি ঘৰ পাওঁতে দেৱী হয়। ড্ৰইংৰুমতে দুৱাৰ খুলি বৈ থকা দেউতাই মাত লগায়— "আজি দহ ঘটাবো ওপৰ হ'ল, ট্ৰেফিক জাম নে মিটিং?" মনতে ভাবো, ঘৰত বৈ থকাজনৰ কাৰণে সময় এনেও দীঘলীয়া তাতে বয়স হ'লে মানুহৰ সময়বোৰ বৰ আমনিদায়ক হয় চাগে।

দেউতাই মানিচ ঘৰত থকালৈকে তাৰ লগত আৰু মানিচে পি এইচ ডি কৰিবলৈ ইউ এছ এলৈ যোৱাৰ পাচৰপৰা অকলেই ৰাতিপুৱা বাতৰি কাকত কেইখনত চকু ফুৰাইছিল আৰু দিনটোৰ ভিতৰত বা গধূলিলৈ বিভিন্ন বিষয়ৰ আলোচনা, প্ৰবন্ধটো কাটি ৰাখি থৈছিল। যোৱা কিছুদিনত টি ভিত আৰ্ণৱ গোস্বামীৰ অনুষ্ঠানটো নোহোৱা হোৱা বাবেও বেয়া পাইছিল।

লিখিবলৈ লৈ বহু কথাই মনলৈ আহিছে। তথাপিও চমুকৈ কিছু কথাহে সামৰিব পাৰিছো। দেউতাই খাৰ, মাহৰ দাইল, মাছৰ বিলাহী টেঙা আদি খাই বৰ ভাল পাইছিল আৰু মুখ ফুটাই প্ৰকাশো কৰিছিল, "বঢ়িয়া হৈছে।" যোৱাটো মাঘ বিহুত দেউতাই বৰ আগ্ৰহেৰে ডাঙৰ চিতল মাছ এটা ৰাখিছিল। ভোজৰ দিনা সন্ধিয়া মাছৰ ভাজি বৰ তৃপ্তি কৰি খালে। কিন্তু বিহুৰ পিছদিনা বিলাহী দি কৰা টেঙাজোল অলপহে খাব পাৰিলে— ইতিমধ্যেই গা হয়তো ভিতৰে ভিতৰে বেয়া হৈ আহিছিল।

২০১৬ চনৰ চেপ্তেম্বৰ মাহৰ দেউতাৰ হঠাতে গা বেয়া হৈছিল। বেয়া লগা সময়ত হস্পিতাললৈ নিয়ালৈকে এটাই আপত্তি কৰি আছিল— "তোমালোকক (মোক আৰু বাবলুক) বহুত সময় দেখা নাই, মাত শুনা নাই..." কেতিয়াও অভিজ্ঞতা নোহোৱা hypoglycemia (চুগাৰ কমি যোৱা) হোৱা বাবেই অসুস্থ হৈ পৰিছিল। যি কি নহওক, মনতে বেয়া লাগিছিল— বয়স হৈ আহিছে, মনতে বা কি ভাবি থাকে। গতিকেই সেই ঘটনাৰ পাচৰ পৰাই কলেজলৈ যাওঁতে 'মা যাওঁ' বুলি চিঞৰ মাৰি যোৱাৰ লগতে দেউতাকো দৌৰাদৌৰিকৈ যাওঁতে মাত দি যোৱা কৰিলো। ৰাতিপুৱা সেইসময়ত অত্যন্ত খৰখেদা কোনোমতে দেখাটো দি 'দেউতা বাই' বুলি কৈ হাঁহি এটা মাৰি দৌৰ মাৰো। দেউতাও যেন বৈছে থাকে। "যোৱা, যোৱা Have a good day....!" বুলি চিঞৰি কৈ পঠায়। খুব ভাল লাগে! দিনটোৰ কাৰণে সাহস পাওঁ— blessings দিবলৈকে মা-দেউতাবোৰ ভালে থাকক! কিন্তু এতিয়া এই মাতষাৰলৈ বৰকৈ মনত পৰিব। মায়ে সকলোৰে বাবে এতিয়ও চাকি দিব; কিন্তু দেউতাৰ Have

a good day বৰকৈ মনত পৰিব। এতিয়াৰপৰা এই মাতৃষাৰ নিজৰ মনতে আওঁৰাই দিনটোৰ কামলৈ ওলাব লাগিব...।

দেউতা যতেই নাথাকক আমাৰ ভাল দেখিলে ভাল পাব আৰু আমাৰ সকলোকে আশীৰ্বাদ কৰি সুবুদ্ধি দি পথনিৰ্দেশনা দি থাকিব বুলি বিশ্বাস ৰাখিছোঁ। ঈশ্বৰৰ ওচৰত দেউতাৰ আত্মাৰ সদগতি প্ৰাৰ্থনা কৰিছোঁ।

—

লিখিকা হ'ল সৰু বোৱাৰী।

XX

দাদালৈ শ্ৰদ্ধাৰে

—ৰঞ্জিতা (ৰাণু) মেধি

ৰূপকোঁৱৰ জ্যোতি প্ৰসাদ আগৰৱালাই তেখেতৰ স্বকীয় জ্যোতিৰ আভাৰে সাহিত্য, ক'লা, সংগীত আৰু কথাছবিৰে অসমক গোটেই ভাৰতবৰ্ষতে পোহৰাই থৈ গ'ল। সেইদৰে আন এগৰাকী নমস্য ব্যক্তি ড° জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিয়েও তেখেতৰ মেধা শক্তি আৰু পাণ্ডিত্যৰ দ্বাৰা গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত এখন সুকীয়া আসন দখল কৰি দেশত তথা পৃথিৱীতে অসমৰ নাম জ্বলাই থৈ গ'ল।

ড° জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধি আৰু ঐকাদম্বৰী মেধিৰ নটা সন্তানৰ ভিতৰত সৰ্ব জ্যেষ্ঠ আছিল বাবে আমাৰ সকলোৰে দাদা আছিল। তেখেতৰ লগত মোৰ সান্নিধ্য ঘটা সুবিধা বৈবাহিক সূত্ৰৰেহে হৈছিল। তেখেতৰ ভ্ৰাতৃ বিষ্ণু প্ৰসাদ মেধিৰ লগত বিবাহৰ পিছত মই সম্বন্ধত মই দাদাৰ ভাইবোৱাৰী হ'লো। আমাৰ বিয়াখনো গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ জালুকবাৰীত অৱস্থিত দাদাৰ ৬০ নম্বৰ কোৱাৰ্টাৰত হৈছিল। সেইমতে নতুন কইনা হিচাবে প্ৰথমে দাদাদৰ ঘৰতে পদাৰ্পণ কৰোঁ। তেতিয়া ঘৰখনত দাদা, মীৰা বাইদেউৰ লগত তিনিটা ল'ৰা ছোৱালী— দেবু, মুনু-বাবলু আৰু ননন্দ ভণ্টি আছিল। সিহঁতে খুঁড়াক পেহীয়েকক বৰ ভাল পাইছিল। বিয়াৰ প্ৰাৰম্ভিক মাসলিক কামখিনি হৈ যোৱাৰ পিছত মা-দেউতাৰ লগত আমি ডিব্ৰুগড়লৈ গুছি আহিলোঁ।

দাদা ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়ৰ কামত মাজে মাজে ডিব্ৰুগড়লৈ আহি থাকে। তেতিয়াহে দাদাক ভালকৈ লগ পাইছিলোঁ। মোক কথাৰ মাজতে দাদাই দুটা খুব মূল্যবান উপদেশ

দিছিল। প্ৰথমটো আছিল— ল'ৰা-ছোৱালীৰ হাতত কেতিয়াও টকা-পইচা নিদিবা। লাগিলে সিহঁতে বিচৰা বস্তুটো নিজে কিনি দিবা। দ্বিতীয়টো আছিল— সদিয় ভালদৰে ভাবি-চিন্তিহে সিহঁতক কিবা এটা দিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিবা, নিজৰ কথাটো সদায় ৰাখিব লাগে। সেই কথা কেইটা মই আজিও নাতি-নাতিনীৰ ক্ষেত্ৰত মানি আছোঁ।

বিয়াৰ পিছত আমাৰ দুটা ল'ৰা-ছোৱালী— মাইনা, পিকলু হ'ল। সৰুৰে পৰা পিকলু অলপ জেদী আছিল। তেতিয়া মই এই কথাটোত ইমানকৈ মন দিয়া নাছিলোঁ। স্বামী চাকৰিৰ সূত্ৰত দূৰত আছিল। গতিকে সি মুঠতে মোৰ পৰা যিমান মনযোগ বিচাৰিছিল— মই হয়তো (ল'ৰা-ছোৱালী, কলেজ, ঘৰ, সব মিলি) তাক সিমান মনযোগ দিব পৰা নাছিলোঁ। সি কিন্তু মোৰ পাৰই যেনেকৈ হ'লেও সেইখিনি মনযোগ আদায় কৰি লৈছিল। দাদাই মোক কৈছিল— 'চিন্তা নকৰিবা, সি ভালেই হ'ব। 'জেদ' বস্তুটো ভালেই। কেবল জানিব লাগিব— কোনটো? কেনেকুৱা বিধৰ? এই জেদে আগলৈ তাক ভাল কাম কৰি আঙুৱাই যোৱাত সহায় কৰিব। কেতিয়াবা দাদাৰ সেই উপদেশবোৰ খুব মনত পৰে।

দাদাৰ ঘৰখনত পৰিয়ালটোৰ— মা, দেউতা, ভাই-ভনী প্ৰত্যেকৰে প্ৰতি মৰম-চেনেহ, ভক্তি দেখি মই প্ৰথমেৰে অভিভূত হৈছিলোঁ। মা (শাহু)ৰ দাদাৰ প্ৰতি থকা বিশ্বাস মৰম আৰু আকৰ্ষণ আছিল। এবাৰ এটা সৰু কথাই এই বিষয়ে বিশেষভাবে মোক আকৃষ্ট কৰিছিল। ডিব্ৰুগড়ত প্ৰত্যেক বছৰে 'সৰস্বতী পূজাৰ দিনা মাই মোক লগত লৈ গ্ৰেহেম বজাৰ প্ৰাইমাৰী স্কুললৈ গৈ পূজাত সেৱা এটা কৰি আহে। ওচৰতে আন আন পূজা মণ্ডপ বোৰ থাকিলেও মাই কিয় সেই স্কুললৈ ইমান ভক্তিভাবে যায়? মাই স্বভাৱতেই খুব কম কথা কয়। মোৰ স্বামীয়েও এই গুণটি মাৰ পৰাই পাইছিল। পিছত এদিন মই কৌতুহল ৰাখিব নোৱাৰি মাক কাৰণটো শুধিলোঁ। মাই ক'লে সেই স্কুলখনৰ পৰা বাপুৱে (দাদাই) বৃত্তি পৰীক্ষা দি সুখ্যাতিৰে পাছ কৰিছিল। মাৰ ছাগে স্কুলখনলৈ গ'লে মনতে ভগৱানৰ প্ৰতি কৃতজ্ঞতাৰ লগতে দাদাৰ মুখখন মনতে ভাঁহি আহে। অৱশ্যে মোৰ মনৰ ভাবো হ'ব পাৰে।

দাদাই সময় পাৰ হোৱাৰ লগে লগে ল'ৰা-ছোৱালীবোৰৰ পঢ়া-শুনাৰ কথাবোৰ সুধিবলৈ কেতিয়াও নাপাহৰে। মাইনা আৰু জোৱায়ে দুটা ল'ৰা-ছোৱালী লৈ আমেৰিকাত থাকে। সিহঁত আহিলে আমি সদায় দাদাৰ ওচৰলৈ লৈ যাওঁ। দুবছৰ আগতে নাতিনীজনী (প্ৰিয়ম) বাৰ্ণক্লেইত পঢ়িবলৈ যোৱা শুনি দাদাই আনন্দ পাইছিল। পিছতো আমি ফুৰিবলৈ গ'লে তাই নাথাকিলেও তাইৰ কথা, কলেজৰ কথা সোধে। মুঠতে ল'ৰা-ছোৱালী পঢ়া-শুনাত ভাল হ'বলৈ খুব উৎসাহ দিছিল। অৱশ্যে দাদাৰ ল'ৰা-ছোৱালী, নাতি-নাতিনী সবেই খুব ভাল হৈছে। ইয়াৰ বাবে মীৰা বাইদেউৰো যথেষ্ট অৱদান আছে। দাদাৰ সান্নিধ্যৰ কথাবোৰ লিখিবলৈ যাওঁতে হাত চলোৱাতকৈ চকু কেইটাহে বাছি চলচলীয়া হৈ যায়। গতিকে ইমানতে সামৰিলোঁ।

শিক্ষা আৰু জ্ঞানৰ এটা সুন্দৰ সমন্বয়

—হীৰাকণি মেধি

ঘৰখনৰ এজন ব্যক্তিয়েই কেতিয়াবা ঘৰখনৰ গতে গোটেই পৰিয়ালটোৰ নাম উজ্বলাই তোলে। আমাৰ অতি শ্ৰদ্ধাৰ ডাঙৰদাদা আছিল তেনে ব্যক্তি। শৈক্ষিক দিশৰ তুঙ্গ আৰোহণ কৰা ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্বক প্ৰকাশ কৰিব পাৰে কেৱল তেওঁৰ সমপৰ্যায়ৰ ব্যক্তিয়েহে। আমি কেৱল ৰোমন্থন কৰিব পাৰো জীৱনৰ কিছুমান টুকুৰা টুকুৰ ছবি, কেবল অনুভৱ কৰিব পাৰো কিছুমান অনুভূতি আৰু কেৱল উপলব্ধি কৰিব পাৰো— কল্পবৃক্ষৰ ফলস্বৰূপে শিক্ষাজগতলৈ দি যোৱা দাদাৰ অবদানক। যি ফল সদায়ে শিক্ষাৰ জগতত জাতিষ্কাৰ হৈ থাকিব।

১৯৭৪ৰ কথা। মই তেতিয়া দাদাৰ ডিপাৰ্টমেন্টৰ ছাত্ৰী আছিলো। মেধাবী ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভালকৈ বুজাব পৰাটো নিশ্চয় একো ডাঙৰ কথা নহয়, কিন্তু মোৰ নিচিনা অপৈণত ছাত্ৰীক পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানৰ মূল আধাৰ স্বৰূপ অধ্যায়বোৰ ইমান সহজকৈ বুজাব পৰাটো সচাকৈ ডাঙৰ কথা। তেতিয়াৰ পৰাই মোৰ 'চাৰ'লৈ আছিল অসীম শ্ৰদ্ধা। পিচত যেনিবা বৈবাহিক সম্পৰ্কেৰে চাৰক 'দাদা' হিচাপে পালো। জীৱনৰ বাকী সময় দাদাৰ চিন্তাধাৰা আৰু ভাৱধাৰাৰে পৰিপুষ্ট হোৱা কৰ্মৰাশীল দেখি মই প্ৰায়ে উপলব্ধি কৰিছিলোঁ— দাদাৰ উদাৰতা, কৰ্তব্যনিষ্ঠা আৰু ন্যায়পৰায়ণতা। এই সকলো গুণ ডিব্ৰুগড়ৰ দেউতা আৰু মাৰ গাতো দেখিছিলো। জীৱনৰ প্ৰতিটো স্তৰতে শিক্ষাক যিদৰে ওপৰত স্থান দিছিল, সেইদৰে জ্ঞান অৰ্থাৎ নীতিজ্ঞানৰো মূল্যায়ন কৰিছিল বহুত ওপৰত। খোৱা আৰু শোৱাৰ সময়ৰ বাহিৰে বেছিখিনি সময় দাদাই যদিও নিজৰ পঢ়া-শুনা আৰু গৱেষণাৰ বিষয় বস্তুতে ব্যস্ত হৈ আছিল, প্ৰাতঃস্নানৰ পিচত কিন্তু সদায়ে এটা নিৰ্দিষ্ট সময় দাদাই শ্ৰীশ্ৰীমদনভাগৱদ্ গীতা শাস্ত্ৰৰ আশ্ৰয় লৈছিল। গীতাৰ এই উপদেশ বাণী সদায় কীৰ্তন (পাঠ) কৰা বাবেই ছাগৈ দাদাৰ জীৱনত দেখিছিলো শিক্ষা আৰু জ্ঞানৰ এটা সুন্দৰ সমন্বয়।

কৰ্মত বিশ্বাস যাৰহিয়াত থাকোন্তো হৰি
অতিশয় দূৰ হোন্ত তাৰ

দূৰতো বিদূৰ হোন্ত তাৰ
অহঙ্কাৰ থাকোন্তোও সাক্ষাতে কৃষ্ণক পাৰে
শ্ৰৱণ কীৰ্ত্তন ধৰ্ম যাৰ।। ৫ (নামঘোষা)

দাদাৰ এই সকলো সফলতাৰ আৰত মোৰ ডাঙৰ জাঁ শ্ৰীযুতা প্ৰীতি মেধি (মীৰা বাইদেউ)ৰ অৱদান মই কিন্তু বাৰুকৈ অনুভৱ কৰো। নিজৰ সকলো ইচ্ছা ত্যাগ কৰি অতি কৰ্তব্যনিষ্ঠাৰে মীৰা বাইদেউৱে চাৰিওটা সন্তানকে সুযোগ্য/সুযোগ্যা কৰি ডাঙৰ কৰাৰ উপৰিও গোটেই মেধি পৰিয়াল টোকেই একতাৰ ৰঙেৰে বোলোৱা মৰমৰ ৰচীৰে বান্ধি ৰাখিছে। দাদাৰ সুযোগ্য পুত্ৰ দীপাক্ষৰ আৰু শুভক্ষৰ আৰু সুযোগ্যা পুত্ৰী শকুন্তলা আৰু অলকানন্দাইও দাদাৰ আৰ্হিতে শিক্ষাৰ লগত জ্ঞানৰ সমন্বয় ৰাখিব পাৰিছে।

আজি বিজ্ঞানৰ জগতত এটা সুৰুয অন্ত গ'ল কিন্তু সেই সুৰুযৰে ৰশ্মিৰ আলম লৈ হয়তো আগলৈ বহুতো সূৰ্য্য বিজ্ঞানৰ জগতত উদয় হ'ব। দাদা আমাৰ স্মৃতিত সদায়ে উজ্জ্বল শিখাহৈ জ্বলি থাকিব।

'ওম শান্তি'।

—
লিখিকা হ'ল ভাই বোৱাৰী।

XX

ড০ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ প্ৰতি থকা মোৰ অনুভৱ

—ৰমা প্ৰসাদ মেধি

দাদা। আমাৰ পৰিয়ালৰ সকলো দাদা ড০ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধিৰ আকস্মিক আৰু অকাল মৃত্যুত আমাৰ পৰিয়ালৰ সকলো মৰ্মাহত হলো। ভগৱানৰ ইচ্ছাত তেখেতৰ মৃত্যুৰ মূহূৰ্ত্তত আমি আটাই কেইজন ভাই-ভনী একেলগে আছিলো। মই দাদাৰ হাতৰ নাড়ীৰ গতি বেগ চাই থাকোতেই লিফটোৰে তেখেতক আই. চি. ইউ লৈ স্থানান্তৰ কৰি থকা অৱস্থাতে তেখেতে এই জীৱনৰ পৰা মোৰ হাতৰ পৰাই নাইকীয়া হৈ গ'ল- যেনে লাহে ধীৰে তেখেত মোৰ হাতৰ পৰাই শান্তিৰে পিছলি গলগৈ— মই তেখেতক ধৰি ৰাখিব নোৱাৰিলো।

এই বাৰ চিকিৎসালয়ত ভৰ্তি হোৱাতকৈ তেখেতে আগতেও কেইবা বাৰো জটিল ৰোগত আক্ৰান্ত হৈও পুনৰ ঘৰলৈ সু-স্বাস্থ্যৰে উভতি আহিছিল। শেষ ৰোগ কিন্তু ইমান জটিল যেন

ভৰা নাছিলো— এই মৃত্যুৱেই কিন্তু বৰ শান্তিপূৰ্ণ ভাৱে তেখেতক আমাৰ মাজৰ পৰা কাঢ়ি লৈ গ'ল— কোনোৱাই যেন কৈছে— তেখেতক যাব দিয়া— সময় হৈছে।

দাদা অতি মৰমিয়াল, সকলো বাই-ভনীৰ হোৱাতো কামনা আৰু চেষ্টা কৰিয়েই জীৱনটো পাৰ কৰিলে।

মই নিজেই চিকিৎসক হৈ বহু ডায়েবেটিছ ৰোগীক চালো, বৰ্তমানেও চাই আছো, কিন্তু ইমান দীৰ্ঘদিনীয়া ডায়েবেটিছ থকা স্বত্তেও তেখেতৰ এই ৰোগৰ পৰা হোৱা জটিলতা মই দেখা নাছিলো। নিয়ম মানি শৃংখলাবদ্ধভাৱে জীৱনটো পাৰ কিদৰে কৰিলে তাকে ভাৱি মই আচৰিত হওঁ। কোনোদিনেই খোৱা-বোৱাত সামান্যতম অৱহেলা কৰা দেখা নাছিলো। মই ভাৱো ডায়েবেটিছ ৰোগ ধৰা পৰাৰ পৰা যোৱা ৫০ বছৰত তেখেতে কোনো মিঠা বস্তু খোৱা নাছিল।

মোৰ পিতৃ সদৃশ দাদাৰ ডায়েবেটিছ ৰোগৰ জ্ঞান যথেষ্ট আছিল। আগতে তেখেতে বন্ধুবৰ স্বৰ্গীয় ডা॰ মথুৰানাথ ভট্টাচাৰ্য্যৰ পৰা ডায়েবেটিছ ৰোগৰ চিকিৎসা লৈছিল আৰু এই বিষয়ৰ অজস্ৰ কিতাপ পঢ়ি ডায়েবেটিছ ৰোগ সম্পৰ্কে সকলো কথা খৰচি মাৰি জানিছিল। তেখেতৰ লগত মোৰ কৰিবলগীয়া যথেষ্ট কাম থাকি গ'ল।

বহুত মৰম ভালপোৱা আৰু আমাৰ পথ প্ৰদৰ্শক হিচাবে জীয়াই কথকা দিনকেইটাত তেখেতৰ পৰা যি পালো সেয়ে আমাৰ প্ৰতি থকা আশীৰ্বাদ হিচাপে লৈ আমিও গতি কৰি থাকি দাদাৰ আদৰ্শ জীয়াই ৰাখিব লাগিব।

ভগৱানে তেখেতৰ আত্মাক শান্তি দিয়ক।

—
লেখক হ'ল কনিষ্ঠ ভায়েক।

XX

যিজনক পাহৰিব নোৱাৰিম

—বিনয় কুমাৰ দাস (বেণু)

নিজৰ ঘৰতেই হওঁক বা অইন আপোনজনেই হওঁক নতুৱা প্ৰিয় বন্ধু-বান্ধৱেই হওঁক, পৃথিৱীৰ পৰা আঁতৰি যোৱাৰ পিছত মানসপটৰ পৰা ক্ৰমশঃ ধুঁৱলি-কুঁৱলী হৈ এসময়ত নোহোৱা হৈ যায়। তাৰ মাজতেই দুই-এগৰাকী মনৰ দাপোণত প্ৰায়েই ধৰা দিয়েহি। তেনে

এগৰাকী মোৰ মনত সাঁচ গোৱা বিস্ময় পুৰুষ হ'ল ভাগৱতী দাদা। যদিও তেখেত মোৰ জেঠীৰ ডাঙৰ ল'ৰা, তেখেতক মই প্ৰথমবাৰৰ বাবে দেখিছিলো ১৯৫৬ চনত, যেতিয়া মই ইঞ্জিনিয়াৰিং কলেজৰ হোষ্টেলত ভৰ্তি হৈছিলো আৰু গুৱাহাটীত প্লেগ হৈছিল।

অতি শ্ৰদ্ধা কৰিবলগীয়া মানুহ বিলাকৰ মাজতো সকলোৰে সকলো গুণ একেলগে নাথাকে। কোনোবা হয়তো মহাজ্ঞানী পণ্ডিত, কোনোবা অত্যন্ত মৰমীয়াল, কোনোবা নিৰলস নিৰ্জু, কোনোবা পৰোপকাৰী, কোনোবাজন পাৰ্থিৱ আকাজ্ঞা ৰহিত নিৰাসক্ত, কোনোবাজন গৰ্ব-দম্ভ নোহোৱা মাটিৰ মানুহ আৰু কোনোবাজনে চিন্তা কৰে কাৰ কি ভাল কৰিব পাৰি। এই সকলোবোৰ সজ গুণৰ অধিকাৰী ব্যক্তি জীৱনত মই এজনেই দেখিছোঁ, সেইজন হ'ল ভাগৱতী দাদা। তেওঁক বেয়া পাব পৰা ব্যক্তি বা কিবা কাৰণ থাকিব পাৰে বুলি মই ভাবিব নোৱাৰোঁ।

নিতৌ দাদাৰ ঘৰৰ আগেদি পুৱা আঠ বজাৰ সময়ত মই যাওঁ। প্ৰায় প্ৰতিদিনেই দাদাক দেখা পাওঁ আৰু মাত দিওঁ। এতিয়াও মই সেই ফালেৰেই পাৰ হ'ম। দাদাৰ অবয়ব মোৰ সন্মুখত জিলিকি উঠিব কিন্তু মাত দিব নোৱৰিম।

মোক দাদাই কিয় ইমান ভাল পাইছিল নাজানিলো।

—

লেখক মাহীয়েকৰ পুত্ৰ।

XX

এক মহান ব্যক্তিৰ ব্যক্তিত্ব আৰু অনবদ্য আৰু অনবদ্য অভিজ্ঞতাৰ বৰ্ণিল যাত্ৰাৰ সামৰণি পৰিল

(ড॰ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধিৰ (ভগৱতী দা) আদ্যশ্ৰাদ্ধত অশ্ৰু অঞ্জলিৰে শ্ৰদ্ধাঞ্জলি যাচিলোঁ)

—মনোৰমা দাস

অতি সহজ-সৰল, গহীন-গম্ভীৰ, মৃদুভাষী অসম জননীৰ সুযোগ্য সন্তান আমাৰ সকলোৰে শ্ৰদ্ধা আৰু আদৰৰ আপোন ব্যক্তি গৰাকীয়ে ৯৩ বৰ্ষত ভৰি দি স্বৰ্গ ধামলৈ গতি ধামলৈ গতি কৰিলে। শূণ্যতা অনুভৱ হ'ল ঘৰ-গৃহস্থ, ইষ্ট-কুটুম্ব, শুভাকাঙ্ক্ষী সকলো অনুগামীৰ মাজত। বৈ থকা লুইতৰ দৰে ক্লান্তিহীন দুৰ্বাৰ গতিৰে চাকৰিৰ অৱসৰৰ পিছৰে পৰা অহৰহ স্বদেশ তথা বিদেশৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অনুস্থান সমূহত যোগদান কৰি নিজস্ব পাণ্ডিত্যৰ বিকাশ কৰিবলৈ

সক্ষম হৈছিল। দেশ-বিদেশ ছাত্র-ছাত্রীৰ উন্নতিৰ হকে জীৱন নিৰ্বাপিত কৰি অৱশেষত নিজৰে জীৱন বন্তি নিৰ্বাপিত হল। পৃথিৱীৰ বহু ঠাইত উচ্চ শিক্ষাৰ অনুষ্ঠান পাতি পাতি আজি তেখেতে নিজে এটি অনুষ্ঠান হ'ল, এক মস্তিষ্কই ঢুকি নোপোৱা বৰ্ণিল অনুষ্ঠান হৈ পৰিল।

তেখেতৰ জীৱনৰ দিনপঞ্জি কৰপৰা আৰম্ভ কৰি ক'ত শেষ কৰোঁ ভাবি পোৱা নাই। সুদীৰ্ঘ ৯২ টা বৰ্ষই যেন তেখেতৰ শুভাৰম্ভণী। প্ৰতিটো মুহূৰ্তই যেন তেখেতৰ বাবে গুৰুত্বপূৰ্ণ।

এটি সংস্কৃতিবান পৰিয়ালত তেখেতৰ জন্ম ৰামদিয়াৰ মেধি পৰিয়ালত ১৯২৪ চনত। কলেজীয়া শিক্ষা, গণিত বিষয় লৈ অনাৰ্চ লৈ গোল্ড মেডেলৰ সন্মান লাভ কৰে কটন মহাবিদ্যালয়ৰ পৰা। কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা গণিতত টপাৰ হৈ এম. এছ. চিত উত্তীৰ্ণ হয়। ১৯৪৮ চনত কটন কলেজত চাকৰি জীৱন আৰম্ভ কৰি লগে লগে গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত 'জইন' কৰি পিছত ষ্টেটিচ্টিক ডিগ্ৰীৰ বাবে মানচেষ্টাৰলৈ যাত্ৰা কৰি সাফল্য লাভ কৰে। ইয়াৰ পিছত পেৰিচ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা ডক্টৰেট অব চাইন্স ডিগ্ৰী লাভ কৰি গুৱাহাটীলৈ ঘূৰি আহি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত ষ্টেটিচ্টিকৰ প্ৰফেচাৰ হৈ, লগতে তাৰ Head of the Deptt. হৈ ১৯৮৫ চনত অৱসৰ গ্ৰহণ কৰে।

তাৰ পাছতো তেখেতৰ জীৱনৰ বৰ্ণিল যাত্ৰা অব্যাহত হৈ থাকিব। ডিব্ৰুগড় বিশ্ববিদ্যালয়, তেজপুৰ বিশ্ববিদ্যালয়, গুৱাহাটী আই. আই. টি সমূহৰ পৰা আটাইতকৈ সন্মানীয় প্ৰফেচাৰ অব এমাৰিটাচ(emeritus) ডিগ্ৰী লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয়। ভিজিটিং প্ৰফেচাৰ হিচাপে কানাডাৰ মণ্ট্ৰিয়েল (Montreal), তৰণ্টোৰ মেক মাষ্টাৰ ইউনিভাৰচিটিত যোগদান কৰি নিজৰ সক্ষমতাৰ পৰিচয় দিছিল। দেশ বিদেশৰ বহু চেমিনাৰত তেখেত যোগদান কৰিছিল। তাৰ ভিতৰত ভাৰত, ফ্ৰান্স, ইউ.কে. আদিয়ে প্ৰধান। আনকি আমেৰিকা যুক্তৰাষ্ট্ৰৰ উইচকনচিন বিশ্ববিদ্যালয়লৈ তেখেত ভিজিটিং প্ৰফেচাৰ হিচাবে গৈ তাত সাফল্য অৰ্জন কৰিছিল।

তেখেতৰ বিখ্যাত তিনিখন কিতাপৰ নাম হ'ল— ১) Stochastic processes, ২)stochastic models in queueing, ৩) Recent Developments in Bulk Queueing Models. এই কিতাপ তিনিখনৰ সমাদৰ সমগ্ৰ আমেৰিকাত লাভ কৰিছে।

এইগৰাকীয়ে হ'ল ড॰ জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধি। আমাৰ ভগৱতী দাদা। সম্পৰ্কত বৰজন। আমাৰ জেঠিমাৰ সুযোগ্য পুত্ৰ। আমাৰ সকলোৰে শ্ৰদ্ধাৰ আৰু মৰমৰ কাৰোবাৰ ছাৰ, কাৰোবাৰ দাদা, দেউতা, কাৰোবাৰ মামা ভিনদেউ, মহাদেউ, কাৰোবাৰ বৰদেউতা, এগৰাকী পতিব্ৰতা স্ত্ৰীৰ ঋষিতুল্য স্বামী সম্বোধনৰ গৰাকীজন শুদ্ধ শুভ্ৰ পৰিধানৰে, ধূপ-ধূনাৰে সূগন্ধিত, অনন্ত শয্যাৰ শয়নৰত হৈ অনন্ত ধামলৈ যাত্ৰা কৰিলে।

ভগৱতী দা আছিল এগৰাকী সৰবৰহী বিশিষ্ট শিক্ষাবিদ— যাৰ হৃদয়ত নিহিত আছিল অক্লান্ত পৰিশ্ৰমৰ মৰ্যদাবোধ। দাদাৰ চাৰিত্ৰিক বৈশিষ্ট্য বহু গুণৰ সমাহাৰেৰে সমাহিত, সকলোৰে পূজনীয়, যাৰ পৰিচয় তেখেতৰ শৰীৰ আৰু মনত প্ৰতিফলন ঘটিছিল।

ব্যক্তিগতভাৱে দাদাৰ লগত এটি সু-সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠিছিল। ২০০৮ চনৰ মোৰ স্বামীৰ বিয়োগত ঘৰলৈ আহি আমাৰ শোকৰ সমভাগী হৈ শান্তনা দিছিল। মোৰ প্ৰকাশিত কিতাপ সমূহ ক্ৰয় কৰিহে দাদাই পঢ়িছিল। "ডিগনিটি অব লেবাৰক দাদাই সন্মান দিছিল।

এতিয়া বাৰে বাৰে জৰা-তাপ সমস্যাই জুৰুলা কৰা মোৰ হৃদয়ত সঞ্চিত শব্দবোৰ সীয়াই আন্তৰিক শ্ৰদ্ধাঞ্জলিৰে নিবেদেছো, শান্তিধামত চিৰ শান্তিৰে থাকক তেখেত। দাদা আমাৰ সকলোৰে বাবে আজীৱন পথ প্ৰদৰ্শক হৈ থাকক এয়াই আমাৰ সকলোৰে ভগৱানৰ ওচৰত প্ৰাৰ্থনা।

ওঁম শান্তি!ওঁম শান্তি!ওঁম শান্তি!!!

XX

অশ্ৰু অঞ্জলি-- ভগৱতী দাদাৰ স্মৃতিত

—নিৰ্মালি দাস (বন্দনা)

যোৱা তিনি ফেব্ৰুৱাৰীত অসম তথা আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শিক্ষাজগতৰ এগৰাকী জ্যোতিময় পুৰুষৰ দেহাৱসান ঘটিল। মৃত্যু জীৱনৰ চিৰন্তৰ সত্য হ'লেও শিক্ষাজগতৰ সৈতে জড়িত বিশিষ্ট মেধাশক্তি সম্পন্ন কিছুসংখ্যক ব্যক্তিৰ মৃত্যুৱে সমাজৰ দশক্ষিক দিশত অপূৰণীয় ক্ষতি সাধন কৰে। তেনে এগৰাকী বিশিষ্ট ব্যক্তি আছিল, আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় গৱেষক পণ্ডিত তথা গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ৰ প্ৰফেচৰ এমেৰিটাছ ডঃ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি। শান্ত-সৌম্য, সুন্দৰ চেহেৰাৰে উচ্চ ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন, সদা হাস্যবদনেৰে অল্পভাষী, অমায়িক আৰু প্ৰচাৰবিমুখ, গুণী-জ্ঞানী এইগৰাকী স্বনামধন্য গৱেষক পণ্ডিতে মৃত্যুৰ সময়লৈকে পঢ়া-শুনা কৰাৰ লগতে লিখা-মেলাও কৰি আছিল। বয়সৰ মাপ কাঁঠিৰে পৰিপক্ক সময়তে মৃত্যুবৰণ কৰিলে যদিও তেখেতৰ নিচিনা এগৰাকী নীৰৱ সাধক, অধ্যয়নশীল কঁতি শিক্ষাবিদৰ মৃত্যুৱে শিক্ষা জগতৰ বিস্তৰ ক্ষতি সাধন কৰিলে।

প্ৰয়াত ডঃ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধিৰ জন্ম হৈছিল এটি শিক্ষিত তথা সংস্কৃতিৱান পৰিয়ালত। বৃটিছ শাসন কালৰ দক্ষ প্ৰশাসক, প্ৰখ্যাত পণ্ডিত ৰায়বাহাদুৰ কালিৰাম মেধিৰ বৰ জিয়ৰী

কাদম্বৰী মেধি আৰু সেই সময়ৰ বিশিষ্ট আইনজীৱি বিনন্দি চন্দ্ৰ মেধিৰ বৰপুত্ৰ জ্যোতিপ্ৰসাদে জন্মসূত্ৰেই জ্ঞান-জ্যোতিৰে জ্যোতিস্মান আছিল। উচ্চকাংশী পিতৃয়ে তোখেতৰ সদৌটি সন্তানকে বিভিন্ন বিষয়ত উচ্চ শিক্ষিত কৰি গঢ় দিছিল। এই ক্ষেত্ৰত মাতৃৰ ভূমিকাও যথেষ্ট আছিল। প্ৰচীন প্ৰথামতে খুব কম বয়সতে বিয়া হোৱা বাবে আৰু সেই সময়ত স্ত্ৰী-শিক্ষাৰ প্ৰচলন হোৱা নাছিল বাবে আৰু দেউতাকে চাকৰি কালত বদলি হৈ থাকিবলগীয়া হোৱাত কাদম্বৰী মেধিয়ে উচ্চ শিক্ষা লাভত বাধাপ্ৰাপ্ত হৈছিল। তথাপিহে বিদ্যুৎসাহী দেউতাকে ঘৰতে শিক্ষক নিযুক্ত কৰি যথোচিত শিক্ষা গ্ৰহণৰ সুবিধা কৰি দিয়াৰ লগতে চিলাইৰ প্ৰশিক্ষণো দিয়াইছিল। তাৰোপৰি বুঢ়ী-আইতাকে তাঁত-শালৰ শিক্ষাও দিছিল। ফলস্বৰূপে কম বয়সতে এগৰাকী সু-গৃহীণীৰ লগতে সু-মাতৃৰূপে ছয়গৰাকী পুত্ৰ আৰু তিনিগৰাকী কন্যা সন্তানক সৰল মাতৃ-স্নেহেৰে উদ্দীপনা যোগাই সমানে উচ্চ শিক্ষিত কৰাৰ লগতে প্ৰকৃত নাগৰিক ৰূপে গঢ় দি তোলে। সেইদৰে জ্যোতি প্ৰসাদৰ লগতে অনুজ ভ্ৰাতৃ-ভগ্নী সকলেও পিতৃ-মাতৃৰ প্ৰতি অচলা ভক্তিৰে উভয়ৰে সহজ-সৰল মন আৰু সৎ-আদৰ্শৰে অনুপ্ৰাণিত হৈ এক আদৰ্শনীয় জীৱন যাপনেৰে সমাজত প্ৰতিষ্ঠিত হয়।

ছাত্ৰাৱস্থাতেই ডঃ জ্যোতি মেধি প্ৰখৰ মেধা শক্তিৰ পৰিচয় পোৱা গৈছিল। সুখ্যাতিৰে প্ৰৱেশিকা পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ পিছত স্নাতক, স্নাতকোত্তৰ সকলো পৰীক্ষাতে স্বৰ্ণপদক লৈ উত্তীৰ্ণ হৈ মেধাশক্তিৰ পৰিচয় দিয়ে। পৰৱৰ্তী কালত বিশ্ববিদ্যালয়ত অধ্যাপনা কৰি থকা কালচোৱাত আৰু তাৰ পিছতো অৱসৰ প্ৰাপ্ত অৱস্থাত বিদেশৰ বহুতো আগশাৰীৰ বিশ্ববিদ্যালয়ত অতিথি অধ্যাপক ৰূপে কৃতি অৰ্জন কৰে। সেইদৰে ভাৰতৰ বিভিন্ন নামজ্বলা শিক্ষানুষ্ঠানত পাণ্ডিত্যপূৰ্ণ বক্তৃতা প্ৰদান কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলক অধ্যয়নৰ প্ৰতি স্পৃহা যোগায়। শিক্ষাদানকে জীৱনৰ ব্ৰত হিচাপে লৈছিল বাবেই এগৰাকী সু-শিক্ষক ৰূপে খ্যাতি অৰ্জন কৰিছিল। বিভিন্ন গৱেষণা পত্ৰৰ উপৰিও বহু মূল্যবান প্ৰৱন্ধ, গ্ৰন্থ লিখি তেখেতে জ্ঞানৰ জ্যোতিৰে শিক্ষাজগত জ্যোতিস্মান কৰি নিজৰ নামটিৰ প্ৰকৃত অৰ্থ যেন ডাঙি ধৰিলে।

শৈক্ষিক জীৱনক বাদ দি ব্যক্তিগত জীৱনত প্ৰয়াত মেধি এগৰাকী সহজ-সৰল উদাৰ মনৰ মৰমীয়াল অথচ ৰসিক ব্যক্তি আছিল। সম্পৰ্কত তেখেত মোৰ জেঠাইৰ ল'ৰা দাদা। তেখেত যে খুব চোকা সেই কথা সৰু কালৰ পৰাই জানিছিলো বাবে খুব সমীহ কৰিছিলো। বয়সত আমিবোৰতকৈ যথেষ্ট ডাঙৰ বাবে পিছলৈকো সন্মম সহকাৰে খুব ভাল পাইছিলো আৰু অনুজ হিচাপে মোকো খুব মৰম কৰিছিল। মাতুল বংশৰ প্ৰথম ভাগিন ল'ৰা আছিল বাবে মোমায়েক-মাহীয়েকহঁতৰ তেখেত অতি মৰমৰ 'ভাগিন' আছিল--- নামকাঢ়ি কোনেও নামাতিছিল। তেখেতৰ স্বভাৱসুলভ অমায়িকতা, নমনীয়তা আৰু ভক্তিসিক্ত মৰম-ভালপোৱা গুণৰ বাবে 'ভাগিন' হিচাপে এক সুকীয়া স্থান পাইছিল। মোমায়েক-মাহীয়েক সকলৰ সৈতে

তেখেতৰ এক মৰম-মধুৰ নিবীড় সম্বন্ধ আছিল। সৰ্বোপৰি পিতৃ-মাতৃৰ প্ৰতি অগাধ ভক্তিভাৱ, অনুজ ভাতৃ-ভগ্নীৰ প্ৰতি মমতা-মধুৰ দায়িত্ববোধ তেখেতৰ ব্যক্তিত্বৰ এক আদৰ্শনীয় গুণ। জ্যেষ্ঠজনলৈ সন্মান আৰু কনিষ্ঠজনলৈ স্নেহ-প্ৰীতি প্ৰদান তেখেতৰ ব্যক্তিত্বৰ এক অনন্য স্বভাৱ আৰু এনে মহানুভৱতাৰ বাবেই তেখেত সমাজৰ সকলো স্তৰৰ মানুহৰ প্ৰিয়ভাজন হৈ পৰিছিল।

শিক্ষাৰ সুউচ্চ জখলাত থিয় হৈও তেখেতে সাধাৰণ শিক্ষাব্ৰতীক হেয়জ্ঞান নকৰি অধ্যাপ-
সায়ত ব্ৰতী হ'বলৈ অনুপ্ৰেৰণ যোগাইছিল। মই আৰু মোৰ ডাঙৰ ছোৱালী মামনীয়ে প্ৰবেশিকা
পৰীক্ষাত উত্তীৰ্ণ হৈ মহাবিদ্যালয়ত পঢ়িবলৈ লোৱাৰ সময়ত তেখেতে আমাক দুয়োজনীকে
উদ্দেশ্যি 'বাঃ বাঃ কলেজ কলেজ' বুলি কৈ উৎসাহিত কৰিছিল। বয়সত আমিবিোৰ ডাঙৰ হৈ
গৈছিলো যদিও তেখেতৰ মনত আমি সৰু যেন হৈ আছিলো বাবেই ৰগৰ কৰি এনেধৰণৰ
প্ৰেৰণাদায়ক কথা কৈছিল। সেইদৰে কলেজত চাকৰি পোৱাৰ খবৰ পাই আমাৰ ঘৰলৈ
আহি পিঠিত থপৰিয়াই---' বাঃ প্ৰফেচৰ হ'লি ' বুলি কৈ তৃপ্তিৰে হাঁহি মাৰিছিল। শ্ৰেণীত
কেনেদৰে পাঠদান কৰিব লাগিব, সেই কথা তেখেতৰ পৰা শিকি ল'বলৈ দেউতাই কোৱাত,
একেভঙ্গীমাৰে সৰল হাঁহি মাৰি পিঠিত থপৰিয়াই--- 'পাৰিৰ পাৰিৰ--- তাইক শিকাৰ না-
লাগে' বুলি কোৱাৰ লগতে ভালকৈ পঢ়া-শুনা কৰি যাবলৈ উপদেশ দিছিল। তেখেতৰ সেই
উপদেশে মোৰ অধ্যাপনাৰ কালছোৱাত যথেষ্ট ফলদায়ক হৈছিল। সেইদৰে ডক্তৰেট ডিগ্ৰী
লাভ কৰাৰ পিছতো অভিনন্দন জনাবলৈ আহি--- 'তই ডক্তৰেট ডিগ্ৰী পালি--- বৰ ভাল
পাইছো দেই। মহা-মাহীয়ে বৰ সুখ পাব।' তেখেতৰ কথা শুনি মন ভৰি পৰিছিল যদিও
আনন্দৰ লগতে 'লাজত মোৰ মূৰ দোঁ খাই গৈছিল। কিয়নো তেখেতৰ নিচিনা এগৰাকী
বিদগ্ধ গৱেষক পণ্ডিত, যিগৰাকীয়ে পঞ্চাশ দশকতে মানচেষ্টাৰ আৰু পেৰিচৰ আগশাৰীৰ
বিশ্ব-বিশ্ৰুত গৱেষক পণ্ডিতৰ অধীনত গৱেষণা কৰি ডক্তৰেট ডিগ্ৰী লাভ কৰিছে তেনে
এগৰাকী বিশিষ্ট পণ্ডিতৰ বাবে আশীৰ দশকত সাধাৰণ বিষয়ত গৱেষণা কৰি ডক্তৰেট ডিগ্ৰী
লাভ কৰাটো তেনেই নগন্য কথা। কিন্তু কিমান নিৰহঙ্কাৰী আৰু আনৰ অন্তৰৰ বুজ পোৱা
বহল মনৰ ব্যক্তি আছিল তেখেত! কেৱল মোৰ ক্ষেত্ৰতে নহয়, তেখেতৰ সংস্পৰ্শলৈ অহা
সকলো শিক্ষাব্ৰতীয়ে এই কথা মুক্তকণ্ঠে স্বীকাৰ কৰিব নিশ্চয়। অন্যান্য ক্ষেত্ৰটো প্ৰয়াত
জ্যোতি প্ৰসাদ মোধি এগৰাকী সচেতন নাগৰিক আছিল। আত্মীয়-পৰিজন, ওচৰ-চুবুৰীয়া,
সহকৰ্মী কিম্বা তলতীয়া কৰ্মচাৰী ধনী-দুখীয়া আদি সমাজৰ ভিন্নজনৰ সুখ-দুখৰ সময়ত
তেখেতে কাষত গৈ থিয় হৈছিল। বহুত অধ্যয়নশীল লোকৰ ক্ষেত্ৰত এনেধৰণৰ সামাজিক
দায়বদ্ধতা চকুত নপৰে।

প্ৰয়াত জ্যোতিপ্ৰসাদ মেধিৰ ঘৰত মতা নাম 'ভগৱতী'। সেয়েহে তেখেতৰ মোমায়েক-

মাহীয়েকৰ ল'ৰা-ছোৱালী আমিবোৰে তেখেতক 'ভগৱতী দাদা' বুলি সম্বোধন কৰিছিলো আৰু খুব সম্ভৱমৰ চকুৰে চাইছিলো। কিন্তু তেখেত ইমান সহজ-সৰল আছিল যে আমিবোৰৰ কাৰোবাক লগ পালে ডিঙিত ধৰি লৈ গৈ কাষত বহুৱাই খা-খবৰ লোৱাৰ লগতে মধুৰ-মমতাৰে ৰগৰ কৰি নানান কথা পাতিছিল। মৃত্যুৰ এমাহমান আগতে খবৰ ল'বলৈ গৈ এইদৰে বহুসময় বহি কথা পাতিছিলো। তেখেতৰ সান্নিধ্যত আমিও ইমান আগন্তুক হৈছিলো যে আমাৰ মাজৰ বয়স আৰু তেখেতৰ বিৰল ব্যক্তিত্বৰ ব্যৱধান যেন নোহোৱা হৈ গৈছিল। সপ্ৰতিভা ভাৱে অথচ খোলা মনেৰে তেখেতৰ স'তে ব্যক্তিগত কথাবোৰো পাতিছিল। এইক্ষেত্ৰত তেখেতৰ উপযুক্ত পৰিবাৰ মীৰা বোঁয়েও সহযোগ কৰিছিল। সেই বিলাক কথা মনত পৰি চকু সেমেকি উঠাৰ লগে লগে তেখেতৰ প্ৰতি সন্তোষিত গদ্ গদ্ হৈ পৰো। সময়ৰ গতিত বয়স বাঢ়ি যোৱাৰ লগে লগে দেখোন সঁচা মৰম কৰা লোকসকল চিৰদিন বাবে আঁতৰি যাব ধৰিছে। এয়াই কালৰ গতি--- কোনেও বাধা দিব নোৱাৰে।

আমাৰ সকলোৰে অতি শ্ৰদ্ধাৰ, অতি মৰমৰ 'ভগৱতী দাদা' দেখিবলৈকো অতি সুন্দৰ আছিল। ওখ-পাখ চেহেৰা,গাখীৰ বগা বৰণ, মৃদু-ভাষী, সদা হাস্যময় বদনৰ লগতে ধীৰ-স্থিৰ স্বভাৱ আৰু সৎ মনেৰে তেখেত এগৰাকী বিৰল ব্যক্তিত্ব সম্পন্ন লোক আছিল। মৃত্যুৰ শীতল ছাঁয়াত চিৰনিদ্ৰাত থকা অৱস্থাত প্ৰণাম জনাওঁতে, তেখেতৰ স্নিগ্ধ মুখ-মণ্ডলত তাৰেই প্ৰতিচ্ছবি প্ৰকাশ পোৱা অনুভৱ হৈছিল। বিদেহ আত্মাৰ সদগতি আৰু চিৰশান্তি কামনা কৰি পৰমেশ্বৰৰ ওচৰত অশ্ৰু-অঞ্জলিৰে নীৰৱে প্ৰাৰ্থনা জনাইছিলোঁ।

—
লিখিকা মাহীয়েকৰ জীয়াৰী।

দাদাৰ সোঁৱৰণত

—ধ্ৰুৱজ্যোতি দাস (চন্দন)

Death is here death is there
Death is busy every where,
All around, within, beneath
Above is death- and we are death- Shelly(Death)

মোৰ দাদাৰ বিয়োগৰ লগে লগে মই পিতৃস্বৰূপ এজন ব্যক্তি হেৰুৱাৰ লগতে এক শূণ্যতাও অনুভৱ কৰিছোঁ। সম্বন্ধ হিচাবে তেখেতে মোৰ জেঠাইৰ অৰ্থাৎ মাৰ (৩ৰত্না দাস) বায়েকৰ ডাঙৰ ল'ৰা আছিল। তেখেতৰ বিয়োগত অসমৰ লগতে সমগ্ৰ বিশ্বই এজন বিশ্ববৰ্ণ্য পৰিসংখ্যাবিদক হেৰুৱালে। তেখেত আছিল অতি ভদ্ৰ, মৰমীয়াল, পৰিপাটি। মাহী হিচাবে তেখেতে মাক অতি শ্ৰদ্ধা কৰিছিল আৰু আমাৰ নিজৰাপাৰৰ ঘৰলৈ সঘনাই আহিছিল। মোকো তেখেতে অতি মৰম কৰিছিল। আনকি তেখেতে মানচেষ্টাৰৰ পৰা মোলৈ ১৯৫৪ চনত চিঠিও পঠিয়াইছিল। কৰ্মসূত্ৰে মই দুলীয়াজানৰ অইল হস্পিতালত চিকিৎসক হিচাবে থাকোঁতে তেখেতে প্ৰায়েই আহি মোৰ পৰা স্বাস্থ্য পৰীক্ষা আৰু চিকিৎসাও কৰিছিল। তেওঁৰ সৰু জীয়ৰী অলকানন্দাও বিবাহৰ আৰু কৰ্মসূত্ৰে এতিয়া দুলীয়াজানতে আছে। মই লিখা স্বাস্থ্য সম্বন্ধীয় প্ৰবন্ধবোৰ ফটো কপি তেওঁক পঢ়িবলৈ দিছিলো। সেই লিখনিবোৰ তেখেতে কিতাপৰ আকাৰত ছপা কৰিবলৈ পৰামৰ্শ দিছিল যাতে তাৰ পৰা সৰ্বসাধাৰণে উপকৃত হ'ব পাৰে। কিন্তু কিতাপখন ছপাশালৰ পৰা ওলোৱাৰ আগতে আমাৰ পৰা ওলোৱাৰ আগতে আমাৰ পৰা বিদায় ল'লে। মনত এটা দুখ থাকি গ'ল।

কিন্তু নিয়তিৰ ওচৰত সকলোৱে এদিন হাৰ মানিব লাগিব আৰু মেলানি মাগিব লাগিব। তেওঁৰ আত্মাই চিৰশান্তি লাভ কৰক, আজি আদ্যশ্ৰাদ্ধৰ দিনা ভগৱানৰ ওচৰত তাকেই প্ৰাৰ্থনা জনাইছোঁ। কবিৰ ভাষাৰেই ক'ব বিচাৰিছোঁ—

মৃত্যুয়ে কিন্তু কৰিলে মহান
গুণী জ্ঞানী সৰ্বজনে যাচিলে সন্মান।
সৰ্বজন প্ৰিয় তুমি সৰল মনৰ
এয়াহে চৰম সত্য সঁচা বাস্তৱৰ।

—
লেখক মাহীয়েকৰ পুত্ৰ।

ভিনদেউ

—নীভা হাজৰিকা (ভণ্ডি)

ভিনদেউ মোৰ অতি মৰমৰ ও তেখেতক মই অতি শ্ৰদ্ধা কৰো। তেখেতৰ বিষয় আজি লিখিবলৈ ওলাইছো যদিও কোনো লেখো একো ভাবিয়েই পোৱা নাই। ভিনদেউৰ বিষয়েটো সকলোৱে জানেই। তেখেত অতি উচ্চ আকাজ্জাৰ লোক আছিল। পঢ়া-শুনাৰ মাজেৰেই সময় কটাই খুব আনন্দ পাইছিল। তেখেত অতি শান্ত প্ৰকৃতিৰ আৰু অমায়িক।

তেখেতৰ আজিলৈকে মই কেতেয়াও খং ভাব দেখা নেপালো। টেখেটৰ অতি সুন্দৰ হাঁহিটো যে সদায়েই মুখত থাকে ও সুন্দৰ ব্যৱহাৰে মানুহক আদৰণি জনাই। তেখেত মোৰ অভিৱকো। এওঁৰ অবিহনে ভিনদেউৱে মোক সকলো কথাতে সহায় কৰিছিল। কিবা বুজি নাপালে লগে লগে ভিনদেউৰ পৰা পৰামৰ্শ লৈছিলো। মোৰ মনৰ সকলো কথা ভিনদেউক খুলি পাৰিছিলো। ভিনদেউৰ পৰামৰ্শ লৈয়েই মই সকলো কামতে আগবাঢ়ি গৈছিলো। ভিনদেউৱে মই আহিলে অতি ভাল পাইছিল। মাজে মাজে মই খবৰ কৰিব গৈ থাকো। সৰুৰে পৰা ভিনদেউক এই মৰমৰ কথাবোৰ মোক বৰ আমনি কৰিছেও দুখ লাগিছে। ভিনদেউ আমাৰ মাজত সদায় আছে ও থাকিবও। তেখেতৰ মৰম ও আৰ্শীবাদ লৈয়েই জীৱনত আগবাঢ়ি যাব পাৰিম বুলি ভাবিছো। তেখেতৰ আত্মাৰ শান্তি কামনা কৰিলো। তেখেতে যেন স্বৰ্গত শান্তিৰে থাকিব পাৰে এয়েই মোৰ প্ৰাৰ্থনা।

—
নীভা হাজৰিকা হ'ল মেধিৰ খুলশালী।

XX

ড০ জ্যোতি প্ৰসাদ মেধি: মই জনা মানুহজন

—গীতালি দাস

সৌভাগ্যক্ৰমে ড০ জ্যোতি মেধি চাৰৰ লগত ১৯৯৪ চনত দুই বছৰৰ বাবে IASST ৰ অধীনৰ মানৱ সম্পদ বিষয়ত এটা প্ৰজেক্তত কাম কৰাৰ সুযোগ লাভ কৰিছিলো— সম্বন্ধত তেওঁ মোৰ জেঠা। এনেদৰে তেওঁৰ সান্নিধ্যলৈ আহি তেওঁৰ আন কেতবোৰ গুণ দেখিবলৈ পাইছিলো।

আমাৰ প্ৰজেক্টত গোটেই কেইজনে সদস্য নতুন আছিল এনে কাম কৰাৰ অভিজ্ঞতা নাছিল। তেওঁ সৰু সুৰা কথাবোৰ হাঁহি মুখেৰে নিয়াৰিকৈ এক সুকীয়া পদ্ধতিৰে বুজাই দিব পাৰিছিল আৰু তাৰ ফলত কোনো অসুবিধাৰ সন্মুখীন হ'ব লগা হোৱা নাছিল। প্ৰসংগক্ৰমে আন এটা কথা উল্লেখ কৰিব পাৰি তেওঁ সকলো ধৰণৰ গঠনমূলক কাম আৰু পঢ়া-শুনাৰ সৈতে জড়িত কামত সকলোকে উৎসাহ যোগাইছিল। মোৰ গৱেষণা গাইড অধ্যাপক খনীন চৌধুৰী চাৰে আজি মোক কৈছিল কেনেদৰে চাৰে তেওঁৰ প্ৰথম কিতাপ "গণিত এটা বিৰক্তিকৰ বিষয়" খন প্ৰকাশ কৰোতে জেঠাই তেওঁক উৎসাহ যোগাইছিল।

দেখিবলৈ পাইছিলো তেওঁ গঠনমূলক কাম-কাজৰ বাহিৰে অইন কামত সময় নষ্ট নকৰিছিল। অত্যন্ত জৰুৰী মেল-মিটিঙৰ বাহিৰে তেওঁ বিয়া সৰাহ আদিলৈ খুব কমেই গৈছিল।

সময়ানুবৰ্তিতা, পৰিপাটি, জুখিমাখি কথা কোৱা, খাদ্যাভ্যাস আদি গুণবোৰ তেওঁ জীৱনৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ দিশ— হয়তো এই গুণবোৰৰ বাবেই নিজা মেধা শক্তিৰ বলত তেওঁ উত্তৰ পূবৰ পৰা গৈ আন্তৰ্জাতিক স্তৰত খ্যাতি লাভ কৰিব পাৰিছিল।

তেওঁ গণিত বিষয়ত কলিকতা বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা বিশুদ্ধ গণিতত সৰ্ব্বোচ্চ নম্বৰ লাভ কৰি সোণৰ পদক লাভ কৰিছিল। ১৯৪৯ চনত গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত গণিত আৰু পৰিসংখ্যা বিজ্ঞান বিভাগত প্ৰৱক্তা হিচাবে যোগদান দিছিল। পাছত বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা শৈক্ষিক ছুটী লৈ ১৯৫৪ চনত পৰিসংখ্যা বিজ্ঞানত স্নাতকোত্তৰ ডিগ্ৰী মানচেষ্টাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা লাভ কৰিছিল। তেওঁ নিজৰ গৱেষণা পেৰিচ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰা কৰিছিল বাবে গৱেষণাৰ খেচিচ ফৰাচী ভাষাত লিখিব লগা হৈছিল। সেয়ে তেওঁ ১৯৫৫ চনত ফৰাচী ভাষা শিকিবলৈ প্ৰশিক্ষণ লৈছিল। ১৯৫৬ চনত পেৰিচ বিশ্ববিদ্যালয়ে তেওঁক ডিগ্ৰী প্ৰদান কৰিছিল। কিন্তু নিজ দেশৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাৰ বাবেই হয়তো তেওঁ ১৯৫৬ চনত স্বদেশলৈ ঘূৰি আহে আৰু পুনৰ গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত যোগদান কৰে।

তেওঁ আছিল প্ৰচাৰ বিমুখ এগৰাকী নীৰৱ সাধক। সম্ভৱত: সেইবাবেই তেওঁৰ বহু কথা আৰু কৃতি অপ্ৰচাৰিত হৈ ৰ'ল ভাবিলে কেতিয়াবা বেয়া লাগে— জেঠাতকৈ কম প্ৰতিভাৱান ব্যক্তিয়েও বহু সময়ত তেওঁতকৈ বেছি প্ৰচাৰ আৰু সন্মান লাভ কৰিছিল। অৱশ্যে তাৰ প্ৰতি জেঠাৰ কোনো আক্ষেপ-দ্ৰক্ষেপ নাছিল।

—
মেধি হ'ল গীতালি দাসৰ জেঠাক।

মেধি ছাৰক মই যিদৰে জানিছিলো

-নিৰঞ্জন শৰ্মা

২৭ বছৰ পূৰ্বে লগ পাইছিলো মেধি ছাৰক। যদিও মোৰ শিক্ষাগুৰু নাছিল তথাপি তেখেতক 'ছাৰ' বুলিয়েই সম্বোধন কৰিছিলো। ডি এছ টি-ৰ প্ৰজেক্ত সংক্ৰান্তত প্ৰয়াত ধিৰেন্দ্ৰ নাৰায়ন দাস ছাৰে মোক চিনাকি কৰাই দিছিল মেধি ছাৰৰ লগত। সুদিৰ্ঘ দিন তেখেতৰ সতে বহু সময় কটাইছিলো। প্ৰথম চিনাকিতেই আপোন হৈ পৰা ছাৰ আজি আমাৰ মাজৰ পৰা গুচি গ'ল। বিগত পণ্ডিত হৈয়ো নিৰহংকাৰী মেধি যিয়ে এবাৰ লগ পায় তেওঁ কেতিয়াও পাহৰিব পৰা নাছিল। অতি সাধাৰণ জীৱন-যাপন কৰা মেধি ছাৰ আছিল সময়ক সন্মান দিব জনা আৰু মূল্যায়ন কৰিব জনা এগৰাকী পণ্ডিত। গণিত শাস্ত্ৰত অগাধ বুৎপত্তি থকা ছাৰে কেতিয়াও অব্যবহৃত সময় নষ্ট কৰা মনত নপৰে।

তেখেতৰ বাবে কৰ্মই আছিল ধৰ্ম। নীৰৱে সৃষ্টিশীল কামত ব্যস্ত আছিল ছাৰ। প্ৰায়ভাগ গধূলিয়েই মই ছাৰৰ ওচৰলৈ গৈছিলো আৰু ছাৰৰ পৰা অকৃত্ৰিম মৰম লাভ কৰিছিলো অতি নম্ৰ, বিনয়ী স্বভাৱৰ ছাৰে জীৱন পৰিক্ৰমাৰ যিবোৰ গ্ৰন্থ লিখি থৈ গ'ল সেয়া অমূল্য সম্পদ হৈ ৰ'ব।

ছাৰে সদায় আনক সন্মান যাচিছিল। আনক অকৃত্ৰিম শ্ৰদ্ধা জনোৱা বাবেই তেখেতে আনৰ পৰাও লাভ কৰিছিল শ্ৰদ্ধা, ভক্তি। জীৱনৰ অধিকাংশ সময় শিক্ষাত ব্ৰতী মেধি ছাৰে আনৰ কামত ব্যাখ্যাত জন্মিব পৰা কোনো কামেই কৰা মনত নপৰে। কেতিয়াবা কিবা কামত প্ৰয়োজন হ'লে প্ৰথমতে সুধিছিল— "নিৰঞ্জন তুমি আজি ফ্ৰি আছা নেকি? যদি আছা, এপাক আহি যাবাচোন। অ' যদি প্ৰব্লেম হয়, তেতিয়াহ'লে কাইলৈকে আহিলেও হব।" মই কিবা কামত ব্যস্ত থকা বুলি ভাবিয়েই সদায় ছাৰে তেনেকৈয়ে সুধিছিল। ঘৰ পোৱাৰ পাছত কিবা কাম কৰিব দিলেও ভালদৰে বিষয়টো বুজাই দিছিল। কেতিয়াবা কামত ভুল হ'লেও খং কৰা মনত নপৰে। বৰং ভুলটো এনেদৰে শুধৰি দিছিল যে পাছত আৰু কেতিয়াও সেইটো ভুল হোৱা নাছিল।

সৰু সুৰা অথচ গুৰুত্বপূৰ্ণ দুই একোটা কথা ছাৰৰ পৰাই শিকিছিলো। আনৰ আগত যাতে নিজৰ কৰ্মকলৈ কেতিয়াও হেয় প্ৰতিপন্ন হ'ব নালাগে সেই ক্ষেত্ৰত তেখেত সচেতন আছিল। এদিনাখন মই পত্নী সংগীতাক লৈ ছাৰৰ ঘৰলৈ আহিছিলো — সাধাৰণতে ছাৰৰ মই বহুদিন একেলগে কাম কৰিলেও তেখেতৰ সমান আসনত বহা নাছিলো। ছাৰে ছোফাত বহিলে মই মৃদাত বহো। কিন্তু সিদিনাখন ছাৰে মই পত্নীক লগত লৈ মই মৃদাত বহিলে পত্নীৰ ওচৰত মই হেয় হ'ম বুলি ছাৰৰ কাষতে ছোফা বহিবলৈ ক'লে। মই সিদিনাই বুজিছিলো

ছাৰে আনৰ সন্মান ৰক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত কিমান সতৰ্ক। কাৰণ ছাৰে বুজি পাইছিল শ্ৰমৰ মৰ্যদা। যিটো কথা সাধাৰণতে আমি বহু বছৰ পাছত ভাবো, সেই কথা মেধি ছাৰে বহু বছৰ আগতে ভাবিছিল। অসমত যে শিক্ষাৰ ক্ষেত্ৰত বি,এড ডিগ্ৰীটো বাধ্যতামূলক হ'ব সেই বাবে ছাৰে মোক বহু বছৰ আগতে কৈছিল। সেইবাবে ছাৰে মোৰ পত্নীক বি এড ডিগ্ৰী গ্ৰহন কৰিবলৈ পৰামৰ্শ আগবঢ়াইছিল।

মেধি ছাৰৰ আন এটা গুণ লক্ষ্য কৰিছিলো। তেখেতে আনৰ পৰা কিবা পোৱাতকৈ দিহে আনন্দ লাভ কৰিছিল।

মৃত্যুৰ আগমুহূৰ্তলৈ তেখেতে কঠোৰ পৰিশ্ৰম কৰিছিল। দৈনন্দিন কাৰ্য্য ক্ৰমণিকা সুচা-ৰূপে সম্পাদন কৰিছিল। ছাৰৰ অনুপস্থিতি আজি মই বাৰুকৈয়ে উপলব্ধি কৰিছো। সেই শূণ্যতা পূৰণ কৰাৰ ব্যক্তি হয়তো হব আঙুলি মূৰত লিখিব পৰা। তথাপি মৃত্যুটো যে চিৰন্তন সত্য তাক মানিব লাগিব। সেয়ে আজি আদ্যশ্ৰাদ্ধৰ পৱিত্ৰ ক্ষণত যাচিলো একাঁজলি পাদ্য অৰ্ঘ্য।

—

নিৰঞ্জন শৰ্মা হ'ল মেধিৰ অত্যন্ত বিশ্বাসী কৰ্মী আৰু ক'ব পাৰি যেন পুত্ৰসমবুলি।

Family

Tributes to Deuta Dr. Jyotiprasad Medhi -- Our Deuta

–Shakuntala Choudhury - 1

Deuta was not only my father, but a true friend, philosopher and guide. This multi-faceted personality was born to the Medhi clan of Ramdia, Assam. The Medhis were treasurer of the Ramdia's Damodar panthi Satra, and the surname Medhi was derived from the Sanskrit word ``Medha'', meaning intelligence. Deuta was full of intelligence, professionalism, politeness and compassion.

A lifelong educationalist, he established the branch of Statistics in the remote North-East corner of India, following Madras and Bombay Universities. In fact, Delhi University started the Statistics department after Gauhati University, which was chaired by Professor Thawani during Vice-Chancellor Taylor's time. Deuta believed that education is to be imparted to the masses and not be contained.

Deuta always wanted to pursue a unique discipline of research and nurture it into a niche area. So, he pursued a Master's degree in Statistics under Professor Bartlett of the University of Manchester. Bartlett was famous for the statistical significance test called the Bartlett test and Deuta studied the then new branch of Statistics – Time Series under Bartlett's esteemed guidance. Since his first publication in the 1950s, he never looked back and has been publishing for the last six decades. He is a true genius!

He kept the tradition of his illustrious grandfather Rai Bahadur Kaliram Medhi, who was the first Assamese to obtain a Master's

degree in Physical Sciences in the 19th century. Deuta was greatly influenced by his Ata, who guided him during his Cotton College days at Ata's Panbazar residence.

Deuta was a gentleman with a very sweet smile and polite disposition. While I was a student at Cotton College, my professors revered him a lot and always referred to Deuta as a perfect gentleman. He treated all humans with equal respectd and wished everybody well in life.

I adore Deuta, who believed in simple living and high thinking. He loved reading about the ideology of Steve Jobs through his biography that I gifted him in 2014. This shows how he adapted modern thinking.

His constant advice to me was, ``Time and tide wait for no man." He never wasted time or money, saying ``*Bipodot kuneo maat nidie, okol poisaihe maat dibo.*" He cultivated the value of time and money. He has great respect for his mother and was a pioneer of women's education in sciences.

He left his footprints on the sands of time and *jilikale Luitore paar.*

—

Shakuntala (Moonmoon) Choudhury is his eldest daughter.

_____ XX _____

My guiding light extinguished forever – Deuta/Father (J. Medhi)

–Shakuntala Choudhury - 2

The light that guided me all along my life extinguished forever. The thought that Deuta is no more makes me very sad. No more

Facetime calls or phone call during major Indian holidays. In his last call on Magh Bihur Uruka (Jan 13, 2017), he said to me, "I am counting my days." For a Mathematician, death is also a mathematical algorithm and he embraced it with numbers. What an immortal soul!

Tomorrow is *Holi/Faqua*, and it reminds me of Deuta, whose favorite festival was Holi. It brings nostalgic memories of my early life in the Gauhati University Campus in Jalukbari. Deuta would buy gulal/abir along with bhujia-bundia, nimki etc. for entertaining huge groups of students who came to offer faqua to Deuta and touched his feet, seeking his blessings. This shows the student-teacher bonding in Deuta. We brothers and sister look forward to this annual ritual, as Deuta drove to Maligaon and Gauhati city to get all the goodies. He made sure each of us had an old shirt to wear over our outfits, so there are no stains from the faqua. He was very meticulous. At the end of the day, he made sure the children had a good bath and the house is cleaned. We were not allowed inside the house unless we had washed off the faqua with a garden hose (pipe as we called it) During Diwali, the same enthusiasm prevailed in Deuta. He made sure that two banana trees were planted near the entrance and decked with sakis. I was assigned to fill the sakis all the time. He bought plenty of fuljari and fireworks for us to last the two days of Diwali. Before the festivities began, he made sure we finished our studies and home-work, as well as the chores given to us like, preparing the saki.

Deuta loved magic shows as well as circus, and took us to circus and PC Sarkar's magic show in Maligaon. He took Debu and me to see theatre like "Abhisapta Sambal." He was always engaged in his research and we were afraid to enter his study, but

he planned the fun part of life too. He beautifully balanced work and family life. He rewarded us with these trips to encourage academic improvements.

During one of his many visits to New York City, he was excited to see the Christmas tree at the Rockefeller Center and enjoyed the Christmas show "Rockettes" to his full extent, as well as the Barnum & Bailey circus. He even enjoyed the trip to Disney World in Florida at the age of 72, along with Vick.

Deuta did not like to pay social visits, except on festivals like Bihu and Durga Puja. At other times, he thought socializing is a mere waste of time. He used to tell me, "Furi furat koi duta anka korai bhaal." Such was his time management principle. He planned very well and is always very successful in executing his plans.

Some of his pearls of wisdom to me were:

- Time and tide waits for no man
- Ghorot emanbur Statistics kitab, kune porhibo - toi ey porhibi
- Use time and money wisely
- Be respectful (with a Namaskar), practical and punctual
- Always help the poor and needy/ Goribok sokure sabi
- Take care of your health/ Ga bhale thakile poisa arjiboloi aru xomoy pabi
- Bhai-bhonik maram koribi aru diha dibi
- Slow and steady wins the race
- Satyamevo jayate/ Truth always wins
- Regarding diabetic food habits - kinsit, no bonsit (in moderation, no deprivation)

He was a very stylish and well-groomed gentleman, having spent his student life in the Latin Quarters of Paris. He used

to wear suits tailored at Mohini's and Delhi Cloth House. His shirts were properly starched by our Bhojpuri dhoba. In his trip to Delhi, he would bring nice frocks and shoes for me. I still remember my red pump shoe during my 3rd grade at Model English School. I felt like I am the richest among my school friends, as I had several dozens of frocks and shoes bought by my father and the numerous uncles and aunts. I was showered with his affection.

He was a strict disciplinarian. On one instance, I was badly beaten by Deuta. Some of our relatives visited us and my sister Rumjhum went to the drawing room wearing only a camisole. I learnt the lesson of my life that as the elder sister, I need to preserve the dignity of our family by making sure my brothers and sister behaved and dressed in a proper manner. On another instance, I took Debu and Bablu to jump on a heap of sand in the front of our house. We were all soaked in wet sand and ignored Deuta's call to come inside after dusk. I will never forget that whipping with red marks on my back, Debu was very clever and he ran and locked the door behind him. Deuta's disciplining techniques made me a better and responsible person in life. So Debu, Bablu, Rumjhum – take my words, these are Deuta's words to take care of the extended family.

He always spoke several French words and phrases around the house, such as

- Pour quo with shoulder shrugs
- Ques qe est
- Joyeux Noel on my birthday (which happens to be Christmas Day)
- How are you?/ Comme tale vous

The sweetness of his French conversation, led me to complete a

Diploma course in French at Gauhati University. Being a very fair person, he declined to be my external examiner, so my French professor examined me. I still remember the bright smile on Deuta's face as the results were published in the Assam Tribune.

Deuta was an all-rounder with interests in various subjects from literature to Mathematics, Philosophy to Physics, Music to Sports, and the list goes on. In the verandah of 60 University Campus, he would hold literary discussions with Late Maheswar Neog, Late Hiren Dutta, Golok Goswami and Amaresh Dutta.

In the same verandah sitting on his bamboo reclining chair, he would talk about world happenings and politics with Late Hari Prasanna Das. Earlier Bapumama (Late Saurabh Kumar Chaliha) would come and join with a cigar in hand. Ma's responsibility was to offer numerous cups of Assam tea with Cream Cracker biscuits. Being diabetic, Deuta resisted the temptations to eat even a bite of sweets/mithai. He was very regimented in his food intakes and daily exercises.

Sometimes these discussions were carried on while taking evening walks with his acquaintances to the vicinity of Saraighat bridge. My sister and I sometimes accompanied him in his morning walks. Debu and Bablu were always busy playing cricket or climbing the mango or neem trees, while Deuta was on his routine walks.

Deuta invested lots of quality time with his siblings and his children. He shaped Debu and me with great interest, buying us the set of Children's Encyclopedia, Enid Blyton books, Cinderalla, Pafu series for Debu etc. He gave us private tutors in Math, Science, Sanskrit, and Assamese as well as Yoga and Sitar lessons. Later he invested in Gourmet Cooking and Indian Classical Vocal music for Rumjhum. He introduced me to RadhaKrishnan's book

on Indian Philosophy and Mahatma Gandhi's biography at age 12. He would make me read the dictionary as a past-time to improve my vocabulary. He had a scientific way of propagating knowledge.

When Debu and I entered Cotton College after our Matriculation, he gave monetary awards to the best students in our batch who topped the list of successful candidates. It made us feel very good and to appreciate the achievements of students who were less fortunate than us. We did not have much, but had enough and with Deuta's constant advices, felt even more fortunate. He was a person of simple living and high thinking, with immense respect for his parents and elders. Deuta really loved pens, wrist watches and Italian Merino wool sweaters sent from USA. I presented him with a Mont Blanc pen (the false variety from Shanghai). He kept it with great care in his Godrej wardrobe. Such was his love for writing instruments. His penmen-ship was beyond comparable. I still saved some his letter to his daughter from three decades ago. His signature is classic!

I would like to write a few words about my mother Prity Medhi. Similar to Deuta, she also possessed razor-sharp intellect which she utilized in running a big household with extended family. She knows how to share love and affection. A graceful octogenarian, Ma is a highly pious lady with amicable manners. She is a very successful woman, having immense contribution to Deuta and her children's social and academic life. My favorite quote from Mahatma Gandhi is, "Educate one man, you educate one person, but educate a woman, you educate a whole civilization." Ma did it all - she educated the whole Medhi clan and village.

Although I was married off at the tender age of 22, I got

to spend quality time with Deuta during his 12 visits to USA since we immigrated in 1983. During numerous road trips on highways developed during President Eisenhower's time, we talked about various subjects. One of his favorite topic was "Demography and Life Expectancy at Birth." He used to say, "Life Expectancy of a person is dependent on the privileges one had at birth." Then he would end the sentence, saying that he grew up strong because of the abundance of milk and doi during his childhood in Ramdia. He wanted me to research further and develop a mathematical algorithm for predicting Life Expectancy. This gave birth to the topic of my Ph. D thesis.

After attaining two Master's degrees in Statistics and Economics, I completed my Ph.D. coursework at Rutgers, the State University of New Jersey. I worked for AT&T (American Telephone & Telegraph Co) at that time. Due to the birth of my son Vick, who is a decade younger than daughter Gargee, I could not complete my dissertation, at which point Deuta's intervention led me to consider my alma-mater Gauhati University's doctoral by thesis program. At that time, Prof. Amar Jyoti Choudhury was the Vice Chancellor and he immediately approved. I consider this to be a Divine Intervention. After all, Deuta was my teacher too – in real life and at Gauhati University. He knew my potentials and made me an educated, confident and successful Statistician/Data Scientist. My thesis was dedicated to him in 2012.

I am especially indebted to J. Medhi. He is not only my father, but also a friend, mentor and guide throughout my personal and professional career. I always took his advice in following the path of higher studies and research. My parents' sixty-plus year goal has always been providing their children with the best education possible, which they believe could carry my two brothers, my

sister and me anywhere in this world.

I can only hope to imbue the same importance of education to my two children and grandson. Miss you dear Deuta and stay healthy Ma!

—

Shakuntala (Moonmoon) Choudhury is his eldest daughter.

XX

Dr. Jyotiprasad Medhi: Humble Genius with a Heart of Gold

—Shakuntala Choudhury - 3

Jyotiprasad Medhi was a father and a personal hero to me. He was a remarkable example of a person from the Greatest Generation. Throughout his life, Deuta maintained an interest in Probability and Statistics, as well as Mathematics. In his 90s he was still publishing for seven decades, the last one being in the Missouri Journal of Mathematical Sciences in 2013. He also pursued interests in medical science, history, sports, the arts and geneology. He was listed in the American Mathematical Geneology project.

Born in Ramdia, Assam to the Medhi clan of the Ramdia Satra, he was the eldest grandson of Pandit Kaliram Medhi. During his formative years at Cotton College, his grandfather influenced him. He earned a Master's degree in Pure Mathematics from Calcutta University with 2 Gold Medals. In 1952, he left the shores of India to pursue a Master's degree in Statistics (Time-Series Analysis) from Manchester University, England and then pursued a D.Sc. degree from the University of Paris (Sorbonne).

During his education abroad, some of his professors were famous Statisticians, like, Professor Bartlett and Professor Robert Fortet. Deuta spent his days at Sorbonne in the Latin quarters of Paris. His maiden research article 'On the efficiency of procedures for smoothing periodogram from time series with continuous spectra' which he wrote with Prof. Bartlett and which was published in Biometrika (London) in 1955 had far reaching consequences. In 1956, the University of Paris conferred the degree of Dr-es-Sc (D.Sc.) on him with mention 'Tres-Honorable'. During his stay in France, Deuta had the good fortune of meeting intellectual giants like Emile Borel, Maurice Frechet and Jacques Hadmard.

In 1956, Deuta came back to Assam and joined the Department of Statistics at the Gauhati University as a Lecturer. In the same year he was promoted to the post of a Reader and in 1963 he became a Professor and Head of the same department. He continued his service in the same post till his retirement in 1985. During 1979 to 1985 he was also the Director of the Population Research Centre, Gauhati University and was the Dean, Faculty of Science of Gauhati University from 1972 to 1975. During the period from 1956 to 1985, Deuta guided research scholars for their PhD degree in diverse fields like Time Series Analysis, Univariate and Multivariate distributions, Stochastic Processes, Econometrics, Demography, Operations Research, Optimization Theory and Mathematical Logic; wrote around fifty research papers most of which were widely acclaimed throughout the world; visited University of Montreal, Canada, McMaster University, Canada; University of Wisconsin, USA, University of Toronto, Canada, Rutgers University and Princeton University, New Jersey in different capacities of Visiting Professor / Scientist

/ Fellow, apart from writing several books some of which are now considered to be 'classic' all over the world. He was also a Consulting Statistician to Motorola.

After his retirement in 1985, he became the Director of Institute of Advanced Study in Science and Technology, Guwahati (1985-1987); Chairman, Assam State Selection Board (1985-1990); Chairman, Education Reforms Commission, Assam (1993-1995).

Deuta was a life member of the Institute of Mathematical Statistics, USA since 1963. He was the President of Indian Science Congress Association (Statistics Section) in 1978-79; President, Assam Science Society in 1979-81; Vice President, Indian Society of Probability and Statistics in 1981-82 and President, Indian Society of Probability and Statistics in 1992-94.

Gauhati University, Assam conferred on him the title of Professor Emeritus in 1987. He was awarded D.Sc. degree (Honoris Causa) by Dibrugarh University, Assam in 1997, by Central University, Tezpur, Assam in 2001 and by IIT, Guwahati in 2014.

On many occasions Deuta "Medhi" acted as nominated member and advisor for various bodies such as UGC, UPSC and other Institutes and Departments under the Government of India.

Prof. Erol Gelenbe of Imperial college, London wrote:

"....We represent the distance of the packet to the destination by a Brownian motion [Einstein 1926; Medhi 1991].....".

Citation of Prof. Medhi's name in the same bracket along with Einstein indeed highlights Prof. Medhi's stature as a researcher of highest caliber.

Apart from producing high level research papers, Deuta wrote six books, five of which are in English and one in his mother tongue Assamese. His last book 'Introduction to

Queueing Systems and Applications' was published by New Age International, UK in 2014 when he was completing his 90th years of life! All the earlier four books written in English were widely appreciated by many experts of the subject all over the world.

Prof. Medhi's first book Stochastic Processes published in 1982 jointly by John Wiley & Sons, New York and their subsidiary Wiley Eastern Ltd., New Delhi, had been widely used as a text book for graduate, postgraduate and research level courses in a number of countries including USA, Britain, Canada etc. following the appearance of its review in American Mathematical Monthly, December 1982. In the said review Prof. Theodore A. Vessey, an expert in Probability theory and Stochastic Processes from USA wrote--

".....Of the dozen or more texts published in the last five years aimed at the students with the background of first course of probability and statistics but not yet to measure theory, this is the clear choice. An extremely well organized, lucidly written text with numerous problems, examples and references. The emphasis is on Markov process with applications....."

With the fame and glory Prof. J. Medhi earned from the early part of his academic life, he could have easily settled in any one of the advanced countries of the world and earn more name and fame for himself. But his rare patriotism and inner urge to do something for the people of his motherland pulled him back to Assam and India.

Deuta was a kind and decent man who never spoke ill of anyone. In turn, he was respected and admired by virtually everyone who knew him. Deuta was married to Ma (Mrs. Prity Medhi) for 60 long years. He loved life and he inspired curiosity and passion for learning among his students, family and

friends. A lifelong learner, he valued education and his ideas benefitted many school, colleges, universities and organizations in India and beyond. He taught by example, and had a calm and gentlemanly manner, always radiating a spirit of generosity and humility. When I asked him near the end of his life if he had any regrets, he said: "Today is the most interesting time to be alive – I wish I had more time. I am counting my days". I am so sad that I did not get to see Deuta for the last three years. He donated his pair of eyes to Sankar Netralaya in Guwahati. A 93 year old Deuta's eyes were used to give gift of sight to another person. He is not with us anymore, but his legacy will remain evergreen in the history of STEM (Science, Technology, Engineering and Mathematics) research in Assam and the North-east. Deuta followed the rich Indian philosophy throughout his life and so has attained a position which very few of his contemporary Indians reached in the field of Mathematics and Statistics.

My Salutations to this reverential teacher (Deuta was my Professor of Statistics), who has enriched our lives by his teaching, research and other academic works and who also has set before us an example of uncommon patriotism and an exemplary lifestyle of simple living and high thinking.

—

Shakuntala (Moonmoon) Choudhury is his eldest daughter.

Deuta

-Niren Choudhury

I admit, I do not interact much with any of the family members unless someone needs help. Because I leave the welfare of family members in God's hand, so, I regularly pray for all closer to us. That is one of the reasons, I get always a divine signal if someone close to us get in trouble. That was the case with Deuta. After I got a sense, next day evening Moonmoon told me that Deuta was taken to the hospital. I had a feeling that this is his last visit to hospital. However, I was confident that he will come back home, get better and leave all of us in the best of his health and happiness. So, when Bablu told me on 30th of January that Deuta is getting better in hospital and will come home in a day or so, I was sure that Deuta is on his last journey back home. That is where I made the mistake. Therefore, for me it was an untimely demise of Deuta.

Everyone has stated about his unparalleled contribution to the world of Statistics as a devoted teacher, professor, and a relentless researcher. Chanakya said that if a guru teaches even one letter to any student, there is nothing in this world that can compensate the value of that learning. In case of Deuta, even Chanakya probably underestimated the value that Deuta provided to the thousands of students continuously until the last day.

We all come to the earth to fulfil God's wishes. There is no doubt that Deuta enjoyed a completely fulfilled life that very few of us can imagine to achieve. So, in a way he went with his own term to reach the happier place.

In spite of his inherent talent, he was also a practical person and had sense of reality. His decision for life's daily matters

were equally profound. He could also sense anyone's pain and the needs quickly. About a year ago, he wrote a few times about his state of the mind. I suggested him to read religious books and try to understand the life as offered to us by almighty. He started to do that in addition to reading Gita what he did everyday.

Before our marriage Moonmoon (my wife) always used to tell me the Deuta got his D.Sc. from La Sorbourn in Paris. Obviously, she continued to remind me after marriage also. So, one time I went to see the University. After going to math and statistics department and talking to a few students, I realize how brilliant, brave and accommodating Deuta had to be to study there which is a completely foreign environment with no one cares to speak anything other than French.

He was a role model as a father, brother, uncle, koka (grandfather). Deuta was dedicated and devoted to family-always thinking about the good of all extended family members amidst his busy schedule of authoring new books and contributing to research until the last moment.

Let us not mourn on his death. We all should be proud that he was part of us, close to us, related to us and it is worth celebrating his life until our own last breath. That is the only way, we can send him to the ultimate place where he can be part of Paramatma -- basically returning to one's own eternal place.

—

Niren Choudhury is his eldest son-in-law.

15 Boulevard Jourdan

-Deepankar Medhi (Debu)

It was in May 2007. I was in Paris - my third trip there. I was invited to serve as an external examiner for a doctoral defense at École Nationale Supérieure des Telecommunications-Paris (ENST-Paris, now known as Telecom ParisTech). I had another plan in my mind this time: to go to 15 Boulevard Jourdan.

I heard this address from Deuta (my father) going back as long as I can remember. This is where he stayed during his doctoral studies at the University of Paris VI- Sorbonne in the 1950s. I heard him use a few French expressions around our home such as, "Qu'est-ce que c'est?", "Comment allez-vous", "Je ne sais pas", ("what is this?", "how are you?", "I don't know"). So when I was growing up, Paris was always a familiar name to me. I understood that Deuta really enjoyed his time in Paris as a doctoral student.

So, this shiny morning in Paris, I left my hotel room with one mission: to reach 15 Boulevard Jourdan.

Before Paris, Deuta spent a couple years in Manchester for his master's degree in Statistics at the University of Manchester in the early 1950s. He liked his time in Manchester too. Being a football fan, he used to go to Manchester United football matches with Dr. Rudra Goswami. Dr. Goswami (who was his senior and later served as Principal at Guwahati Medical College) was a huge football fan and often would ask Deuta if he wanted to go with him to see matches. Deuta would tell us about seeing Sir Stanley Mathews play in Manchester. That was the highlight of his football days in Manchester. Years later, when I went on a tour of Chelsea FC with my sons, there in the visitors' locker room was a jersey of Sir Stanley's - saved only for a handful of

famous footballers who played against Chelsea – so I took a picture of the jersey and sent it to him.

At the University of Manchester, Deuta had the opportunity to learn from the famous statistician, Maurice Stevenson Bartlett. He co-authored a paper with Bartlett, his first scientific paper that was published in *Biometrika* in 1955. It was also in *Biometrika* where Deuta's first sole-authored paper appeared a year later.

Despite his time in Manchester, I somehow never connected to Manchester the way I did with Paris from all my conversations with him. It's not the aura of Paris that one thinks about that fascinated me about Paris. For me at that age, I found it fascinating that a man in his early thirties decided to learn French and went there. To me, while he knew English from an early age, the fact that he took this bold step to learn French and then conduct research was really fascinating.

As we all know, Deuta did his undergraduate and master degrees in Mathematics first. So, one day early on, I learned from him how he got interested in statistics and probability. He didn't know much about statistics and probability at that time. On one occasion, Justice Holiram Deka, a family friend, told him that there is a new area called Statistics, and why didn't he study this area. So, as he told me, that was what he decided to pursue after teaching for a few years at the newly found Gauhati University. While I learned many tidbits about his stay in Manchester, I don't recall every hearing the address of where he stayed.

I looked at the Paris metro map to check out how to get to 15 Boulevard Jourdan. It seemed like it was only a couple of stops from where I was staying. But first, I needed to walk about 10 minutes to the metro station.

At the Sorbonne, Robert Fortet, a well-known probabilist, was his Ph.D. supervisor. Several years ago, I took the time to enter Deuta's information in the Mathematics Genealogy project and told him about it. This is where I connected him as one of Fortet's students in this genealogy website. Then, I looked up the Mathematics Genealogy tree a bit further. I found out that Fortet's advisor was Maurice René Fréchet, who in turn did his Ph.D. under Jacques Hadamard. I then realized that I actually studied Hadamard's lemma many, many years ago — I didn't realize this connection until that moment. Both Fréchet and Hadamard were well-known mathematicians.

Deuta's first doctoral student was Tata Subba Rao. What is perhaps most impressive is that Mr. Rao went from Gauhati University straight to the University of Manchester to become a faculty member, only recently retiring as a full professor. What I learned from Deuta was that Maurice Priestley contacted him about the time Rao completed his Ph.D. Mr. Priestley was a contemporary of Deuta at the University of Manchester as they studied together, who became a professor after completing his Ph.D. there. He wanted to know if Deuta had any student with expertise in Time Series. Deuta said yes, pointing to Mr. Rao. On Deuta's word, Priestley hired Mr. Rao. Certainly, Mr. Priestley was not disappointed.

While our research areas are different, there are parts that could be considered overlapping. I got acknowledged for the work Deuta did from several international scholars. They would say, "We thought you wrote the stochastic process book."

It is fair to say that the scholarly work done by Deuta is well above my head. His books, however, were mostly understandable to me. For an academic, your papers and books

are like your children - it's hard to choose one being better than the other. That said, I consider Deuta's 1975 paper on the waiting time distribution for Bulk-queues to be a masterpiece, a truly seminal work; it was published in the highly regarded journal *Management Science*. Besides this, he published a series of papers on Bulk queues. Arrivals that are processed in batches fall into bulk queues, such as a bus leaving when a sufficient number of passengers has boarded. It was a new area that was not related to his doctoral work - he picked up this topic sometime in the latter part of 1960, and he investigated various aspects that spanned a quarter century; during this time, he also trained a few of his doctoral students in this area.

When I was a teenager, a paper Deuta often talked to me about was on a stochastic model for dry and wet days at the Guwahati airport. He obtained the data from someone at the airport and determined a model that could probabilistically capture the pattern of dry and wet days. This work appeared in the *Indian Journal of Meteorology, Hydro and Geophysics*.

Now coming to books, I consider his book on *Stochastic Processes*, first published in 1982, to be a huge success as a textbook. I've heard from so many people around the world who learned stochastic processes from this book. Usually, this starts with people recognizing the unusual last name and asking me if I was related to him. He was extremely pleased with reviews he received on this book. One time, when he was visiting me in the US, I took him to Borders bookstore. There it was - in the bookstands at the bookstore. I still remember the beaming smile on his face. Actually, I already found out that Borders was carrying the book at that time - so to surprise him, I just took him there and casually walked to the science and technology

book section where we discovered the book. His other leading book Stochastic Models in Queueing Theory was also very well received by academic researchers around the world; this was also a highly successful textbook.

I got out at the Cité Universitaire stop, walked a few minutes to 15 Boulevard Jourdan - and there I was, standing in front of the building. The morning sun was coming through the tree in front of the building. The wall in front of the building wasn't too high and it was nice and easy for me to sit down. I pondered there for a while - feeling as if it was a place of pilgrimage for me. The metro ride felt really short, although I came a long way to get to this particular place.

Deuta played football as a young child until he was about 10 years of age. I don't know if he played much football after that. But his interest in sports, especially football, remained strong over the years. Reportedly, the day I was born, Deuta went to see a Bordoloi Trophy tournament football match at the Judge's field! This was years later from when he saw Sir Stanley play. Most recently, I was visiting Deuta in November 2016. I suggested that he might want to go watch a football match of the North East United Football Club. He was hesitant at first. At 92 years of age, he wasn't sure if he had the energy to go to the match. My friend Sanjeev nicely arranged a VIP parking pass that would allow us to go all the way to the stadium. So, I told him that it will be pretty easy - we can just watch for a short time and leave; there was no reason to stay for the entire match. Perhaps, because my younger son, Robby, i.e., his grandson and another huge football fan was also with me in this visit, Deuta agreed to go. So, my brother Bablu, my younger sister Rumjhum, Robby, Deuta, and I went to the match - our aim was to only watch until half time. He was in good spirits. He surprised us by

walking up four levels. He really liked the flood-lit stadium and the atmosphere. He was proudly telling me that this stadium has been picked by FIFA for U17 international matches in 2017. When the half time came, I asked Deuta if he was ready to go. He thought for a minute and then said, "Maybe we can stay for the beginning part of the second half." We ended up staying until about the 70th minute of the match; for a lifetime soccer fan, this was truly satisfying. For me, this was a memorable moment as this was the first time in my life that he and I had been to a football match together.

It was Deuta who told me to meet Dilip Datta when he was visiting Guwahati in the summer of 1982, when I was home for summer break from Delhi. Mr. Datta was one of Deuta's former students who went on to become a professor of mathematics at the University of Rhode Island, USA. Dilip-da, as I usually refer to him, asked me about my research interests. Based on my interests, he said that I should consider applying for the Ph.D. program at the University of Wisconsin-Madison. At the end of summer, I went back to Delhi for the 2nd year of my M.Sc. degree and went to the US Information Services' office where the printed catalogs of all US universities are kept. I looked through the list of faculty in the department of Mathematics, and recognized one, whose book I studied in the first year of the M.Sc. program. I went on to apply to the University of Wisconsin-Madison for the doctoral program, and fortunately, got admitted.

The biggest lesson I learned from Deuta was not on mathematics. One day, coming back from classes at Cotton College, I ridiculed a teacher on his teaching. Deuta then looked at me and said, "Look, how many from his community have gone on to finish high school, let alone go to college? Against all odds, he went

on to complete his M.Sc. and become a college teacher. He is a pride to his community. Instead of appreciating how far he has come from where he started, you are ridiculing him." This was a life changing experience for me. From then on, I learned not to ridicule a teacher.

After sitting on the wall reminiscing about his life, it was time for me to go. I got up and asked a Frenchman who was walking by and who happened to know English, "Could you take a picture of me in front of this building?"

"Sure", he said.

"You know, my father lived in this building in the mid 1950s as a student."

He replied, as he took my picture "That's interesting. My father also lived in the next building at that time. Perhaps they met. Isn't it interesting that we now meet some fifty year later?" I nodded.

He returned my camera. Each of us walked away to our next destination.

Deuta played a "glorious innings," to use a cricket metaphor. I tried my left-arm spin bowling, an unorthodox style for him, rattling him on occasions. However, he steadied himself and adjusted and adapted with his graceful style. Well played, Deuta, well played. Then, I also got to see him play from every position in the field. It was indeed glorious, and it was truly beautiful – I had the best view in the world.

—

The writer is his eldest son.

A Glimpse of My Father's Research: the World of Stochastic Processes and Queueing Systems

-Deepankar Medhi (2)

My father, Professor Jyotiprasad Medhi, conducted research for half a century that falls broadly in the field of stochastic processes. In other words, he wanted to understand mathematical properties of randomness of events over time. For example, consider the weather in a city for five days that we can either label as dry or wet days with the following observations:

dry, wet, wet, dry, dry

The collection of these values is a stochastic process. The above can be thought of as a function over time, where time is counted in discrete units from 1 to 5. The state space refers to the values of the stochastic process. In this case, the value can be either dry or wet. Clearly, the state space is also discrete in this case, taking just two values.

We can see that the state-time combinations can be one of the following four possible cases: discrete-discrete (like the above example), discrete-continuous, continuous-discrete, and continuous-continuous.

A special case of a stochastic process is a Markov chain, which falls into the discrete-discrete case. In the case of a Markov chain, we assume that the probability of an event happening at a particular time depends only on the previous time instant, not on all previous time instances. For example, we assume that the probability ("transition probability") that the 5th day is dry is dependent only on what was the weather the day before, not on all the previous four days. This property is

known as the memory-less property and is commonly attributed as the Markovian property. While this is certainly a simplifying assumption, the beauty is that it is mathematically possible to calculate the probability over multiple time-steps such as the probability of the 5th day being dry given that the third day was wet.

From the transition probability, one can then calculate the probability of whether a day is a dry or wet day when the process is in a stationary or steady state. While one may think that for the dry-wet day example, the probability would be fifty-fifty, the answer is not so.

Compared to all his other published research papers, a relatively simpler research paper my father published in 1976 (Medhi, 1976) was to understand the dry and wet day occurrence at the Guwahati airport to determine if this followed a Markov chain; in other words, how accurate is the Markovian property for the dry-wet day pattern? I call this a simpler research because it did not produce any new mathematical results; instead, it questioned whether a known mathematical model was accurate for this particular data. From the data he obtained for the pre-monsoon period of 1967 to 1970, he found that the transition probability of going from a dry day to the next day being dry is about 78%; this means that the transition probability of going from a dry day to a wet day is 22% ($= 100 - 78$) since there are only two states, dry and wet. Similarly, he calculated the transition probability of going from a wet day to a wet day to be about 67%, which means that the transition probability of going from a wet day to a dry day is 33%. He then calculated that the steady state probability of a day being a dry day to be 60%; consequently, the steady state probability of a day being a

wet day is 40%. He similarly studied the data for the monsoon period of 1967-70 and the pre-monsoon and monsoon periods of 1975. He divided the days into pre-monsoon and monsoon periods since within each period, the stochastic process of dry-wet days is presumably stationary or in steady state. Through a series of mathematical analyses, he concluded that "there seems to be good ground for assuming that" the wet or dry weather condition of Guwahati follows a Markov chain model.

An additional special case of a Markov chain is a birth-and-death process, especially studied when the time is continuous while the state space is discrete. When the time is continuous, then we look in the sense of infinitesimal time. That is, at a time instant, what is the transition rate? Note that here the rate stands for how the transition probability changes instantaneously. When time is sliced so thinly, we can then assume that the transition of the state value, from one time instant to the next, can either go up by one higher than the current value ("birth"), by one lower ("death"), or it remains at the same state. As the name would suggest, this type of process was first applied to model population births and deaths.

Another special case of a Markovian birth-and-death process is where the transition rates are state independent and are fixed, one rate for birth and another for death. In this case, the random arrival ("birth") follows a Poisson process meaning that the inter-arrival time follows a negative exponentially distribution, and the random service time ("death") follows a negative exponential distribution. An example of a Poisson process is the random arrival of a customer at a bank teller, where the service time refers to how long the teller requires to serve the customer, which may vary depending on the time of the transaction. Thus, one

may first wait in the queue before a teller becomes available, and then the teller takes a certain amount of time to complete the work. From the time the customer arrives to the time the transaction is completed is referred to as the waiting time. In addition, such systems are ordinarily called queueing systems.

An important fundamental research contribution that my father made was on bulk-queues; that is, when the arrival follows a Poisson process, but the arrival is not served until there are a certain number of customers. In other words, the customers are served in batches. For example, consider that a bus may not go until there are a certain number of randomly arriving customers filling up the bus, and the bus cannot take more than the number of seats it has. My father derived the mathematical result on how long a customer would wait in such a bulk-queueing system, or the entire statistical distribution of the waiting time for such random arrivals served in batches. He published this result in a scientific paper in 1975 (Medhi, 1975). No one derived the mathematical result of the entire waiting time distribution before him. I consider this work to be a masterpiece, a truly seminal work.

My father devoted over two decades of his research life to the study of various aspects of bulk-queues and published many papers, all with significant scientific contributions. He also published a monograph in 1984 (Medhi, 1984). It may be noted that there only two other books published to date around the world on bulk queues— one before my father's book and the other after— his is the only monograph ever published on bulk-queues. When he started to work on this topical area in the 1970s, it was a nascent area. He was arguably one of the leading authorities on bulk-queues in the world.

References:

J. Medhi, Waiting time distribution in a Poisson queue with a general bulk-service rule, *Management Science*, 16, pp. 777-782, 1975.

J. Medhi, A Markov chain analysis of the occurrences of dry and wet days, *Indian Journal of Meteorology, Hydro and Geophysics*, 27, pp. 431-435, 1976.

J. Medhi, *Recent Developments in Bulk Queueing Models*, Wiley Eastern Ltd, New Delhi, 1984.

XX

A Tribute to Dear and Beloved Deuta: Dr. Jyotiprasad Medhi

-Alakanandaa Deka (Rumjhum / Xorumai)

Deuta, late Dr. Jyotiprasad Medhi, a world renowned Statistician and academician, will always remain fresh in my mind and heart. I sit down to write about him on a train from Switzerland to Paris, as Sasanka has official study tour in Paris, after completing his Advanced Management Program in Bocconi School of Management in Milano. Passing by the green Swiss Alp by the train and soon arriving in Paris reminds me of Deuta attaining his PhD degree in Probability form the University of Paris way back in 1956.

Deuta, from a very tender age was fond of Mathematics. He served Gauhati University as HoD and Professor of Statistics Department, till his retirement in 1985. Deuta was appointed as the Chairman of the State Selection Board, Government of Assam, from 1985 to 1990. He was appointed as Vice-Chancellor in 1985,

but did not want to extend because of his health conditions. He was a visiting professor several times in USA, Canada, and China. He frequently visited Delhi University, Indian Statistical Institute, and other universities in India. He was also the director of the Institute of Advanced Studies in Science and Technology, Guwahati. He was conferred Doctorate Honoris Causa by Tezpur University along with Dr. Bhupen Hazarika and Dr. A.P.J. Abdul Kalam, and by the Indian Institute of Technology-Guwahati. Deuta with his perseverance attained great heights as an academician and as a statistician of international repute.

Deuta, though being a nonagenarian, was always well connected with the world news from TV, reading newspapers, and surfing the Internet.

I being the youngest of four siblings, Deuta dearly called me 'Xorumai' and my elder sister Moonmoon as 'Dangormai'. Deuta was very caring and fond of me. When I was small and studied in St. Mary's in Maligaon, he used to drop me off at the bus. He used to take a walk to the Saraighat Bridge in early morning on winter holidays. After passing out from St. Mary's in Guwahati, and completing graduation from Cotton College, and M.Sc. in Statistics from Delhi University, he advised me to do further studies. Living in Duliajan with Pooja and Reet as little kids, I then completed M.C.A. and M.Phil degrees.

Maa was very much behind Deuta's success. She took care of of Deuta's health, food and never complained about anything. She took care of all of us and prays for each and everyone of us.

I fondly remember Deuta and miss him from the core of my heart, and expect to hear his voice on the mobile every morning exchanging our morning greetings.

Bon voyage Deuta. May your soul rest in eternal peace. Do

shower your blessings upon us.

The writer is his youngest daughter.

_____ XX _____

BON VOYAGE

-Sasanka Pratim Deka

It was a clear November evening. The winter was slowly settling down, nudging the autumn away. I was on a short vacation to Guwahati from my posting amid the blue hills of Arunachal Pradesh. A short while later, on my way to meet a friend my neighbour Bhuyan Khura (Prof. Badya Bhuyan) called me and introduced me to a gentleman. At first glance itself, a perfect true blue gentleman. The famous proverb "First Impressions are the most lasting" stayed true with me forever and will ever. The true blue blooded gentleman soon was to be my father-in-law in real life.

The time & life whistled by us. Slowly & silently, the phrase "in-law" amidst "FATHER-IN-LAW" erased itself amongst us. On the hindsight, i do realize that in each visit to my hometown, i made a point to visit Silphukhuri, atleast once in a day to be with Deuta. Yes, he was a academician well known all over the world, but more than that to me he was a perfect human being. A person to lean upon during good time/ bad times/ happier days/ difficult days -- in each & every day. An avid listener with a keen eye on farsightedness- whose words & advice you simply could rely upon. An aura of pleasantry radiated from him at all times. With due passage of time with Deuta, I realised the

true meaning of the famous quote "Almost everyone will make a first good impression, but only a few will make a good lasting impression."

Deuta was in step with the ever changing world of ours. In fact, Deuta introduced me to the basics of Sir Bill Gates Microsoft worlds. He was at par with the digital world, an indication of his inquisitiveness and learning personality, the hallmark of greatness. Another truly admirable character was his independence, reluctant to be dependent on others. He stayed that way till his end.

The other day i was with Babloo at Sukleswar Deyalaya for the Tiloni ceremony. The offerings were being taken away by the swirling waters towards the distance horizon, as if the mighty red rivers was saluting the true greatness of a mortal man --- to be a twinkle little star on the vast blue sky above us . On clear moonlit nights, the twinkle little bright star shall be assuring us "I just got a place for you in my heart, just not my life".

Stay safe wherever you are, you taught us the very basics of life: Life is the greatest journey that we will ever be on, never to give up. There is no such thing as an ending, just a new beginning. Bon voyage for your new beginning beyond us.

—

Sasanka Pratim Deka is his son-in-law.

Our eldest brother: J. Medhi

-H.P. Medhi

It is obviously a very difficult task to write about a man, a giant scholar with great personality yet with a charming nature. He was the eldest amongst our nine brothers and sisters. To all of us he was a loving and caring eldest brother. We called him Dada.

During my primary school days' time, he was almost away from us as he was pursuing college education in Cotton College, Guwahati. I distinctly remember him during his study period in Kolkata for his M.Sc. course. At that time I was in lower classes in high school. He used to come home during vacations and stayed with us. We the younger brothers and sisters (barring our eldest sister who was studying in Handique Girls' College, Guwahati) used to pester him from morning till night. He used to keep his books, papers, pen, wrist-watch, etc. on the table by the side of his bed. He used to take stock of all things regarding our studies and taught us matters of our studies which were not clear to us particularly of mathematics subject. Once I was leafing through a book (which I found on the table) titled 'Time Table, Assam Bengal Railways' and asked him what the book was about. He immediately explained to me and taught me how to read the book. So, I could read and understand Railway Time Tables from my class IV/V level.

After completing his M.Sc. he joined Cotton College in Gauhati (1948) as lecturer for a short stint. In 1949, he joined the newly established Gauhati University. And in 1952 he left for U.K. for higher studies.

During this period our father insisted him to appear for IAS examinations which he very much detested, determined only to remain in teaching line and research works. Reluctantly he prepared to appear for IAS exam. He escaped from appearing in the exam since he suffered from Typhoid just before the exam. He did not have to appear again since his age limit was already over.

When I was in class IX, I remember the occasion of his leaving for Manchester U.K. (in Sept, 1952) for higher studies in statistics which was then almost a new developing subject.

He did not even have statistics as one of the additional subject in his Mathematics (Hons) course since Cotton College did not have, till then, the subject in degree level. At that time only Calcutta University and one or two other universities in India had Statistics as a subject in degree level and subsequently in postgraduates levels.

He went to Manchester (UK) from Bombay by a French sealer S.S. Maloja. It took 17 days to reach Southampton Port (UK) from Bombay. Along with him some other stalwarts of the academic arena of Assam also left for London and other universities of UK by the same ship and by the same voyage. They are/were: i) Dr. Bhumidhar Choudhury, ii) Late Dr. Arunmoni Choudhury (who was the wife of the former), iii) Late Hari Prasanna Das, and iv) Late Dr. Narahari Das. All of them were erstwhile Professors in Physics, Chemistry, Geography, and Botany departments, respectively, of Gauhati University.

Before leaving abroad for higher studies, he purchased a set of *Children's Encyclopaedia* for us. These were simply marvelous. We all were profusely benefited by these books. In my later years, in 1970's I purchased a set of 32 volumes *Encyclopaedia Britannica*,

which do not interest me as much as those by the *Childern's Encyclopaedia* did.

It is not that this scholarly man was a serious person devoid of any wit, humour and interests in other matters. He was a bright man with interests in music, sports, cinema, reading books etc. He was a nice conversationalist. He could speak on anything and everything from pin to caterpillar. He used to listen to songs in Assamese, Bengali, Hindi, English, French languages. He likes Rabindra Sangeet very much. He enjoyed listening western classical music of Beethoven, Mozart etc. When he was in Calcutta, he used to enjoy the 'A' division Football League matches of Mohun Bagan, East Bengal etc. And in U.K. he also enjoyed in a 'A' division football matched. Since he was in Manchester, he became a big fan of Manchester United team. He enjoyed English Football League matches (in TV) till recently.

Manis, his grandson (son of his younger son Bablu) till recently was his companion for watching the games. Manis (who has very recently left for USA for higher studies) used to get him up at midnight -- "Grandpa, please get up; the game is going to start" -- for games of Manchester United.

Amongst his closest friends, two persons need special mention. One was Late Suren Medhi, who was a Professor of Physics in Assam Engineering College and is a famous literateur by the pseudo-name 'Saurav Kumar Chaliha' and the other was Late Dr. Hari Prasanna Das who was Professor and Head of the Department of Geography of Gauhati University. Suren Medhi was few years junior to J. Medhi and he was our maternal uncle also. But he became like a friend to J. Medhi. His talent, sharpness and vibes matched very well with Medhi. Dr. Das, on the other hand, was J. Medhi's friend from college/ university

days and remained very close till his death. Dr. Das also became our close relative by marrying a maternal aunty.

It is hard to narrate his qualities and deeds in toto. He was on the whole a strict disciplinarian and hard working man with dedication. He remained physically fit and mentally alert up to his 93 years though he was a diabetic from the young age of 32/33 years by sheer discipline in food habits, timings, exercise (by walking). Till last November/December he worked for the 4th Edition of his book *Stochastic Processes* (first published in 1985 by Wiley & Sons, USA) for some revision and addition works. The new edition has come out in January, 2017. He had the opportunity of having glimpse of the new edition just 2/3 days before his death on 3rd February, 2017. The publisher New Age International has mentioned about the book as follows: "It is expected to suit as a text for advanced undergraduate, post-graduate and research level courses in Applied Mathematics, Statistics, Operations Research, Computer Science, different branches of engineering, Tele Communications, Business and Management, Economics, Life Sciences and so on".

I intend to stop here but before that I want to add the following few lines. J. Medhi after completing his higher studies abroad came back home only to serve his own country and state though he could have got himself well employed and settled in any countries in U.K., France, U.S.A etc. He served our own state and made Gauhati University a famous seat of learning of Statistics in India as well as the world.

—

H.P. Medhi is middlemost of his five brothers.

Dada ---The father figure

—Madhobi Medhi

I first met Dr. Jyoti Medhi in my teens in Patna. He had visited our home in Patna with Late Suren Das, my Maha. Maha happened to be the maternal uncle of his wife. He was tall, fair and very dignified.

Some years later I was married to his third brother and he became my eldest brother-in-law. Dada was dada to the whole family because he was the eldest of nine children. When I joined the family, I noticed that Dada was adored by the whole extended family. He was respected, reverend and held in high esteem by one and all. The reasons being many. He was a very good student, very intelligent. He was the eldest grandson of Late Kaliram Medhi. He was serious. He shared his responsibility with his parents of running the large family. He guided his eight brothers and sisters in their studies, and in return he was their idol. He was also a strict disciplinarian. His wife Preeti (Mira Baideu) was the other side of the coin. Mira Baideu is the eldest daughter-in-law, but she was and is still the most bubbly, fun loving person going. She was 'Bou' who looked after the large family of in-laws as a loving mother. She would often protect them from getting scolding's from Dada in their student days.

Dada was the scholar, always immersed in books, writing books on statistics and mathematics while Mira Baideu was the home-maker. She ran his home. She never disturbed him. She looked after her four children, showered them all her love, made them all fun loving. Dada was always there for them for guidance and tutelage. Dada became a great scholar, teacher,

professor because of the hundred percent support of Mira Baideu. No one can deny this fact.

Dada used to give importance to very small things. I was surprised by it. Once I was travelling by car with him from Dibrugarh to Guwahati. The children were still small then. So we had to stop in Inspection Bungalows for them, for nature's call. He handed me a piece of soap so that children could wash their hands. After returning to the car after each stop he would ask me "Have you brought the soap." I understood later, that we must give importance to small things, then the big ones will take care of itself. This was a great lesson for me in life. I am sure everyone who has come into contact with him must have had some experiences.

Dada was known by his close relatives as Bhagawati dada or Bhagin. There was a very intimate relationship with his mother, Kadambari Medhi. Ma's favorite was Dada and everyone of us accepted it as natural. There was a special spoon for Dada that Ma would take out when he visited Dibrugarh. As soon as he left, the spoon went back into her cupboard. These little things show you the attachment of mother and son.

Just as Dada worked hard throughout life, similarly his four children are shining in their own field. Let us pray they fulfill their dreams. Mira Baideu has grown up with Dada. They had completed their 60 years of marriage. She is a very intellectual person. She knows how to bear her loss. Now, she has to guide the whole family.

Dada, you have enjoyed a long life. I hope and pray that you are enjoying and still studying in the next life. We cannot imagine you without your books. Rest in peace, Amen.

—

Madhobi Medhi is his sister-in-law, who is married to H.P. Medhi.

XX

Dada

–Probodh Chandra Medhi (Bhutu)

Our most respected and beloved eldest brother (fatherly 'Dada') Dr. Jyotiprasad Medhi has left for his heavenly abode after living an honest, dedicated and fruitful life of above 92 years in midst of us in the nursing home where he was hospitalized, leaving behind his most devoted and loving wife Mirabou and four brilliant and capable children : Moon Moon, Debu, Bablu and Rumjhum and their respective families. Also, we the four (out of eight) other living siblings have been left orphaned again.

It seems that, our Dada has contributed immensely in his own field of education and other related spheres of works during his lifetime ; but herein under, I would like to mention about the care taken and guidance given by him for the proper upbringing of his other eight siblings under the direction of our parents during their lifetime and solely after their death in 1976 (father) and 1997 (mother) -- and for taking this liberty, I may kindly be excused.

Dada was the chief architect for 'Career Planning' of all his seven younger (except our oldest sister late Nilimabaideo, who got married in the year 1948 when she was doing her B.A. at Handique Girls' College, Guwahati) in choosing their respective and separate careers (geologist, lawyer, college lecturer in assamese, engineer, chartered accountant, doctor and college

lecturer in physics) according to their interests and abilities. After finishing his four plus years of higher studies in UK & France, he came back to Assam in the year 1956 (ignoring lucrative job prospects in foreign countries) only to assist and help our parents to look after the studies of his other siblings here. In my case, at that time I was about to appear in my matriculation examination at Dibrugarh ; and he suggested to me to take college education in 'Commerce Stream' with a view to being a chartered accountant, saying that in UK a few of his student friends from Bengal switched over to CA course under the Institute of CAs of England & Wales, whom he used to help in mathematics and statistics; and they earnestly advised him to take that course assuring that he would easily be able to succeed in the complicated CA course there.

Despite, his devotion to pure mathematics and statistics, he was otherwise very interested in reading newspapers and books (mostly non-fiction). Whenever he returned home from Calcutta on vacations, he used to bring for the younger siblings numerous useful books (authored by Jules Verne, Rudyard Kipling etc. and other Bengali writers - particularly Robindra Nath Thakur etc. for our mother and sisters); and Nanda and Poluda started a library by the name 'Jyoti Home Library' -- the benefit of which we smaller siblings (Akonibaidee, Tutuda, myself, Bhaiti & Bhanti) also utilized later. After his return from Europe, he gifted us all the volumes of *Children's Encyclopedia*. When I was studying at Gauhati University for both under-graduate & post-graduate in commerce stream (1958 - 63) residing at Dada's university campus house (so did Nanda, Poluda, Akonibaidee & Bhanti during their post graduate studies at Gauhati University - under the loving care of Mirabou and also enjoying nice company of

their a little children), I was advised by Dada to read *Glimpses of World History* by Pandit J. Nehru and *100 Great Lives* edited by John Canning (kept at his book-shelf)---these books I still enjoy reading.

Dada loved playing foot-ball during his early school days at Dibrugarh, but due to pressure of studies as well as of the advice of our father, he had to discontinue the said pastime. However, he never missed watching foot-ball matches in Calcutta during his studies there; and told my other elder brothers about the brilliance of Sarat Das and T. Aao (both from Assam playing for Mohun Bagan at that time - later Dr. T. Aao captained the bare-footed Indian Football team at the 1948 Olympic Games at London). Also, we have heard him telling about never missing the wizardly performance of great Stanley Mathews (Liverpool & England, who was in 1965 being the first person to be knighted under sports category by the British Crown) at Old Trafford, Manchester during his studies there - in one occasion he even invited late Dr. H.P. Das and late S.N. Medhi (Sourav K. Chaliha - - both studying in other UK cities at that time) to enjoy football at the said venue. Our two elder brothers mentioned above were very much excited about football in UK, reading his monthly letters to them; and they were eagerly awaited to look into the 'sports page' of *The Hindustan Standard* (Calcutta) every day (during that time direct flights from Calcutta to Dibrugarh were available) to get the news of English Premier League particularly; and from their discussions, we heard about the names of all the 22 contesting teams (mainly in respect of Manchester United team - we all being fans of it) in our early life. Dada continued to enjoy watching football in TV with his grandson Manis till he left for the USA recently for further study; he also watched a live

IPL football match involving North East United Football Team at Sarusajai Stadium with his elder son Debu and others, when Debu visited Guwahati a few months back.

Dada has also taught us to behave properly with all -- particularly with domestic helpers -- as he did throughout his life. Also, the principle of 'honesty is the best policy' was his motto - which all his brothers and sisters and own children has followed. He also took particular care to educate his children in every possible way; I have particularly liked his action in encouraging Debu and Moon Moon to learn Sanskrit (withdrawn from school syllabus at their time) by engaging a Sanskrit Pandit for their teaching at home.

Our Dada also immensely loved, honoured as well as worshiped his parents; and to commemorate their memory as per his wish, all the family members co-operated and contributed handsomely for the upliftment of higher education in Ramdia (our ancestral village) by establishing a Degree College in the year 1992; and also a RCC Sabha Griha / Prekhagriha attached to Kristi Sakha of Khalihamari Namghar at Dibrugarh in 2014.

Lastly, I would like to thank and bless Bablu as well as Lon (who decided to come back to India leaving his suitable foreign assignment as his elder brother Debu has settled in USA) for taking proper and due care of Dada in the fag end of his life, as desired by both of them.

OM SHANTI

—

Probodh Chandra Medhi is his second youngest brother.

Remembering Dada

–Anjana Borkakati

Dr. Jyotiprasad Medhi was the eldest son of Late Binandi Chandra Medhi and Late Kadambari Medhi and I am the youngest of our nine siblings. Dada was the pivot of our family. My mother was hardly fifteen when he was born. Dada was her emotional help in all matters. For us, 'দাদাই বেয়া পাব' was the ultimate saying although he never scolded anyone in his life. He was the perfect son to my parents and ideal brother to his brothers and sisters. I only know him as a grown up after his return from Europe. My first memory of him were his letters in neat handwriting about life abroad in the early fifties. His descriptions of Oxford and Cambridge, the Cathedrals of France, Champs Elysees and various other places are still vivid in my memory, even though, I saw them later. His thirst of knowledge also imbibed similar thoughts in all of us, of course, not to his standard.

The best thing I remember is that he introduced me to the world of books. When he returned from Europe after his studies, he brought me two books, *Fairy Tales* by Hans Anderson and *Heidi* by Johanna Spyri. He always gave me books, introducing new subjects from time to time. About 5 years back, we were discussing about our country and he told me to read Ramachandra Guha's *India after Gandhi*. Last year, when my Brazilian daughter-in-law wanted to learn about India, he told me to get her a copy of Arthur Basham's book. While he was in the hospital, I told him that I am reading Wendy Doniger's *The Hindus* and he said that he would like to read it when he gets well.

He always strived for perfections. He was happy when somebody did something good. He was soft spoken and kind without being obvious. His time management skill and punctuality are something I admire and try to emulate. He once told me not believe anything unless it is in writing. It is a wonder how many people he has encouraged and inspired in his lifetime. I will always remember him fondly and with reverence. May his soul rest in peace and may he have lots of books to read.

—

The author is Medhi's youngest sister.

_____ XX _____

A Tribute to A Great Scholar and A Humble Soul...Bhagin Da...

-Ruchira (Bubu) Neog

It was maybe a year ago, that I was speaking with my maternal cousin,(mother's elder sister's son) the late Dr. Jyoti Medhi to the world, the gentle Bhagin Da to us...and I remember being so amused as well as awe struck as he discussed the intricacies of Google mail with me... now who would expect a nonagenarian to be discussing Google mail and Gmail chat with just that twinkle in the eye and so much aplomb...

But that was quintessentially Bhagin Da as I knew him and would like to remember him always...alert, witty, keeping up with the latest technology, but above all a wise and kind hearted human being.

Having been born and brought up in a steel township where my father served, and away from my large family of aunts,

uncles, cousins and grand parents, I never really got to know my extended family till the late 70s when my father retired and returned to Assam, but as a child and even as a college going student and later as a career woman, I have very fond and cherished memories of Bhagin da, from his visits to Burnpur where we lived with my parents and during his visits to our home in Guwahati, later.

As a young academician, Bhagin Da visited us at Burnpur and I remember that he would have animated discussions with my father in regard to his work and with my mother about the heritage of Tagore, of her college days at Scottish Church in Calcutta. I remember my mother telling me how Bhagin Da went to the Sorbonne and delivered his lectures to the students there in French. But that was how he was, perfect in all that he did.

To us he was Bhagin Da, a name that we took in awe and respect because of the stature of his academic profile and also because as a person, he earned respect naturally. What had always amused me was the way in which Bhagin Da got along with his aunts...my mother and her sisters!

At social gatherings where the huge Medhi family would be present in all their numbers, and would be congregated in groups generally catching up with each other, Bhagin da would be seen in one corner seated with his aunts, chatting with them, teasing them and generally bonding with all of them. I have rarely seen such a strong bond between a nephew and his aunts. My mother related to me many incidents about the relationship that she shared with Bhagin Da, and as a child and even much later I loved listening to the stories.

Ma would often tell me how Bhagin Da would come to check

on his aunts in between Classes, whilst they were studying at Cotton College. He would even tease them about how much pocket money they were carrying and what feast they could expect from the day's pocket money.

My late grand parents home in Panbazar was the place where all the children, nieces and nephews and grandchildren of Late Kaliram Medhi would gather and it was on the upper verandah of the old ancestral house that Bhagin Da would sit with my mother while she guided him with English poetry. He in turn would help her with Mathematics.

There are many more interesting anecdotes that my mother would often share with me about Bhagin Da. Incidences of his kindness and his empathy with students who showed academic promise and may not be financially strong always earned his support and encouragement to pursue their studies. He was also an arbitrator in many a conflict of interests amongst family members!

A few years back when I had visited USA on official work, I had spent time with Moonmoon Ba at her home and as we got talking on our family lineage, heritage and its background steeped in the academic, bureaucratic, political and social history of the state, we decided to jointly write a book on the Medhi Family Tree. It was and still is a venture in the pipeline, but something that we are keen to do. And for this we received a lot of encouragement from Bhagin Da.

Bhagin Da was one of those rare personalities who showed interest in another's scope of work, in different aspects of work, in fact. He was one of the country's most respected and admired scholars and though his line of study and work was so different from many others and largely academic in nature, he always

wanted to know, to learn about other fields of work and study. My work in the voluntary sector drew his attention and I admired the fact that his interest was always genuine and he had the knack of asking all the right questions.

In fact once I happened to be sharing an important Global survey report with Moonmoon Ba once, and Bhagin Da also went through the report and asked me a lot of pertinent questions in regard to the same.

Kindness, moral integrity, intelligence and a sharpness of wit and intellect were the facets of this simple, unassuming gentle soul...sterling qualities that made him stand out from the rest, and made him a symbol of respect for everyone who came into contact with him.

I take this opportunity to pay my most humble respects to Bhagin Da, a good man, a greater soul...Rest In Peace...

—

Ruchira (Bubu) Neog is his cousin though his maternal aunt.

_____ XX _____

Remembering Bordeuta with love

—Baishalee Das (Maina)

Just as I was getting ready for the day, I received the sad news. Choked with emotions, my thoughts raced back to my last visit to Guwahati in July 2015, when I spent some time with Bordeuta. As I stepped into his house, he hugged me tight and kissed me on my forehead like he always does. Our conversations flowed as we met after a few years. Seeing him in good health and in good spirits at 91 years young made me happy. I was confident

that I would see him again on my next visit, but no, God had other plans for him.

Growing up, I remember Aita often narrating anecdotes of Bordeuta's early life. He was a studious child from the very beginning. It seems he had to be told to take short breaks from his study routine during his matric examination preparation. His love for mathematics was no surprise as he inherited it from his father, late Binondi Chandra Medhi and grandfather, late Pandit Kaliram Medhi. Bordeuta's stellar academic achievements in India and abroad brought immense joy and pride to the family. During his teaching career, he made significant contribution to the field of Statistics. His books on Queueing Theory are widely used around the world. As a child, I was always amazed to see how Bordeuta would spend hours in his study. Later I realized that his passion and love for learning was beyond compare. He was a lifelong learner, adapting himself well with the ever changing technology of modern times. I still remember the first email I received from him years back. I was thrilled. He always wanted to know how my children were doing in school. When Priyam graduated from high school and started college, Bordeuta wrote a beautiful message to me. It meant the world to me. In May 2010, we had a memorable time together at Gargee's wedding in New Jersey. It was a joy to watch Bordeuta enjoy his granddaughter's wedding.

Bordeuta, being the eldest of nine children, was like a father offering life and career advice to his younger siblings. His brothers and sisters stayed with him and Borma at their Jalukbari residence while attending Gauhati University. Our loving Borma took great care and made everyone feel at home. As children, we all enjoyed taking a peek at Bordeuta's study room---we would

remain quiet the moment we entered. Many of my fondest childhood days were spent with Bordeuta and his family at their Jalukbari residence.

No words can describe the loss we all have to endure. His demise has created a void in the family and in the academic world. His exemplary life and works made him a world renowned statistician and will inspire future generations to come.

Here's to the noble man who lived his life, inspired us all, and left a legacy behind.

—

Maina is his niece through his immediate younger brother.

_____ XX _____

Bordeuta

-Jnanankar Medhi (Picklu)

It was about a couple of months back when I visited Bordeuta in his Silpukhuri residence for anniversary celebration gathering, and as it is my habit that whenever I meet him I would sit next to him for some quiet conversation. Knowing that he was a bit low on the health aspect, I asked him something, which would give him more pleasure than despair. I asked him --- "So Bordeuta, what are you currently working on?" And he replied that he was working on the 4th edition of one of his textbooks. Yes, at 92 plus years, he was still working productively and we talked for next 10-15 minutes about his work. His only regret was that he could not work as before but he seems to have accepted that when he said now he's in "maintenance phase." Like always he never failed to enquire about my work and whether I had

taken up any new research. I just realised that I haven't written anything recently and ironically his maintenance phase was more productive than our active phase.

Flashback to the mid eighties ... it was customary to visit Bordeuta after the school annual exams and then talk how about how I fared and what could have been. He would listen patiently and enquire about my marks (before grades became fashionable) and would make some observations. After that he would quietly get up and go to his room and bring back a "Bic" pen as a gift. And this was something I always looked forward to at each visit. He opened me to the world outside though the SPAN magazines, which he subscribed to and I read from cover to cover while visiting him and then we would pick up some article from the current issue and talk more about it. Once, during one of those customary post exam visits, he went inside his room and did not come out for a long time. I was wondering why--- Has he misplaced his stock of Bic pens? --- but I was wrong; he came out with a filled up subscription form of SPAN and got me a year's subscription of the magazine. Guess I must have done well and Bordeuta decided to reward me with that. That was priceless.

After joining medical school and then with post-graduation training, the visits became less frequent, but whenever we met, either as home visits or in social gatherings, I would get me those 5-10 minutes of quality time with him by sitting next to him. I would ask about his work and he would ask about mine---still remember Bordeuta showing me his newly published text books whenever I visited him. During my med school days, we talked about diabetic retinopathy, recent advances in Ophthalmology and he was excited about the retinal implants. Such was his thirst

for knowledge, he kept abreast with all the recent happenings around the world.

One thing that struck me most was his calm and composed nature wherever and whenever I met him--- whether its at home or in public functions, in hospital or amidst celebrations, he remained the same--- such was his power over self that circumstances never got better of him. I am still trying to learn that and I have a long way to go. Another aspect is his modest and unassuming nature---an international scholar of such repute and no one would ever realise. Despite all successes and numerous invitations from Universities across the globe, and possibly lucrative job offers that he chose to remain and work in his state and maintain a wonderful family life, ably supported by Borma, speaks highly of him in his approach to life. He inspired an entire family and possibly more. He will be sorely missed in the years to come and forever. Bordeuta -- Keep inspiring and blessing us.

The writer is his nephew through his immediate younger brother.

_____ XX _____

"Dangar" Bordeta

-Avantika Medhi Das (Pansy)

"Dangar" Bordeta, as I have always called him, was the long standing doyen of the Medhi family and even as a little child I

could always sense his position as the patriarch of our family by the kind of awe, adoration and reverence even my dear departed Aita had for her eldest son Late Prof. J.P. Medhi. I still carry early memories of my otherwise immutable and equable Aita getting into a frenzy of excitement at the prospect of one of Bordeta's routine visits to Dibrugarh which was followed by much ado in preparation and anticipation simultaneously accompanied by elation in her heart and buoyancy in her spirits that was palpable to one and all.

In fact, one of my earliest understanding was that my gentle Aita who was always fair and just in her dealings couldn't help but be just a tad little predisposed towards Bordeta's elegant and winsome ways. Indeed, my Deta himself is an ardent fan of Bordeta and hero worshipped him always.

Aita always extolled Dangar Bordeta's academic excellence and constantly urged each one of us, her grandchildren, to follow in his footsteps. Maths, of course, was the top subject on Aita's list as it was Bordeta's pet subject. I learnt early on that to remain in Aita's good books one seemingly had to follow in Bordeta's path and excel in Maths which my Aita thought I did and for this I was exempted from all irksome errands and minor chores in which she occasionally engaged my sister and cousins.

Bordeta, the ultimate scholar who was always content with his books, was an unworldly person, god gifted with his innate intelligence, his simplicity, soft spoken nature and an inclusive heart. He coached me in statistics when I was studying in Cotton College and I was always impressed by his calm nature, his goodwill towards his extended family, his zeal for knowledge and his enjoyment of western instrumental music (we listened to a lot of Kenny G's music while practicing my sums even

though Bordeta didn't like his hairstyle). During those days I used to visit Silpukhuri two to three times a week from my hostel in Dighalipukhuri and each time he would receive me with a twinkle on his eyes and give me the up and down rickshaw fare with a little extra and Borma would replenish me with a variety of goodies from her kitchen. Sometimes, even though I was in no mood for statistics, I would still go for those sessions just for Borma's sweet treats and the extra pocket money from Bordeta! The flip side was that my Statistics professors expected me to conjure something extraordinary in class just because I had the privilege of being personally coached by the writer of our text book!

"Dangar Bordeta" --- your departure will leave a void in our family but you will always live on in our hearts. Whenever I think of you, I'll see you sitting on your chair in the balcony enjoying the morning sun or on your desk engrossed in your studies. Keep shining where ever you are Bordeta --- your inspiration and goodwill will live on in all those whom you have touched with your benign charisma.

She is his niece through his second youngest brother.

_____ XX _____

Dangar Mama

-Dhritiman Borkakoti

My earliest memory of Dangar Mama is a vague one. Sometime early in my life we had a tall visitor to our house in Dibrugarh. I probably had just started school, so to my eyes

time he registered as an evanescent spirit. Since then, through visits to Guwahati, through stories from everyone else, I came to know a little more about him.

One of the stories that I heard was from when he was in his forties. On a trip to Dibrugarh, he had a heart attack. He was taken by road to Guwahati where he recovered. I find it remarkable that after the health scare he lived a long and productive life. That is probably due to effort of everyone around him, and due to Mama's own self control and diligence. I wonder whether I would be able to live a life of similar discipline through decades, avoiding temptations at the table, a life of moderation. Years of living a careful, measured life. I wish I could replicate his example of living a careful and measured life.

When he was about seventy, I spent a part of a vacation in Guwahati at the Silpukhuri house. I do not remember why I was staying there, but I remember that in the evenings, we would walk down to dighali pukhuri. During that vacation, to keep me engaged he found a book for me to work through – something that was not covered in our schools, thus fresh, and also something that was not impossibly difficult for me. It was perfect thing to keep me busy. He always encouraged my love of mathematics. A couple of times he found out about mathematics camps being organized around Guwahati, and he got the organizers to let me attend the camps.

While I was in college, I once got into a discussion with someone else on a minor point of descriptive statistics. Now, when I think back, it is not something that would have had a material impact on whatever we were trying to do, but at that moment it felt important. And so, I called him and asked for his opinion. He took his time, and eventually said that it was a

question of definition, and that either approach would be fine, as long as we were consistent.

When he asked something, it was never just polite enquiry. He listened with patience, giving his attention. There have been occasions where he thought I was perhaps not making the right choice, and even then he tried to understand my point of view. Among the many things he did well, he listened well. One of his characteristics that I would like to emulate would be this – to listen without trying to force my opinions on the person I am talking to.

A few years after college, I went through a period of being uninterested with my career. I left my job, and for a while I worked as an independent consultant, something that gave me some measure of independence without being tied to a job. I enjoyed the freedom that this gave me. When I met Mama, as usual he asked me what I was doing. So, I said something about what I was doing and how I was enjoying it. After hearing me out, he asked me to consider something else.

Since I don't remember his exact words, nor can I phrase it as carefully as Mama did, I will just try to summarize what I remember. He asked to consider our country and society, unequal and still growing, and to consider what the country and society needs. And then, he said, everyone should consider it their duty to help the society at large. This duty starts with doing what one is capable of doing. While he didn't express it as such, he probably believed that to get an education, to learn how to do something that is useful, and to then decide not to use that knowledge was wrong.

—

He is his nephew through his youngest sister.

Shraddhanjali

-Pallavi Barooah

Dangar Borta -- the stalwart, an iconic figure with an international persona, a renowned scholar and more importantly, and a great human being.

Dr. Jyotiprasad Medhi is an example of simple living and very high thinking. One can get inspiration from Borta's life--- a disciplinarian respecting 'time' and 'mother nature,' which can be the ultimate key to success. Borta was an extraordinary and a brilliant student and had a glorious professional life. In spite of being successful with fame, honour, respect and recognition, he led a very simple life. His simplicity is his signature; a trait which can rarely be seen in today's "eminent" people. It might be because Borta was a gift of God, a genuine and a natural talent. Despite having such an exceptionally incredible record, I never saw the slightest hint of arrogance and ego in his face or in his behavior. It is really amazing to see that at an age of 93 years, he was always punctual in his day to day schedule.

Dr. Jyotiprasad Medhi was and will always continue to be an idol for all of us. He is an inspiration to the entire family and the guiding and bonding force behind all of us. I can remember Deuta (late Shyama Prasad Medhi) having the highest respect for Borta and always spoke of him with pride.

I shall never forget Borta's charming smile, the warm welcome and his hugs whenever I visited him. He would always take out time from his busy schedule to come and meet us. I will always cherish the good times we spent together with Borta and Borma. Just two months back on 24th November, 2016, I, along with my husband (Baijoyonta) and daughter Reem

(Aaradhya) visited their Silpukhuri residence for a family get-together, where we later came to know it was Borta and Borma's 60th marriage anniversary. We had a great time with everyone and I am grateful to Bablu da and Lon bou who organized such a wonderful evening. But I never realized that it was my last meeting with 'Borta.' A humble and a great soul lost forever.

It is a difficult phase for all of us as only a few days back we lost our beloved brother Jitu da (Dr. Prashanta Kumar Dutta) and now Borta is no more amongst us.

Borta's memories will always live with us and inspire us in days to come. May his departed soul rest in eternal peace. We will always miss you Dangar Borta.

—

Pallavi Barooah is his niece through his brother Shyama Parasad Medhi.

_____ XX _____

My Koka

—Namrata Gargee Jain

I have been blessed to have known my grandfather, JP Medhi, for all 35 years of my life---his home in Jalukbari was my first home. He was an integral part of my early childhood and growth---from seeing my first foot steps in India to walking me down the aisle at my wedding at the age of 85---he has been constantly everywhere and everything in my life. A confidante, a huge fan of Arnab Goswami, a jet-setter always traveling the world to share his love of math; he is one in a million. He has been a second father to me; he would also give words of

encouragement. I am so happy Arushan got to feel the love of his great-grandfather. He has inspired me to continue in his teaching tradition and to love spreading knowledge, and of course travel!

—

Namrata Gargee Jain is his eldest grandchild (daughter of his eldest daughter).

XX

Koka

-Neiloy Medhi

Living in two different countries, I did not get to see Koka in person as often as other family members who live in the U.S. However, given the circumstances, I got to see him quite a lot between our family's visits to India and his visits to the U.S. Beyond in-person meetings, I got to see him through periodic chats with the FaceTime iPad app. It was always a great privilege to see Koka. He cared deeply about my education and academic life, which is not surprising given his own remarkable academic career. I even remember discussing math assignments with him when I was in elementary school.

My most recent trip to India was January of last year, more than a year after my mom died. My dad had finally convinced her parents to visit India with us. When we arrived in Guwahati, we were surprised to be greeted by Koka and Aita at the airport. This was a very special moment, as it was the first time that all four of my grandparents had been in the same place since my parents' wedding. I had to take a picture because I knew that this was a moment that needed to be documented and remembered.

I think a lot about what it means to be from a family with different national and cultural backgrounds; my mother having grown up in Wisconsin and my father having grown up in Assam. It may sound unusual but we as a family make it work. Koka and Aita have always been so welcoming to our family. The feeling was reinforced when Koka recorded video of himself delivering wonderful remarks about my mom to be played at her memorial service.

Even though we lived far away in two different countries, the family connection was always there. To give a more personal example, I took up an interest in knitting several years ago. There was plenty of time to work on projects during the long international flights and long drives, so I made several items to give as gifts to Koka and Aita. Every time I have visited India since that trip, I noticed that Koka was wearing the scarf and hat I made for him---and he would always let me know. It meant a lot to me that Koka found the hat and scarf so useful.

I am very sad that I will not get another chance to talk to Koka, but the memories of conversations we did have and the unique connection we had as a family will stay with me forever.

Neiloy is his eldest grandson.

_____ XX _____

Koka -- A friend across generation gap

—Riddhiman Medhi (Manis)

When I was in primary school I used to feel quite rich because I had all four of my immediate grandparents and also a great-grandmother (on my mother's side) quite healthy and active

and in the same city where I lived. They were an integral part of my life. When some of my classmates would tell me that their grandfathers were not with them, I actually found it quite incomprehensible at that time. In the space of less than a decade however, I have lost both my grandfathers and my great-grandmother, and I feel bereft of some of my most prized treasures in this world.

Jyoti Medhi Koka was not just my grandfather but my lifelong best friend as well. It all started when I was too young to read and he would read me Amar Chitra Katha books with magnificent stories from the Mahabharata, Ramayana, Jataka Tales etc. We would go to book fairs often and get books to read and he would explain me the stories along with the fantastic lessons associated with them. It was a very enriching experience for me.

When I came back from Saudi Arabia, I was getting old enough to understand sports and it was with him that I watched my first Wimbledon, Football World Cup and Euro Cup. I still remember celebrating with him in our living room, Goran Ivanisevic winning the unexpected Wimbledon, and immediately falling to the ground in gratitude. I remember him watching in his room in his old TV his favourite France thrashing Brazil in the World Cup final and he would often tell me the about the genius of Zinedine Zidane and Thierry Henry with great excitement. Through the 2004 Euro cup, we both backed resilient Portugal (although France was still his favourite) only to see them losing out to Greece in a heartbreaking final. It was during this tournament that I actually fell in love with the sport and with players like Figo, a young Cristiano Ronaldo and also a player named Maniche! He told me about his experiences

of watching Manchester United while he was there and also narrated the stories of the Munich air disaster and the Busby Babes. A tradition of watching football matches together ensued (often in the middle of the night, without the knowledge of my parents!) followed by discussions the next morning regarding tactics and transfers. To many it may be just a sport and perhaps somewhat undeserving of so much detail in this memoir, but it was a very important part of his life and now mine too and it's something that always brought us closer and still watching this sport strengthens my love and relationship with him. I have played more cricket and football with him on our terrace than anyone other friend of mine.

He always loved listening to Beethoven and Bach. As I grew older I started to develop the taste too and would often download and watch classical concerts with him. Another thing he loved watching were news debates. He loved watching Arnab Goswami's Newshour debates and Frankly Speaking interviews. I too developed my taste for news and debates from him and we would often have healthy discussions about latest political issues. Even last year, he was the first person I called to discuss Brexit! These varied interests I picked up from him are a big part of my life and I believe they will help me stay connected to him forever.

In addition to all these wonderful memories I am also grateful to him for the many lessons I have learnt simply by observing how he conducted himself and carried out his life. He would always take great care of his health and had total control over his eating habits. In spite of being such a stalwart himself, he would always encourage everyone and never looked down on anyone's achievements or spoke ill of anyone. Any person would

get motivated after speaking with him and his dedication to his work till his last days is an example for all of us to follow. His love and enthusiasm towards research even in his old age showed that one's work can be fun too, if it's in a field one really enjoys! I am lucky to have witnessed from such close quarters a true academician from one of the best generations of teachers the state of Assam has seen. He was a person true to his core values and principles and at the same time on many matters, he was a liberal before it was mainstream! He always judged every topic on its merit with unbiased, open but critical thinking. At a time when the world political atmosphere is getting more and more polarized, this is one lesson everyone can learn from him.

Also my experiences with him showed me the invaluable and irreplaceable importance of grandparents in a child's upbringing. They fulfill a unique and vital role which no other relationship can replicate. Although today I feel bereft of a strong source of positive energy and strength in my life, I remain grateful to God and Koka that I was still able to share such a close relationship with him for at least a third of my probable lifetime and for the priceless lessons and memories I was able to garner during that time.

—

Manis is his grandson through his younger son and was his frequent partner in watching football matches on TV.

Koka

-Robby Medhi

We lived halfway across the world from each other, but even from that distance I could tell the love he had for his grandchildren. Any time I had a significant successful event occur in my life, I could expect a congratulatory email from Koka filled with happiness.

Because of the distance, I was only able to see him a few times during my life. The last one will forever be the most meaningful to me. After nearly 7 years, my dad convinced me to make another trip to India last November. Koka beamed with pride whenever he saw me. While I was reading, he would sit next to me and ask insightful questions about the book I had. He declared he would get his own copy and read it.

The best part of the trip was attending a soccer match. Guwahati had gained a professional club within the last few years, and Koka had not attended a match. After some prodding from Dad, he decided to accompany us to the match. We initially intended to only stay for the first half. At halftime, Koka insisted we stay to watch some of the second half. Even at 92, his love for soccer never waned.

He was an incredible man who impacted many lives. He will not be forgotten.

—

Robby is his grandson through his eldest son.

Koka

-Abhishek Vikram Choudhury

Jyoti Medhi was my grandfather. I woke up on February 3rd, 2017 to the news of his death. His death was unfortunate to me, not because of family bonds but rather the raw power and knowledge his mind possessed. To me, he was in the same level as greats such as Niels Bohr, Albert Einstein, and Isaac Newton. He was a herald of light and knowledge. He studied statistics when the rest of the world was focused on law. Statistics was unique in that it is a study where the human tries to embrace uncertainty and incomplete information. Because of the way he would talk to me when I was a child I could tell, he knew full well of the uncertainty principles and the complications humans have with "not knowing." That is why people enter statistics. The real tragedy for me is that when a human dies, the soul and mind is lost forever. We may have the physical writings and recordings, but we cannot ever understand their teachings the way they created them. This hurts me because my field of study is new and attempts to stitch together the scattered knowledge of humanity into one singular space. I can read his books, but I never will hear the way his voice changes or resonates when he reads his own words. His magic was that he understood uncertainty and incomplete knowledge.

These are terms I came to understand only recently, albeit not to the same degree. His death has saddened me but it also makes me more determined to complete my research for my own project, which includes his teachings but many others. Included in this letter is an excerpt of my research. If it is possible, I would like this letter to be placed on a mantle with his photo or

his tombstone, somewhere close to a physical spot dedicated to him.

He is not dead, for his ideals and legacy are what will be added to the final form of humanity.

The Mechanics of Human Existence and Form

Abhishek Choudhury

Dedicated to those who offered invaluable information for the welfare of humanity but have been disconnected by mortality.

In the year 2017 the world has been afflicted with various plagues, political stalemates, racism, technological propagation, the inclination for people to meld with like-minded people and shun those who do not resonate with them. This is a scary time for many people those who have lived with privilege (racial, gender, and/or social privilege) are becoming aware of the transient nature. The basic human decency is always being questioned with regard to something as big as acceptance of refugees but also in a smaller scale, whether or not people can handle an argument on the internet. It is because of this highly tumultuous time that I have decided to create this book on that explains how the human race found its way to this crossroads. Given the fact that the concepts that will follow have had various authors through space and time, the concepts are leaning towards truth. For most of the book I may be rehashing these concepts made by great minds but the purpose of the book is to bridge the gap between them and time. To show the connections of science and religion, of rationality and

irrationality to aggregate previously separated fields of study. To link human consciousness across time. Those of past eras, because of mortality have not had the chance to tell us. The human singularity will assuage all conflicts. But furthermore because the succeeding concepts have lasted the entire time period of conscious humanity, we may be able to say they will appear in the future. The mechanics of human existence and form can be understood with regard scarcity, time, uncertainty, incomplete information, and the ego/individual.

—
Abhishek Vikram Choudhury ("Vik") is his grandson through his eldest daughter.

XX

Silpukhuri Koka

—Pooja Dekka ("Poojama")

Koka or Silpukhuri koka as me and Reet fondly addressed him; was one of the greatest soul we would have come across. I am sure everyone would have mentioned his great achievements. However, I always believed that one of the best way to remember a loved one is through the light hearted moments spent with them.

And so I would love to share some of the light hearted moments with him. Despite being a much disciplined person; he was also a funny person. I remember every time we went to his house and ma would come with bags; he would say "tur Mae kiman shopping kore" and laugh; he would add saying "kiman kapur lage aru taik"! His witty one liners always would bring a

smile on my face. One such incident was when he was advising me you should be healthy and loss weight; and meanwhile Aita signaled me from behind the curtain "pooja aa moi kiba eta bonaiso"; and me being a foodie couldn't wait to go but due to Koka's presence there I didn't know what to do; he obviously seeing my plight said "jaa hobo jaa khage tur boiled kobi tu"! (as aita would always make them for us) There have been many such incidents; I wish I could recall all of them.

One other thing about koka is; koka would always encourage me. If any news he would get about me, he would say "baah bohut bhal koriso toi," even if it was solving a very small sum he would always say, "Poojama, tur bohut matha ase dey." Koka advised everyone who came to him and he was always concerned about success of each and everyone around him or whom he knew. I am sure koka advised everyone whose life he has touched; and they will always be a lighting guide in their lives.

—
Pooja Deka is his youngest granddaughter (well, he has two awesome granddaughters, Gargee and Pooja).

____ XX _____

Koka: My Special Friend

—Seemankar Pratim Deka (Reet)

Koka was more than just a grandfather to me. He was more of a friend, philosopher & guide to me. My early memory of koka was holding his hand and walking down the lane in front of our house in Duliajan. The walk would always lead to the corner park. There he would tell me different stories with morals. I

remember him telling me that most of the objects around us are living beings and that we should learn to respect them. That was the basic of life that i learnt from him.

The other lesson i learnt from him was to break down a difficult task into smaller tasks and then to deal with each of them individually. He always advised that our goal should be to give our best efforts in every task but not to expect success in each step. This i try to follow every day.

He was a well known academician all over the world. But what i found wonderful about him was his ability to teach the subjects in the most simple and logical way. I still remember the basic of mathematics that he taught me during my preschool days at Tinytots. His knowledge of the subjects was vast and also put up effort to improve his knowledge every day.

The last time I met him in Guwahati, he was in a good shape. He discussed about my studies, my future plans, football, digitisation and monetisation as well. It is difficult to imagine that he is no longer with us to-day. But his blessings will always be with us forever.

You were one of the most special person in my life and will stay forever. Thanks for being a part of my life. Shall miss you, dearest Koka.

—

Seemankar Pratim Deka (Reet) is his youngest grandchild.

ON THE EFFICIENCY OF PROCEDURES FOR SMOOTHING PERIODOGRAMS FROM TIME SERIES WITH CONTINUOUS SPECTRA

BY M. S. BARTLETT AND J. MEDHI

University of Manchester

1. INTRODUCTION

Let X_r ($r = 1, 2, \dots, n$) be a set of consecutive observations from a real stochastic process X_t in discrete time. The process is assumed stationary, at least up to the second order, so that the stochastic average $E\{X_t\}$ is a constant (m), which for convenience is put zero, and the autocovariance function

$$E\{X_t X_{t+s}\} = w_s = \sigma_X^2 \rho_s \quad (1.1)$$

is a function only of the interval s . Then an autocorrelation function ρ_s ($s = 0, \pm 1, \pm 2, \dots$) is a valid one for some stationary process X_t if and only if

$$\rho_s = \int_0^\pi \cos(s\lambda) dF(\lambda), \quad (1.2)$$

where $F(\lambda)$, the (integrated) spectrum of the process, has the form of a distribution function defined in $(0, \pi)$ (Wold, 1938). Ignoring the possibility of a third singular component, we have further the relation

$$F(\lambda) = c_1^2 F_1(\lambda) + c_2^2 F_2(\lambda), \quad (1.3)$$

where $F_1(\lambda)$ is a step function, the (integrated) discrete spectrum, and $F_2(\lambda)$ has a non-zero derivative $f_2(\lambda)$, the continuous spectrum. In particular when c_1 is zero (as will now be assumed)

$$\rho_s = \int_0^\pi \cos(s\lambda) f(\lambda) d\lambda, \quad (1.4)$$

which has the inversion formula

$$f(\lambda) = \frac{1}{\pi} \sum_{s=-\infty}^{\infty} \rho_s \cos(s\lambda). \quad (1.5)$$

We define

$$g(\lambda) = 2\pi\sigma_X^2 f(\lambda),$$

so that

$$g(\lambda) = 2 \sum_{s=-\infty}^{\infty} w_s \cos(s\lambda). \quad (1.6)$$

His first paper, with M.S. Bartlett, published in *Biometrika*, 1955

A note on the risks of error involved in the sequential ratio test

By J. MEDHI

Institut de Statistique, University of Paris

1. INTRODUCTION

For testing hypotheses, the sequential procedure, formulated by Wald, at first involves the successive calculation of

$$Z_1 = z_1, \quad Z_2 = z_1 + z_2, \dots Z_n = z_1 + \dots + z_n,$$

where

$$z_i = z(x_i) = \log \frac{f_0(x_i)}{f_1(x_i)},$$

the densities $f_0(x), f_1(x)$ (the probabilities p_0, p_1 in case of discrete distribution) of x corresponding to the two alternative hypotheses H_0, H_1 respectively. Then, if at any stage $Z \geq a$, H_0 is accepted; if $Z \leq b$, H_1 is accepted and in case $b < Z < a$, a new independent sample* is to be taken. Let the chance of error in accepting H_1 when H_0 is true be α and that in accepting H_0 when H_1 is true be β . Then we have approximately $a = \log(1 - \alpha) - \log \beta$ and $b = \log \alpha - \log(1 - \beta)$.

That the sequential analysis theory is also applicable to a single sample was first pointed out by G. A. Barnard. As a solution to the important problem of discrimination between two types of spectra—continuous and discrete—of time series, a test procedure based on such an application has been suggested by Bartlett (1954). Here the criterion is the log likelihood ratio, $\log(p_0/p_1)$, where the probabilities p_0, p_1 for the sample for each of the hypotheses, H_0 (discrete spectrum), H_1 (continuous spectrum) have to be maximized with respect to the unknown parameters involved in the specifications. We regard the entire available sample of n observations as the first of a hypothetical sequence of independent samples. Then if we take the risks of error in accepting H_1 when H_0 is true and vice versa to be equal, being at most not greater than ϵ , we may, following sequential theory, adopt the decision rule:

(i) if $\log(p_0/p_1) \geq \log \frac{1-\epsilon}{\epsilon}$, then accept H_0 ,

(ii) if $\log(p_0/p_1) \leq \log \frac{\epsilon}{1-\epsilon}$, then accept H_1 ,

(iii) if $\log \frac{1-\epsilon}{\epsilon} > \log(p_0/p_1) > \log \frac{\epsilon}{1-\epsilon}$, then reach no decision (see also Medhi (1956)).

Now when the probability of a decision with the single sample available is not small, such a procedure might lead to a rather over-cautious assessment of maximum risks ϵ . It is therefore advisable to investigate the more precise risks of error in such circumstances; in ordinary sequential analysis we know that the usual procedure gives a good approximation in most cases. In this note an explicit example has been considered to obtain such risks of error in the circumstances stated.

His first sole-authored paper, published in *Biometrika*, 1956

Y. Jan. 1956 (4) 40

THESES
présentées

A LA FACULTE DES SCIENCES
DE L'UNIVERSITE DE PARIS.

Pour obtenir le titre de Docteur de l'Université
(mention Sciences)

par

Jyotiprasad MEDHI

1ère THESE : Problèmes d'estimation statistique relatifs à certains processus stationnaires de second ordre.

2ème THESE : (Propositions données par la Faculté)

La tendance limite de certaines variables aléatoires vers la loi de Laplace sous l'hypothèse de m -dépendance.

Soutenues le 27 janvier 1956 devant la Commission d'Examen.

M. G. DARMOIS - Président

M. D. DUGUE }

M. R. FORTET }

Examineurs.

The coverage page of his D.Sc. Thesis at the University of Paris

1. Notions générales.

Un processus stochastique est une famille de variables aléatoires $X(t)$, $t \in T$. Quand T est un intervalle, $X(t)$ est un processus en temps continu et lorsque T est une suite $X(t)$ devient $\dots X_{-n}, \dots X_{-1}, X_0, X_1, \dots X_m, \dots$

et c'est un processus discret.

Un processus est stationnaire au sens strict (ou complètement stationnaire) lorsque la distribution de l'ensemble des variables aléatoires $X(t_1 + h), \dots, X(t_n + h)$ est indépendante de h . Nous considérons ici un processus stationnaire du second ordre ou stationnaire au sens de Khintchine. Il satisfait aux conditions suivantes :

1°) L'espérance mathématique

$$E\{X(t)\} = m,$$

où m est indépendant du temps.

2°) La fonction de covariance

$$C(s, t) = E\left[\left\{X(s) - m\right\}\left\{X^*(t) - m\right\}\right]$$

ne dépend que de la différence $s - t$, c'est-à-dire $C(s, t)$ est une fonction $C(s - t)$ de l'unique variable $(s - t)$.

3°) $X(t)$ est continu en moyenne quadratique, ce qui entraîne que $C(\tau)$ est continue à l'origine.

Or un ou plusieurs des paramètres de la loi de probabilité de $X(t)$ ou du modèle stochastique engendrant $X(t)$ peuvent être inconnus. Le problème d'estimation statistique qui constitue une partie importante de l'inférence statistique, se pose lorsque l'on a une suite d'observations de $X(t)$ et que l'on doit en tirer des estimations convenables pour ces paramètres ou pour des fonctions particulières liées à $X(t)$, par exemple la fonction de covariance.

The first page from his D.Sc. Thesis at the University of Paris

J. MEDHI

ABSTRACT. It has been found that a particular sequence in a symmetric Bernoulli process can be squarely linked to a sequence of Fibonacci numbers.

1. SEQUENCE OF FIBONACCI NUMBERS: ITS HISTORY

Fibonacci numbers are a sequence of numbers, named after Leonardo da Pisa, better known as Fibonacci (son of Bonaccio), who introduced Fibonacci numbers in his 1202 book, *Liber Abaci*. Long before Fibonacci, ancient Indian mathematicians described this sequence of numbers, that was well-known in India [2, 4, 7].

Consider the study of Prosody in classical *Sanskrit* literature. In *Sanskrit* as well as *Prakrit* (and also in all other Indian languages having these languages as their origin) vowels are of two kinds - long (L) and short(S). Virahanka's and other Prosodicists' analysis amounts to computation of number of metres (*mātrās*) of a given overall length that can be composed of these syllables. Denoting a short vowel *S* by 1, and a long vowel *L* by 2, the solutions would be:

Patterns of length k	{Types}	No. of patterns
1	{S}	[1]
2	{SS and L}	[2]
3	{SSS, SL; LS}	[3]
4	{SSSS, SSL, SLS; LSS, LL}	[5]
5	{SSSSS, SSSL, SSLS, SLSS, SL; LSSS, LSL, LLS }	[8]
6	{SSSSSS, SSSSL, SSSL, SSLSS, SSLL SLSS, SL, SL, SLLS; LSSSS, LSSL, LSL, LLSS, LLL}	[13]

His last published paper in 2013

Karen Medhi

December 8, 2013 · 🌐

So impressed with my father-in-law who epitomizes the meaning of a "life-long learner." Here is a link to his latest publication written at 89 years young!

Medhi : Success Runs in Symmetric Bernoulli Process

It has been found that a particular sequence in a symmetric Bernoulli process can be squarely linked to a sequence of Fibonacci numbers.

PROJECTEUCLOUD.ORG

A Facebook post by his eldest daughter-in-law Karen Medhi on his final paper

